KAYGI KAVRAMI AÇISINDAN NERMİ UYGUR'UN *BUNALIMDAN YAŞAMA KÜLTÜRÜ* DENEMESİNİN İNCELENMESİ

Gül TOK
191194201

YÜKSEK LİSANS TEZİ
Felsefe Anabilim Dalı
Felsefi Danışmanlık Yüksek Lisans Programı
Danışman: Prof. Dr. Betül ÇOTUKSÖKEN

İstanbul
T.C. Maltepe Üniversitesi
Lisansüstü Eğitim Enstitüsü
Eylül, 2022

KAYGI KAVRAMI AÇISINDAN NERMİ UYGUR'UN *BUNALIMDAN YAŞAMA KÜLTÜRÜ* DENEMESİNİN İNCELENMESİ

Gül TOK
191194201
Orcid:0000-0002-8105-737X

YÜKSEK LİSANS TEZİ
Felsefe Anabilim Dalı
Felsefi Danışmanlık Yüksek Lisans Programı
Danışman: Prof. Dr. Betül ÇOTUKSÖKEN

İstanbul
T.C. Maltepe Üniversitesi
Lisansüstü Eğitim Enstitüsü
Eylül, 2022

JÜRİ VE ENSTİTÜ ONAYI

Bu belge, Yükseköğretim Kurulu tarafından 19.01.2021 tarihli "Lisansüstü Tezlerin Elektronik Ortamda Toplanması, Düzenlenmesi ve Erişime Açılmasına İlişkin Yönerge" ile bildirilen 6698 Sayılı Kişisel Verilerin Korunması Kanunu kapsamında gizlenmiştir.

ETİK İLKE VE KURALLARA UYUM BEYANI

Bu belge, Yükseköğretim Kurulu tarafından 19.01.2021 tarihli "Lisansüstü Tezlerin Elektronik Ortamda Toplanması, Düzenlenmesi ve Erişime Açılmasına İlişkin Yönerge" ile bildirilen 6698 Sayılı Kişisel Verilerin Korunması Kanunu kapsamında gizlenmiştir.

TEŞEKKÜR

Tüm yaşamım boyunca içinde bulunduğum çevrede olanları anlamak en önemli ihtiyacımdı. İnsanların düşünceleri ve seçimleri beni hep rahatsız ediyordu. Sadece eğitim hayatım bu rahatsızlığa çare olmaya başlamıştı. Gördüklerimden farklı seçimler ve onların sonucunda farklı yaşamlar olabileceğini anladıktan sonra ben de istediğim yaşamın peşine düştüm. Kısa sürede ancak gerçekleri anlayıp ona uygun adım atarsam başarılı olabileceğimi anladım. İçinde bulunduğum çevrenin hiçbir desteği olmadan aksine sürekli engellenmeler içinde biraz başarılı olduktan sonra olay ve olguların kökenine, kaynağına yönelik büyük merak ve bir ilgi duymaya başladım. Eğitimim ve 20 yılı aşan İnsan Kaynakları alanındaki çalışmamda bu ilgime yönelik çok şey buldum ve geliştirdim. Sayısız eğitime katıldım ve birçok eğitim organize ettim. En büyük isteğim olan dünyayı tanımak ve gezmenin altında da farklı kültürleri tanımak ve anlamak vardı. Bunu gerçekleştirdikten sonra tüm bu birikimler ve yaşantılarla, sürekli değişen dünyaya ve bene/kendime daha bütünsel bakmak, biriktirdiklerimi birleştirmek, bağdaştırmak istedim. Bu beni felsefeye getirdi, İstanbul Üniversitesi Felsefe Lisans programıyla tanışmamı sağladı.

Yaşama soyut düşünceler, mantıklı ve analitik yapılarla yaklaşmanın geçersizliğini kendi yaşamımda deneyimlemiş biri olarak, insana ve yaşama bütün olarak bakmanın, insana ve yaşama dair hiçbir şeyi göz ardı etmeyen bilgi ve edimlerin peşindeydim. İnsan ve onun somut yaşamını araştıran felsefe tam da benim aradığım, anlama ihtiyacımı en yüksek seviyede karşılayacak bir alandı. Türkiye'de bir ilk olan Maltepe Üniversitesi Felsefi Danışmanlık Yüksek Lisans Programı karşıma çıktı. İnsana bütüncül yaklaşımı, farklı disiplinlerin insan bilgilerine de program içerisinde yer verilmesi etkileyiciydi.

Yüksek lisans öğrenimim sırasında öncelikle felsefenin ne olduğuna yönelik anlayışımın zenginleşmesi, birçok konuda aydınlanmamı sağladı ve yol gösterdi. Ülkemizin önde gelen bir filozofu olan Nermi Uygur'u tanımak, onun felsefe çabası ve yolu bana ışık oldu. Felsefenin özel yaşantılar aracılığıyla nesnel olana yaklaşma ve anlama yolu tam da aradığım yaklaşım ve yoldu.

Öncelikle, özgür ve verimli felsefe eğitimi ortamını borçlu olduğumuz tez hocam Prof. Dr. Betül Çotuksöken'e, Nermi Uygur ile tanıştırdığı, büyük birikimiyle derslerinde yaptığı ufuk açıcı yönlendirmeleri, destekleri için çok teşekkür ediyorum. Farklı insan bakışları ve çağdaş felsefeyi tanımamı sağlayan Prof. Dr. Güncel Önkal'a, birikimi ve duruşu ile örnek olan Prof. Dr. İoanna Kuçuradi'ye Nietzsche dersi ile felsefi anlayışımda

ufuk açan Doç. Dr. Muttalip Özcan'a, Aydınlanma Felsefesini tüm yönleriyle tanımamı sağlayan Prof. Dr. Ahu Tunçel Önkal'a teşekkür ederim.

Gül TOK

Eylül, 2022

ÖZ

KAYGI KAVRAMI AÇISINDAN NERMİ UYGUR'UN *BUNALIMDAN YAŞAMA KÜLTÜRÜ* DENEMESİNİN İNCELENMESİ

Gül Tok
Yüksek Tezi
Felsefe Anabilim Dalı
Felsefi Danışmanlık Yüksek Lisans Programı
Danışman: Prof. Dr. Betül Çotuksöken
Maltepe Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, 2022

Tümel soyut düşünce sistemlerinin yıkılması sonucu açığa çıkan tekil insan varoluşunun eşlikçisi olarak "kaygı" kavramının Kierkegaard tarafından araştırılmasının üzerinden geçen 350 yılı aşkın zamanda, kaygı farklı biçimlerde insan hayatının tüm alanlarına yayılmış; çözümlenmesi ve çözülmesi gereken bir problem olarak öncelik kazanmıştır.

Bu tezde Batı düşüncesinin ürünü olan kaygı kavramı Kierkegaard ve varoluşçu bazı filozofların yaklaşımları incelenerek, kaygının ontolojik varlığı serimlenecek; kaygı kavramına yüklenen içerik aydınlatılacaktır. Bu içeriğe yönelik olarak Nermi Uygur'un "bunalım" kavramı incelenerek, kaygı ve bunalım kavramlarının örtüştükleri alanlar ortaya çıkarılacaktır. Kaygı kavramının Batı düşüncesinin etkin insan yapısının sonucunu, bunalım kavramının ise Ülkemiz kültürünün edilgen insan yapısını yansıtmasına rağmen birbirlerini kendi kültürleri açısından karşıladıklarını göstermek amaçlanmaktadır.

Nermi Uygur'un bunalım perspektifinden yaşama dünyasına yeniden bakışı ve bunalımla bir tür baş etme tarzını ortaya koyarak günümüz insanına söyleyeceği ve göstereceği olanaklar felsefi danışmanlık açısından değerlendirilmektedir.

Anahtar Sözcükler: Kaygı, bunalım, varoluş, insan dünyası, yaşama dünyası.

ABSTRACT

INVESTIGATION OF NERMİ UYGUR'S ESSAYS *CULTURE OF LIVING FROM CRISIS* IN TERMS OF ANXIETY CONCEPT

Gül Tok
Master Thesis
Department of Philosophy.
Philosophical Counseling Master Programme
Thesis Advisor: Prof. Dr. Betül Çotuksöken
Maltepe University Graduate School, 2022

More than 350 years after Kierkegaard's exploration of the concept of "anxiety" as a companion of singular human existence, which emerged as a result of the destruction of universal abstract thought systems, anxiety has spread to all areas of human life in different forms; has gained priority as a problem that needs to be resolved.

In this thesis, the concept of anxiety, which is a product of Western thought, and the approaches of Kierkegaard and some existentialist philosophers will be examined, the ontological existence of anxiety will be revealed, and the content attributed to the concept of anxiety will be clarified. For this content, Nermi Uygur's concept of "crisis" will be examined and the areas where the concepts of anxiety and crisis overlap will be revealed. It is aimed to show that although the concept of anxiety reflects the result of the active human structure of the Western thought and the concept of crisis reflects the passive human structure of our Country's culture, they meet each other in terms of their own cultures.

Nermi Uygur's re-view of the world of life from the perspective of crisis and the possibilities that he will say and show to today's people by revealing a way of coping with crisis are evaluated in terms of philosophical counseling.

Keywords: Anxiety, crisis, existence, human world, living world.

İÇİNDEKİLER

JÜRİ VE ENSTİTÜ ONAYI i

ETİK İLKE VE KURALLARA UYUM BEYANI ii

TEŞEKKÜR iii

ÖZ v

ABSTRACT vi

İÇİNDEKİLER vii

1. GİRİŞ 1

2. KAYGI KAVRAMININ İZİNDE 9

2.1 Kierkegaard'da Kaygı Kavramı 9

2.2 Heidegger'de Kaygı Kavramı 17

2.3 Kaygı Kavramında Diğer Bazı Duraklar 24

3. NERMİ UYGUR'DA BUNALIM KAVRAMI 33

3.1 Nermi Uygur'un Felsefeye Bakışı 33

3.2 Nermi Uygur'un Bunalım Çözümlemesi 40

3.3 Bunalım Bilincinin Getirdiği Değişim 50

4. NERMİ UYGUR'UN BUNALIM/KAYGI İLE BAŞ ETME YOLLARI VE FELSEFİ DANIŞMANLIK 60

5. SONUÇ 70

KAYNAKLAR 75

ÖZGEÇMİŞ 80

1. GİRİŞ

Son yüzyılda farkına varılan ve adı konulan, kaygı fenomeni, 25-30 yıldan beri ivedilikle çözülmesi gereken insan sorunlarının en başına yerleşmiştir. İçinde bulunduğumuz çağın "kaygı çağı" olarak nitelenmesi gittikçe daha fazla karşılaşılan bir durumdur. Kanıksanmış ya da olağan düzen, inanç, anlam, düşünce yapılarının farklılaşmaya başladığı dönemlerde, her insanın içinde bulunan kaygı genelleşir, değişen toplumsal koşullar "çıkışı olmayan bir kapan", anlaşılamayan bir boşluk/hiçlik nitelikleriyle her insanda örtük olarak varolan kaygı açığa çıkar, yükselir (Tillich, 2020, s. 82-83). Günümüz dünyasının hızlı ve beklenmedik değişimlerinin yarattığı gerilim ve sıkıntıların doğurduğu kaygı ile karşılaşmaktan, yüzleşmekten kaçmak insan için artık çok güçleşmiştir. Kaygı durumuna çözüm bulma çabalarının her alanda çok artmasına rağmen üzerinde anlaşılmış herhangi bir teorik ve pratik yaklaşım yoktur, ama kaygının insan yaşamının tüm alanlarına yayılması, derinliğini artırarak etkileme gücünü çoğaltması sürmektedir.

Öte yandan, insan fenomenlerinin (siyaset, ekonomi, kurumsal ve aile yapıları, uğraşlar gibi), karşılaşılan krizlerin arkasındaki oluşumlara bakıldığında, modern sanat, şiir, din gibi insan etkinliklerinin derinine inildiğinde her köşede kaygı ile karşılaşılır. Modern insanın yakasına her gün biraz daha yapışan ve aynı zamanda zor tanımlanan bu biçimsiz huzursuzluk hali insanı inceleyen tüm araştırmacıların ortak uğraşı haline gelmiştir (May, 2020, s. 11). Biyoloji, tıp, psikoloji, sosyoloji, teoloji, siyaset, toplumsal tarih gibi alanlarda birçok yetenekli insanın tüm çabalarına karşın kaygının bilmecesini çözdüğünü iddia eden bir tek araştırmacı olmamış; kaygı hakkında artan insan bilgisi ve birikimine rağmen, onunla nasıl baş edileceği konusu belirsizliğini korumuştur (s.15). Tüm bu alanlardaki çalışmalarını yazıya taşıyan ve kaygının nesnel resmini çizerek, onunla başa çıkmak için yapıcı fikirler öneren sadece Kierkegaard ve Freud olmuştur (s. 12).

Bu açıdan tanımlanması en zor insan fenomeni olarak kaygının, araştırmacıların kendi yaklaşımlarının içerdiği çerçeve ya da çerçeveler bağlamında birbirinden çok farklı niteliklerle çeşitli tanım içerikleri oluşturulmuş, değişen öznenin durumuna ve çevresel koşullarına göre de farklılaşma belirgin olarak gözlenmiştir.

Genel içerikle dar anlamda, kaygı, öznenin tehlike, talihsizlik gibi istemesinin karşısında olabilecek olay ya da olgular; bu yöndeki beklentilerin ya da korkuların yarattığı bunaltı, tedirginlik, üzüntü, sıkıntı, darlık (Budak, 2009, s. 418), endişe duyulan "düşünce", tasa; kötü bir şey olacakmış düşüncesiyle ortaya çıkan ve sebebi bilinmeyen gerginlik duygusu (Akalın, 2011, s. 1363) olarak Türkçede tanımlanmaktadır. Düşünmek kaygıyı doğuran edim olarak aynı zamanda öne çıkmaktadır.

Tüm bu tanımlama çabalarının en yaygın ortak kabulü kaygının korkudan farkını ortaya koymada görülmektedir. Kaygı; keder, ürküntü, üzüntü kelimelerinin içeriklerinden farklı belirsiz, nesnesiz, herhangi bir yönelimi olmayan bir ruhsal duruma işaret ederken; korku tehlike, acı, düşman gibi belirli bir şeye yönelmiştir ve her zaman nesnesi vardır. Korku duygusu Platon'da kavram olarak görülmekte ve cesur olmakla onun yenilebileceği ileri sürülmektedir (Schulz, 1991, s. 7-8).

Korkunun nesnesi ortadan kalktığında korku yok olurken, kaygı genellikle örtük ya da açık olarak şimdi ve buradadır. Kierkegaard'ın dediği gibi, kişinin ikinci bir doğası, alışkanlığı gibidir (2016, s. 48). Uzmanların da ifade ettikleri gibi tamamen sağlıklı bir insan yoktur. Denebilir ki, daha yakından araştırıldığında bir bozukluğun, uyumsuzluğun, tedirginliğin, kaynağı bilinemeyen, çoğu zaman bilmeye, öğrenmeye cesaret bile edilemeyen bir kaygıdan kimse bağışık değildir (Kierkegaard, 2014, s. 31). Bu anlamda, insan varoluşunun bir öğesi olan kaygı ontolojiktir, psikoterapinin korkuların üzerinde işlerliğinin olmasına karşın ontolojik kaygı için yapacağı bir şey yoktur. İnsana yapışık olan kaygı ancak anlaşılabilir, açıklanabilir, değerlendirilerek kategorize edilebilir ama yok edilemez (Akış, 2014, s. 26).

Kierkegaard'ın 1844'te kaleme aldığı *Kaygı Kavramı* eserine kadar psikolojide bile kaygı terimi seyrek olarak kullanılmıştır. Kaygı olgusunun psikoloji tarafından hiç araştırma konusu yapılmadığını sıklıkla dile getiren Kierkegaard'ın sözünü ettiği psikoloji kendi dönemindeki deneysel psikoloji olmayıp yaygın anlamında insan doğası ve varoluşu üzerine araştırmalar yapan alandır ve günümüzün "Felsefi Antropoloji" alanına çok benzer bir içerik taşımaktadır. Eser, günah ve kaygı arasında kurduğu ilişkiyi serimlemesi nedeniyle teolojik bir çalışma gibi görünse de bizzat Kierkegaard tarafından insan doğası ve varoluşu üzerine bir araştırma olduğu dile getirilmiştir ve 50 yıl sonra bu ilişki Freud tarafından da ele alınmıştır. Kierkegaard'ın öznesi kendi kendini kararları ve seçimleriyle var eden, yapıp ettiklerinin sorumluluğu altında yaşayan bir varlık olarak "yaşantı",

“seçim”, “karar”, “özgürlük”, “tutku”, “olanak” gibi öznenin fenomenleri üzerine yoğunlaşır. O yüzden günahın ortaya çıkması, öznenin kendi sorumluluğuna, öznesi olduğu yapıp etmenlerine bağlı olup, kaygı günahın olanağını kabul eder ancak günahın koşulu değildir (Akış, 2014, s. 2-3).

Kaygıyı en radikal bir şekilde ortaya koyan Heidegger ise kaygının nedeninin, insanın dünya içinde bulduğu şeylerle karşılaşması olmadığını; insanın olanakları karşısında bütünüyle bilemeyeceği, denetleyemeyeceği belirsiz varoluşun kendisi olduğunu ileri sürer. Kaygı hiçbir yerde olmadığı için görülmezdir, o yüzden insan neden kaygı içinde olduğunu, neden kaygı varlığı olduğunu bilmez, çünkü kaygı “dünyanın kendisidir”; “dünya içinde varolmanın kendisidir” (2011, s. 198). İnsan varlığının anlamı kaygıdır ve kaygı insanın olanaklarının gerçekleşmesi, varolmasıdır.

İdealist sistemlerin zayıflaması sonucu dünyanın düzenliliğinin ve bütünlüğünün kalmadığı bu ortamda, insan kendi hayatını kendisinin yönlendirme zorunluluğunu görür ve insanın bunu anlaması ve bu bağlamdaki özgürlüğü onu kaygıya iten bir durum olarak ortaya çıkar. Kendisi olmak zorunda olan bir varlık olarak insan bir yanıyla doğanın hükmü altındayken; düşüncesi, inançları, tarihselliği, olanak ve özgürlükleriyle doğa varlığı olmaktan ayrılır. İnsan böylelikle tin (insanın yalnızca kendine karşı sorumlu olmasıdır) ve beden, özgürlük ve zorunluluk gibi karşıtların bir sentezi olarak varoluşunu deneyimler (Schulz, 1991, s. 13). Başka bir deyişle, önce kendisi olmak, kendi kendisini var etmek durumundadır, çünkü onun bu özgürlüğü aslında kaygı yaratan olanaklı olma durumuna sahip olmasıdır. İnsan kendi olabilmek için bu sancılı durum içinde olmayı, kaygıyla birlikte yaşamayı öğrenmelidir. Kaygı, arada olan bir varlık olarak (Çotuksöken, 2018, s. 19) insanın bu dünyada attığı her adımının eşlikçisidir, kendi ve yaşam üzerine ne kadar derinleşirse o nispette varlığını duyuracaktır. Bedeni ile zihni, doğa ile özgürlüğü, ihtiyaçları ile değerleri gibi sınırsız arada olma durumunun insanın her varoluş katmanında kendini göstermesi onu gerilimli, trajik, bunalımlı bir varlık haline getirir. Zamansal bir varlık olarak da insan geçmiş ve şimdi, şimdi ve gelecek arasında bilinci ve belleği nedeniyle arada kalmakta, bu durum edimlerine insanın bilme becerileri doğrultusunda yön vermektedir (2018, s. 43). Uygur da krizin getirdiği yeni yaşama bakışlarının oluşturduğu kişiliği ve yitirdiği kişiliği arasındaki sancılı varoluşu “kendisiyle-ara-yerde kalmışlık” olarak belirtir ve arada kalmanın da bunalım olduğunu ifade eder (Uygur, 2017b, s. 783).

Felsefi çabasında insanı doğa-kültür-tarih varlığı olarak merkeze koyan Nermi Uygur, her türlü varolana insanla ilgisi içinde anlamak üzere yönelir. Nesnel dünyaya kendi öznel dünyası aracılığıyla açılarak özcü ve idealist yaklaşımların yoluna çıkmasını engeller. Kendinden yola çıkarak, ötekiyi, insanlığın durumunu, sürekli olarak yeniden değerlendirir. İnsan ancak kendisi ile bağlantısı içinde, varolan her şeyle kurduğu ilişki içinde kendisi olur (Çotuksöken, 2012, s. 106-108).

Bunalım kavramı Türkçe sözlüklerde, doğal bir süreçte birdenbire oluşan, aykırılık, sıkıntı, buhran, kriz, olası tehlikeler karşısında gerginlik, ruhsal bakımdan gerginlik ve bunaltı olarak tanımlanmaktadır. İkinci sayfada dar anlamda değerlendirilen, öznenin tehlike, talihsizlik gibi istemesinin karşısında olabilecek olgu ya da olaylara bu yönde beklentilerinin ya da korkularının yarattığı bunaltı, tedirginlik, üzüntü, acı olarak tanımlanan kaygı tanımıyla benzerlikler taşıdığı görülmektedir.

Bunalımdan Yaşama Kültürü başlıklı eserinde Nermi Uygur yaşantılarından yola çıkarak insan olmanın en ortak fenomeni olarak insan varoluşunu bunalımla temellendirir. Kendisiyle olan ilişkisinde hastalığı aracılığıyla bedeninde deneyimlediği bunalım yaşantısına yönelir, bunalımlı olan insanı ve onun dünyasını anlama ediminin odağına yerleştirir. İnsan temelde doğası gereği bunalımlı özne olarak, krizleri fark eden, araştıran, çözüm yolu bulmaya çalışan bir varlıktır. Uygur da her insan gibi bunalımın karşısında aldığı duruşlarda biricik özneliğini sergiler (Çotuksöken, 2017, s. 7).

Kaygı gibi insanın sürekli peşinde olan duygu durumunu insan özgürlüğü ve benliğine dair derin bağlantısı içinde ortaya dâhice koyan Kierkegaard gibi Uygur da yaşadığı sağlık sorunu sonrasında kaleme aldığı eserinde insanın bunalımlı yapısını insan olmanın tüm fenomenleri ve ilişkileri bağlamında inanılmaz derinlik ve zenginlikte belirgin kılmakta, bunalım kavramı aracılığıyla insanın varoluşunun tüm gerçekliğine gözlerin çevrilmesini sağlamaktadır.

May, kaygının her zaman her yerde varolmasını, insanın bir gün olamama durumunun bilincinde olmasına bağlar. Ölümün, hiçliğin gerçekliğini, başka bir anlatımla, olamama durumunun yarattığı kaygıyı ağır hastalık, başkalarıyla düşmanlık gibi insanı derinden sarsan deneyimler, yaşantılar iyice büyütür. Kaygı, insanın varoluşunu ve bildiği, tutunduğu yaşam dayanaklarını tehdit eden bir karşılaşmanın doğurduğu bir duruştur

Kaygıdan kaçmak mümkün değildir, ancak seviyesine etkide bulunulabilir. Kaygıyı yönetmede asıl konu "(…) normal kaygının kişinin farkındalığını, dikkatini ve yaşama sevincini arttıracak bir unsur" haline getirilmesidir (2020, s. 411-412). İnsan, önünde sonunda varoluşunu ne kadar açığa çıkartırsa çıkartsın, ne kadar otantik/hakiki/kendi olarak varolmayı başarırsa başarsın, öleceğini, yok olacağını bilir. "*Ölüme fırlatılmışlık Dasein'da daha asli ve nüfuz edici biçimde kaygı denilen bulunuşta açığa çıkar*" (Heidegger, 2011, s. 266).

Bir bunalım, öznel bir kriz gibi görünen bir duruma daha yakından bakıldığında "kaygı krizi" olduğu öne sürülebilir. Anksiyete ve kaygı kategorilerini incelediği eserinde André Le Gall (s. 11) bu durumu söyle açıklar: Öznenin davranış yapısını etkileyen, alışılmış yaşamına uygun olmayan, bir değişiklikten sonra (hastalık, evi terk etme gibi) ortaya çıkan, belli bir dönemi kapsayan etkisi sınırlı bir kaygı söz konusu olduğunda, gerçek anlamda kaygı çoğu zaman yokmuş gibi görünmektedir. Oysa kaygı sürekli olarak vardır, öznenin bireysel varlığı içinde örtük olarak kalmıştır. Bütüncül, belirsiz, bulanık bir sıkıntı, bunaltı yani insanın tam olarak bilemediği bir durumda, yol karanlık, tıkalı gibi gözükür. İşte bu durumun getirdiği yalnızlık ve kuşku duygusu hastalık, şehir değiştirme, evlenme, gençlik, yaşlılık gibi her türlü insan olgusunda farklı derecelerde varlığını hissettirir.

Ciddi bir sağlık sorununun neden olduğu bunalımının en sancılı/krizli zamanını atlattıktan sonra Uygur da şöyle yazar:

> (…) ilk bakışta yetinmeyip, içyapıyı görmeye girişince, son derece önemli bir yaşam özelliği olanca dal budağı ile belirir karşımızda: 'Bunalım' başlığı altında topladığımız evrenden başka bir şey değildir bu özellik de. Kimilerimiz şaşsa da, bu özelliğin ilk bakışta kapalı kalmasında şaşılacak bir yön yoktur. Nasıl çok kez en yakınımızdaki nesneleri görmüyorsak, nasıl yakınımızdaki pek çok şeyi bilince çıkarmadan atlayıp geçiyorsak, tüm yaşamımıza kökten yapışık bunalımın da farkına varmayız çoğun (Uygur, 2017b, s. 618).

Burada sözü edilen "farkına varamama"da, olup bitenleri yanlış yorumlamak, önemlideki önemliyi kavramada yetersiz kalmak, ezberlenmiş, kanıksanmış düşünme biçimlerini sorgulamaksızın sürdürmenin payı vardır. Bunalım-kaygı gerçeğinde olduğu gibi tüm insan gerçekliğini karartan en önemli özellik zor olana sırt çevirmek, istenmeyeni yok zannetmek, zevksiz, tatsız diye genellenen insan fenomenlerinden sanki mümkünmüş

gibi kaçıp kurtulma eğilimi içinde olmaktır. Tüm insan yaşamının evrelerini olduğu gibi toplulukları oluşturan karmaşık ilişkilerini de kuşatan bunalım bir gerçeklik olarak her dönemde kendine yol açar (Uygur, 2017b, s. 618).

Kaygının nesnesinin olmaması gibi Uygur da bunalımın gerçeğinin, parçaları, katları yani nitelikleri olan bir nesne olmadığını ya da bazı özelliklerin meydana getirdiği bir nesne olmadığını vurgulayarak, uzay zaman içinde değil, insana ilişkin, onunla ilişkili, insana özgü bir gerçeklik olduğu "insan yoksa, bunalım da yok" diyerek onun yaşantı halinin altını çizer (Uygur, 2017b, s. 627).

Daha yakından araştırıldığında bir bozukluğun, uyumsuzluğun, tedirginliğin, kaynağı bilinemeyen, çoğu zaman bilmeye, öğrenmeye cesaret bile gösterilemeyen bir kaygıdan bağışık tek bir kişinin olmadığını dile getiren Kierkegaard'ın kaygının övgüye değer özgün tanımının bir sonraki adımı olan kaygı krizinin üzerine çöktüğü bireyi şiddetli bir yanardağ patlaması gibi zenginleştirir. Yakıcı kaygı lavları ve külleri uzaklaştığında artık yabancılaşmış yüzlerde yakan sıcaklık gibi azap veren ve tahrik eden yeni bir kaygı kalır. Kierkegaard bu durumdan sonra artık kaygı geçmez derken, krizin öğütücü öğesini değil, dinmiş izlenimlerin tadının çıkarıldığı tatlı bir kaygının yarattığı içsel yaşantıdan söz eder. İnsanın ruhuna giren kaygı, her yanını inceler, rahatsızlıklarını, sınırlılıklarını ve küçüklüğünü eriterek, onu istediği yere getirir (Gall, 2016, s. 49).

Uygur da bunalımın ağırlaştığı, her yanı sarıp insanı yoğun bir sisin içinde bıraktığı zamanlarda, "her an, bir yerlerde çığ oluşup, patlayacakmış" (2017b, s. 785) gibi bir durum yarattığını belirtir. Yaşama dünyasının iyice tehlike altında hissedildiği bu dönemleri, hep yerde yürüyen insanın birden hazırlıksız olarak kendini "ip üzerinde" (s. 786) yürümek zorunda kalmasına benzetir. Bu zor dönem yani ilk çığ fırtınası atlatıldıktan sonra bunalımın çok kıymetli hediyesi/hediyeleri görülecektir. Bu hediye yepyeni bir kendine ve yaşama bakış perspektifi "bambaşka bir varlık-gözü"dür (s. 789). Onun sözleriyle:

> (…) ben ben değilim artık (…) birden çok şey değişti, hem de hızlı hızlı; kendime yetişemiyorum artık. 'Öznel dünya' adını verdiğim dünyamı ben bile tanımıyorum (…) 'nesnel dünya' dediğim dünya da başka bir düzlemde artık. Başka bir kuruluşa büründü benim için bu dünya (…) nitelikçe eskisine benzemeyen bir varlık ortamında soluk alıp vermekteyim (Uygur, 2017b, s. 605-606).

Bunalım/kaygı sonrası alışılan, bilinen tüm kurulu eski düzen gitmiş, dengeler değişmiş, öncelikler tepetaklak olmuş, tüm bağlamlar anlamsız hale gelmiştir. Bu duruma eski varlık/benlik gözüyle bakınca olan ancak kaostur, büyük bir karmaşıklıktır sadece. Oysa yıllar boyunca kendini değiştirmek gereğini hisseden, ama tüm didinmelerine rağmen değişemeden yarı tedirgin her şeyi oluruna bıraktığını hatırlattıktan sonra bunalımının toz dumanı dağılır dağılmaz; *"(...) aklın başına gelmeye başlayınca bir de ne göresin: Bir deyime, kendiliğinden gerçekleşmiş o can attığın değişiklik. Bunalım yeniden yaratmış seni* (Uygur, 2017b, s. 795) diyecektir.

Aynı Kierkegaard'ın kaygıya yaklaşımı gibi o da benzer bir tavırla bunalımın, zararlarına rağmen yeni yaşantılara yüreklendirmesini, insana yeni yaşamların yolunu açmasını, gerçekliği yeniden yapılandırmasını, büyümeyi, olgunlaşmayı vurgular. Bunalımların okyanustaki dalgalar gibi bitip tükenmeden insan yaşamına eşlik edip yön verdiği gerçeğine iyice yakınlaşır, bunalımın "kalbura döndürdüğü güvenli kavramlar"ına (Uygur, 2017b, s. 824) arkasını dönerek kendini dalgalara bırakır. Her yeni dalganın derinleştirip zenginleştireceği ya da getireceği yeni kavramlar için acelesi olmayan yepyeni düşüncelerin dünyasına ve onların getireceği yaşantılara yerleşir.

Tezin ikinci bölümünde düşünce tarihi içinde kaygı kavramının izleri sürülerek, doğuşu ve ana durakları üzerinde durulacaktır. Kierkegaard'ın 1844'te kaleme aldığı *Kaygı Kavramı* eserindeki kaygı çözümlemesi, Kierkeggard'ın "İnsan nedir?" sorusuna verdiği yanıtının, düşünce tarihinde büyük bir kırılma yaratan bu araştırmasının insana ilişkin analizinin önemli bir sonucu olduğu değerlendirilecektir. Kaygı kavramına en radikal içeriği yükleyen ve insanı /"*Dasein*"ı kaygı ile tamamıyla örtüştüren Heidegger'in kaygı araştırması incelenecek, sorumluluk ve özgürlük kavramları üzerinden kaygıya yaklaşan Sartre'ın çözümlemesi ele alınacaktır. Sonrasında, kaygının günümüze yolculuğu ve değişiminden kısaca söz edilerek, kaygıya olumlu ve olumsuz yaklaşımın getirdiği nesnel ve nevrotik başetme tarzlarına dikkat çekilecektir.

Üçüncü bölümde Nermi Uygur'un felsefi anlayışı anlatılarak, bu çerçevede "bunalım" kavramının içeriği serimlenecek, Nermi Uygur'un öznel yaşantısından nesnel olarak kavramı aydınlatmasının sonucunda; onun her zaman, her kültürde, her evrede insan varoluşunun en önemli unsuru olduğu ortaya konulacaktır. Uygur'un bunalım

çözümlemesinin getirdiği perspektif değişiminin yarattığı öznel yaşamındaki dönüşüm ve bu dönüşümün sonucunda değişen dünya ve ilişki biçimleriyle yeni yönelimleri ele alınacaktır.

Dördüncü bölümde Nermi Uygur'un bunalımla başetme yolları gösterilerek, bu yolların unsurları, nesnel (olumlu) – nevrotik (olumsuz) olarak kaygı/bunalımla baş etmenin farkları üzerinden incelenecektir. Felsefi danışmanlık etkinliğinin kaygı/bunalım ile baş etmede sağlayacağı olumlu ve kalıcı desteğin nitelikleri gösterilecektir.

Son bölümde kaygı ve bunalım kavramlarının içinde varoldukları iki farklı kültür açısından birbirlerini nasıl karşıladıkları tartışılarak, felsefi danışmanlık pratiğinin bu fenomenin açıklığa çıkarılmasına ilişkin katkısından söz edilecektir.

2. KAYGI KAVRAMININ İZİNDE

2.1 Kierkegaard'da Kaygı Kavramı

5 Mayıs 1813'te Kopenhag'da dünyaya gelen Kierkegaard 42 yıllık kısa yaşamını 11 Kasım 1855'te yitirdi. Kopenhag Üniversitesinde ilahiyat derslerini yarıda bırakarak, felsefeye yöneldi.

Kierkegaard "İnsan nedir?" sorusuna felsefe tarihinde büyük bir kırılma yaratarak cevap vermiş ve zamanında çok eleştirilmesine rağmen zamanla psikoloji, edebiyat, sanat, teoloji alanlarında büyük etkisi olmuş ve bu durum varoluşçu felsefelerin kurucusu olmasını sağlamıştır.

Onun teolojiden felsefeye yönelişi, başka bir deyişle bu kırılmayla birlikte felsefe tarihinde izlenebilecek tekil-tümel karşıtlığının doğurduğu zemin üzerine kavramlarını inşa etmesi dikkate alınırsa, onun düşünceleri bağlamında ibre her zaman tekilden yanadır. İşaret ettiği insanlık problemlerinin genel olarak tümelin etik olanla özdeşleştirilmesinden kaynaklandığını belirterek bu durumu son büyük sistemci Hegel'in bakış tarzını eleştirerek serimler. (Armaner, 2016, s. viii-ix). Bu eleştiriden kurumlaşan Hıristiyanlık, modernite tüm eserleri boyunca payını alacaktır; aslında o her türlü düşünce sistemine karşıdır, bu nedenle fikirlerini bir sistem içinde sunmaz çünkü varoluş bir sistem içerisinde açıklanacak, anlaşılacak, kategorize edilecek bir şey değildir; o yapısı gereği tekil, özgün, paradoksal, taşınamaz, iletilemezdir. Düşünmesinin yanında insan; hisseden, deneyimleyen, inanç içinde kalan, edimleriyle kendisini ve çevresini etkileyen, değiştiren bir varlıktır. Bu yüzden düşüncelerini anlatabilmek için, mitoloji, teoloji, sanat gibi insanı farklı açılardan anlatan alanlardan yararlanmıştır. Kierkegaard'ın ana kavramları olan seçim, birey, özgürlük, benlik hâkim olan tümel sistemler karşısında öznelciliğin güçlenmesine ve bu doğrultuda insanı ve içinde bulunduğu durumu kavramsal/teorik değerlendirmeler yerine varoluşun olanakları ve sınırları içinde araştırmaya yönelik yepyeni bakış açıları ortaya koymuş, böylelikle felsefi düşünmede yeni bir kilometre taşı olmuştur (Akış, 2014, s. xii).

İnsana ve onun somut durumuna metafizik geleneği karşısına alarak, o zamana kadar hiç olmadığı biçimde bütünlük içinde bakmaya yönelik çabası insana ilişkin görüşlerde çığır açmış; sonraki yıllarda felsefe, teoloji, psikoloji gibi alanları çok etkilemiştir. Kendi dönemi sonrasındaki insan ve dünyasındaki gelişmeler onun başlattığı kilometre taşı üzerinden yürümeyi teşvik ederek, görüşlerinin ne kadar isabetli olduğunu göstermiştir. İnsanı ve onun dünyasını anlama çabalarının oluşturduğu bu yolculuğun önemi küresel salgının içinden geçtiğimiz bu beklenmeyen dönemde de artarak sürmektedir.

Sistemci düşüncelerin soyut-objektif tarzlarını eleştirmek için kendisini öznelci düşünür olarak tanımlayan Kierkegaard'a göre, soyut sistemlerin gerçek bir düşünürü olmadığı gibi, soyut özne de gerçek değildir. Doğruluk, etik ve nasıl yaşanılacağı objektif düşüncelerden öğrenilemez; çünkü onların gerçek özneleri yoktur. Öznel doğruluk bireyin, tekil insanın bildiği, söylediği, vaaz ettiği şey değil, bizzat yaptıkları, yaşamının tanıklığıyla ortaya konduğu düşünce ve edimlerdir. Bu nedenle birey/kişi ortaya koyduğu edimleriyle bağlantılı olan seçim, karar alma, bağlanma, istek/tutku gibi somut fenomenler bağlamında incelenmeli, araştırılmalıdır. İnsana ait bu fenomenler onun tekil bir benlik olmasını sağlayan nitelikleri olup, insanın sahip olduğu bu özellikleri aynı zamanda onun olanaklarıdır; başka bir ifadeyle "yapabiliyor olmaktır" (Akış, 2018, s. 86).

Çünkü insanın varoluşu doğadaki diğer canlı varlıklardan farklı olarak sadece belirlenimci bir yapının kaçınılması imkânsız olan sürecinin sonucu olarak oluşmaz. İnsanın bir tarafıyla doğadan pay alırken; öteki tarafıyla akıl, tarihselliği, inançları, özgürlüğü gibi nitelikleriyle doğadan ayrılıyor olması, karmaşık bir yapı yaratmaktadır. Kierkegaard bu yapıyı insanın zıtlar arasında bir sentez varlığı olduğu düşüncesiyle dile getirerek "İnsan[ın], ruh ile bedenin bir sentezi" (2016, s. 37) olması gibi, özgürlüğün ve zorunluluğun, sonlu ile ebedi olanın sentezi (2014, s. 21) olduğunu vurgular.

Klasik felsefenin soyut/objektif metafiziksel bilgisinin varoluş içindeki bilen öznenin durumunu açıklamada başarısız olduğunu dile getiren Kierkegaard (2009, s. 68) felsefenin odağını akıl ve bilgiden, akıl ve varoluşa yönlendirmeyi hedeflemiştir. İnsanı özcü sistemlerin soyut kavramlarından ve genel tanımlamalardan kurtararak varoluşunun can alıcı somutluğuna onu geri döndürmüştür (Akış, 2014, s. 10). İnsanın gerçekliğinin bu dünyada ancak somut ilişkiler içinde gerçeklemesidir ve gerçek yaşam benin dışındaki

varolanlarla tamamıyla karşılaşmasıdır (Buber, 2017, s. 80). Kierkegaard, gerçekliğin yapıp eden, algılayan, düşünen bir bütün olarak ancak özne tarafından bilinebileceği yaklaşımı karşısında akıl-beden arasındaki düalizmin yerine varoluşun irrasyonel tarafını da içeren, aklın yanında tutku ve insana ait diğer tüm özellikleri varoluşun içindeki karmaşık ilişkileriyle ele almıştır.

Kierkegaard'ın varoluşu önceleyen düşüncesinin üzerine inşa edilen varoluşçuluk felsefesi döneminin rasyonel düşünce dizgelerine isyan ederek, insanın varoluşuna dönme çağrısında bulunur. Bu rasyonel düşünce sistemleri, onu vareden insanı ve varlığını karanlıkta bırakarak "kendisini gözlemleyecek bir özne bulunmayan, salt nesnellikle dolu bir dünya kurgusu" oluşturmuşlardır. Bu kurguyu, onu yaratan insanı, varlığını, olanaklarını araştırmadan, anlamadan yapmışlar, dünyayı "salt bir özler dizgesi" yaparak hakikati bildiklerine inanmışlardır. Dizge; insan ile kendisi arasına ya da filozof ile varolanlar arasına girerek insanı ve dünyayı rasyonalizmin sınırlarına hapsederek somut ve canlı varoluşu baltalamış, bireysel varoluşu ve olanaklarını görünmez hale getirmiş "dünyayı insan varlığından arıtmış"tır (Mounier, 2019, s. 57-59). Varoluşçuluk aklın söylediklerinin ötesinde, bakmadığı, kaçtığı tüm insan nitelikleri ile varoluşu başlangıca koyar, insanı ve düşüncesini ete kemiğe büründürür.

Öncelikle Kierkegaard'ın insana ve yine onun somut yaşamına bakışını gösteren ve sonraki varoluşçu filozoflara esin kaynağı olan üç tür insan varoluşunu ortaya koymadan kaygı kavramının anlaşılmasının güç olacağı ileri sürülebilir. Kierkegaard, Hegel'in tümel sistemine karşı onun kavramlarının farklı tanımlarını yaparak ortaya koyduğu tekile ağırlık veren felsefesini bu üç farklı varoluş tarzı üzerinden yapar. Hegel'e göre tekil özgürlük gibi diğer insan olanakları da tümel idea gerçekleşmeden var olamazlar. Kierkegaard ise bir tümelin gerçek bir öznesinin, düşünürünün olmadığını belirterek, özgürlük gibi insan olanaklarının, bireyin tümel dolayım olmadan yaptığı seçimlerle, edimlerle belirleneceğini ifade eder.

Kierkegaard birbirini takip eden ve aşamalı olarak ortaya çıkan üç farklı varoluş tarzı öne sürer. En altta olan estetik varoluşu, etik varoluş izler. Bunlara ulaştıktan sonra son varoluş tarzı olan dini varoluşa ulaşılır. Genelde bir aşamayı yaşamadan diğerine geçmek olanağı yoksa da hepsi aynı zamanda kendilerini ortaya koyabilirler. "Bütün aşamaların

ortak yönü kişinin gündelik olarak olduğu varoluşu için yaşamaktır" (Kierkegaard, 2013, s. 36).

Estetik aşamasındaki insan varoluşu varolduğu durum ve koşullar tarafından belirlenir, her şeyi dışarıdan umar ve bekler. Tek amacı yaşamın tadını çıkarmaktır ve bunun için de denetiminde olmayan dış olanaklardan elinden geldiği kadar yararlanırken, temelde onlarla ilgili hiçbir sorumluluk taşımaz. Seçimleri gündelik yani yüzeyseldir, sadece o an için seçer; bu seçimler mutlak olmadığı için başka an başka bir şeyi kolaylıkla tercih eder. "Kendisini çoklukta kaybeder." Nesneler değişse de ilişkisinin niteliği hep aynıdır, tatmin olmak. Bu arzunun dışına çıkmak istese de içindeki ritim "*spiritus lenis*" (zayıf soluklu) olarak kalacaktır (Kierkegaard, 2013, s. 16).

Estetik aşamada yaşamla bağlantı kuran insanın içsel merkezi kişisel tatmini etrafında gerçekleşir, dünya beş duyumla elde edilecek sonsuz olanaklarla doludur. İnsan hayal gücünün esinlenmeleri sınırlanmadığı bu durumda zihindeki her düşünce heyecan yaratır. Anlık ve gündelik olana bu bağımlılık sürekli yeni deneyimlerin peşinde olmayı zorunlu kılar. Bu zorunluluk her türlü karar ve bağlanmaya engel olur. Duyumların ve düşlerin egemenliğindeki estetik kişi büyük insanlık ideallerinden söz eder, ama bunlar da basit çıkarlarına hizmet eder. Aynı zamanda bu idealler ve fikirler bireyle bağı olmadığı için soyut kişinin varlığında uçur gider (Kierkegaard, 2013, s. 40-41).

Estetik varoluşta insan andaki yaşamını sıradanlıktan kurtarmak ve çok korktuğu can sıkıntısından kurtulmak için zenginlik, ün, güzellik gibi geçici şeylerin ve yeni deneyimlerin peşinde koşar. Hiçbir bağlanma kurmadan ve hiçbir sorumluluk almadan zevke teslim olan bu yaşamın çok geçmeden boş olduğunu keşfeder. Her şey tekdüze olarak yinelenip durur. Bu estetik insan için sıkıcı bir durumdur, bu sıkıntı ve yinelemeden kaçmak için her şeyi dener ve tersini yapamaz; böyle olmanın dışına çıkamaz. Böyle bir yaşam görüşü umutsuzluktur, estetik bağlamda yaşayan farkında olsun ya da olmasın ölümcül hastalık olan umutsuzluk içinde debelenmektedir (Kierkegaard, 2013, s. 37).

Bu aşamadaki insan farkında olsun ya da olmasın büyük bir zarara uğrama tehlikesiyle yaşamaktadır; yaşam sürekli esrik, yeni, ilginç değildir; soyut düşüncelerin sonsuzluğu da anlık hazların uçuculuğuna teselli olamaz. Üstelik tatmin edilince sönüp giden hazlar

kişinin dışındaki olay ve olgulara bağlıdır. Deneyimler ve nesneleri değişir ama onlarla kurulan ilişki hep aynıdır. Bu imkânsız varoluşa derin bir anlamsızlık krizi eşlik eder, insan kendi olamamanın umutsuzluğu içindedir. Bu umutsuzluk zorunludur ve bilince geldiği zaman etik varoluş aşamasına yükselmenin formunu destekler (Kierkegaard, 2020, s. 780-781).

Estetik varoluşun verimsiz yaşamındaki insan farklı karşılaşmalar sonucunda, bu yüzeyselliğin dışına yönelme isteği ve iradesi uyandığında ya da zamanı geldiğinde farklı bir yaşam olanağı olup olmadığını sorgular. Onu dönüştürmek isteğiyle kendine yönelir, kendini seçer. Kendisini, varolduğu somut dünyanın, istekleri, güdüleri, tutkuları, eğilimleri olan somut kişisi olarak fark eder. Bu görme sayesinde kendi bilincine ulaşarak bunların sorumluluğunu üstlenerek etik varoluşa adım atar. Her adımıyla artık dış koşulların sürüklediği bir insan olmaktan kurtulup "tüm dışsallığını içselliğe dönüştürür." Her seçim aynı zamanda özgürlüğünü pekiştirir, belli bir kişi olmasını sağlar. Bu seçimlerini kendi somut yapısıyla bağlantı içinde yapar, bu yapı onun gerçekliğidir. Bu gerçeklik onun imkânı, başka bir deyişle, görevidir; böylelikle estetik varoluştan kaçınması olanaklı hale gelir (Kierkegaard, 2013, s. 90-91). Etik evrede kişinin bilinmezliğe rağmen seçimlerinin getirdiği kaygı iyice yüzeye çıkar.

Böylelikle kişi kendisini özgürce inşa eder, ancak bu şekilde kendine ve kendi değerlerine sahip olur. Kendi teleolojisini kendi içinde barındırır. Estetik yaşamda dışardaki soyut değerler somutluk kazanır, kişi bunları ilk kez kendisinin olarak kabul eder ve amaç haline getirir. Varoluşu çevresiyle bağlantılı olarak deneyimleyen ve ruh halinin içinde kalarak o anda bulunan, bu nedenle de sürekli gelgitler içinde savrulan estetik insanın tersine etik bireyin merkezi kendi içindedir ve ruh hali de kendi denetimindedir. Etik kişi ruh halleri tarafından sürüklenmez, onunla özdeşleşmez, onun sahibidir. "ruh hali ondadır" yani onu seçimleriyle kazanmış, kendi kılmıştır: "Kendisini kendisi ile örtmüştür." Kendisini ihtiyaçları çerçevesinde seçen estetik insan yerine o kendisini özgürlük çerçevesinde seçmiştir (Kierkegaard, 2013, s. 72).

Artık bu kendilik bir amaç da olsa her yere uyumlanan soyut kendilik değildir; içinde bulunduğu çevreyle, yaşam koşullarıyla, özel yaşamı ve genel düzenlemelerle sürekli canlı bir ilişki içinde varolan somut bir kendiliktir. Aynı zamanda tekil kişiliğiyle

toplumsal ve kamusal bir kendilik olarak da eylemde bulunur. Eylemin ereği kendisi/kendi olma görevidir, keyfilikle belirlenmemiştir (Kierkegaard, 2020, s. 862).

Ne kadar çok estetik varoluşta kalınırsa, talep ve ihtiyaçlar o kadar artar ve insan yalnızca o anda kalarak hiçbir şeyle gerçek bir bağlantı kuramaz. Bu da onda bir yaşam belleği oluşturmaz. Oysa kendi özgürce seçtiği amaç ve görevlere göre yaşayan ve ihtiyaçlarının kölesi olmayan etik kişi yaşam belleğine sahiptir ve onu sürekli kendisiyle birlikte geliştirir. Kişi seçimlerinde samimi, eylemlerinde tutkuludur (Kierkegaard, 2013, s. 71).

Estetik olarak yaşayan insan her şeyi dışardan beklediği için genellikle dünyada kendisine bir yer bulup yerleşememiştir. Bu durum hastalıklı bir kaygıya neden olur, bu olumsuz kaygı kişinin her şeyi başkalarından beklemesi karşılığında kendisinden hiçbir şey beklememesinin ürünüdür. Etik kişi ise dünyada gerçekçi olarak seçecek, etkileyemediği, aşamadığı durumlar söz konusu olursa egemenliğini korumak için cesaretle amacına ulaşmak için eylemde bulunacaktır. Kendine dayanarak her zaman bir çıkış noktası bulacaktır (Kierkegaard, 2013, s. 92).

Kierkegaard'ın en üst varoluş evresi olarak gösterdiği dini varoluş aşamasında etik kişi paradoksla karşı karşıya gelerek inancı koşulsuz bir şekilde seçer ve yaşar. Artık bu aşamada kişi genel olanın üstüne çıkar, "etik olanı askıya alarak" Tanrı ile ilişki içinde varolur. Bu durumu *Korku ve Titreme* başlıklı eserinde İbrahim'in genel kabul görmüş ahlaki kurala uymaması üzerinden betimler (Kierkegaard, 2015, s. 70). Bu aşama Tanrı ve kişi arasında tüm aracıların ortadan kalktığı, üzerinde derin araştırmaların ve sorgulamaların yapıldığı ve çok fedakârlık gerektiren bir varoluştur. Oysa bu aşamalardan ve onun sıkıntılarından geçmeden, doğuştan kendini bir dinin içinde bulan insanlar estetik aşamada varolmaktadırlar (Akış, 2018, s. 89). Yaşamın getirdiği bazı istisnai durumlar etik varoluşun sınırına dayandığında, teslimiyetin gerçekleşeceği dini varoluş kendini iyice hissettirir. Artık etik varoluşun haklılığı yerini insanın Tanrı karşısında hiçbir hak aramadan çözüleceği bir zeminsizliğe bırakırken, Tanrının huzurunda insan olabilme sorumluluğu sonsuzlaşır. Her şeyiyle bireyin tekil biricik varoluşunu sırtlanmasıyla eylem başlar; bu, kendi hakikatini araştırmadır (Şimşon, 2020, s. 35-36).

> Ruhunun uçuşuna engel olma, kendi içindeki en iyi olana keder verme, canını yarım arzularla ve yarım düşüncelerle doldurup bezdirme ve sormaya devam et, ta ki yanıtını bulana dek; zira insan birşeyi birçok kere idrak etmiş olabilir, onaylayıp kabul etmiş

> olabilir, insan birşeyi birçok kere istemiş, bir şeye birçok kere teşebbüs etmiş olabilir ama yine de ancak o derin içsel devinim, ancak yüreğin o tarifsiz kıpırtısı, yalnızca bu seni kabul etmiş olduğun şeyin sana ait olduğuna, hiçbir kudretin onu senden almayacağına ikna eder; zira senin için hakikat, ancak ahlaken yükselten hakikattir (Kierkegaard, 2020, s. 973).

Dini varoluş aşamasındaki kişinin Tanrının karşısında haklı olma durumundan vazgeçmesi, sancılı olsa da insanı geliştiren, yükselten, özgürleştiren bir arzudur. Bu arzu ancak sevgi ile açıklanabilir, bu koşulsuz sevgi içselliğin kendisi haline gelir. Bu evrede merkezde sevgi bulunur (Kierkegaard, 2020, s. 969-970).

Bilindiği gibi, diyalektik olarak her bir biçim içinde kendi zıddını barındırır, etik evrenin somut kişisi ancak estetik evredeki insanın içinde bulunduğu umutsuzluğun bilincine varması ve cesaretin eşlik ettiği edimleriyle kendini seçmeye başlamasıyla oluşur.

> Bilinç, ben'in ölçüsünü verir. Ne kadar bilinç varsa o kadar ben vardır; çünkü bilinç ne kadar gelişirse, istenç o kadar gelişir ve ne kadar istenç varsa, o kadar ben vardır. İstençsiz bir insanda ben yoktur; ama ne kadar ben'i varsa aynı şekilde o kadar kendi'nin bilincindedir (Kierkegaard, 2014, s. 38-39).

Bu seçim iyiyi ya da kötüyü seçmek değil, seçmemeyi seçen varoluş üzerine inşa edilen yaşamla seçmeyi seçen varoluş üzerine kurulan yaşamdır. Artık kişi içinde gömülü olan bir töz, varlık hiyerarşisi, soyut düşünceler, rehberler olmadan gerçek seçimleriyle gerçek yaşam içinde kendini var etme, kendini gerçekleştirme görevini seçmiştir. Bu görev bir kişinin ne ise o olmasıdır; biricik kendisini doğurmasıdır (Caputo, 2008, s. 42-43).

Fakat bu sancılı bir süreçtir, kişi kendini bir gelecekteki olanakların hiçliği karşısında bulur ve onu yara yara seçimlerini tutkuyla sahiplenerek somut bir hayat yaratır. Birçok olanağa sahip olduğunu fark ederek ulaştığı özgürlük durumu sonuçta kendi oluşunu ve geleceğini de sahiplenmesini doğurur. Bu onun, böylelikle seçim yapabileceği birçok olanağın farkında olarak, kestiremediği, öngöremediği, bilinemeyecek belirsizliklerle de sürekli karşı karşıya gelmesi demektir. Buradaki gerilim çok açıktır, belirsizliğin elinden kurtulmak sürekli seçim yapmayı gerektirir ve bu bitmeyecek sürece kaygı eşlik eder. Bu durumda kaygı hem arzulanan hem de kaçınılmak istenen bir "*pathos*"tur (Kierkegaard, 2016, s. 35). Kierkegaard kaygıyı baş dönmesine benzetir:

> Aşağıya, cehennemin ağzını açmış çukuruna bakan herkesin başı döner. Peki ama neden? Cehennem çukurundan olduğu kadar, gözleri yüzünden de. Varsayın ki aşağıya bakmadı:

> Kaygı, sentez tin tarafından gerçekleştirildiğinde, oluşan özgürlüğün baş dönmesidir. Özgürlük aşağıya, kendi olanağına bakar, düşmemek için de kendi sonlu oluşuna tutunur. Özgürlük bu baş dönmesine boyun eğer (2016, s. 56).

Bu kaygının üst bir ifadesi "yapabiliyor olmanın olanağıdır." Önceden varsayılmış kategorilerin yokluğunda, bilmiyor olmanın hiçliğinde istenen ya da kaçınılan şeyin yarattığı karmaşık eşzamanlı hislerin ortaya çıkardığı kaygı farkına varılabilir ama tanımlamakta zorlanılır, muğlaklaşır. Ne kadar çok olanak varsa o kadar yüksek kaygı vardır ve kaygı derinleştikçe de hem toplum hem birey derinlik kazanır (Kierkegaard, 2016, s. 38).

Birey olanakları karşısında kaygının eşlik ettiği seçimler sayesinde kendi kendisiyle ilişki kurar, kendisi olur, kendisini gerçekleştirir. Bu anlamda kaygı yokluğu bireyin kendine sahip olamaması, olanaklarını keşfedememesidir. Kaygı kişiye içkin olarak her adımında gömülü olduğu yerden yükselir, kaygının kazınamayacak varlığını ve eşliğini kabul etmek kişinin biricik benliğine kavuşmasının yegâne yoludur. Birey bu dünyadaki varlığını her açığa çıkarışında ve çıkarışındaki kat ettiği yolda hissettiği kaygıyla doğru orantılıdır. Sonuçta kaygıyla kurduğu ilişki kendisi ve yaşamla kurduğu ilişkinin niteliği olacaktır, kendine ve hayata kaygıyla bağlanacaktır. "Bireyin ikinci doğası gibi onun alışkanlığını" edinecek, ona verdiği anlam ve perspektif bireyin kendini gerçekleştirmesini de destekleyecektir (Kierkegaard, 2016, s. 48).

İnsan kendini ortaya koyabilmek için kaygıyla yaşamayı, kaygı içinde yürümeyi bilmeli ve geliştirmelidir. Bu anlamda ne kadar yetkinleşirse o kadar kendisi olmayı başarabilecektir. Kaygı insanın özgürlüğünün, yapabiliyor olmasının olanağıdır ve bu çerçevesiyle kaygıya genel olarak yüklenen olumsuz yargıyı Kierkegaard olumluya çevirmiştir. Kaygı bir psikolojik durum değil, olanaklarla gerçek edimler arasında orta bir terimdir. Kaygı, kişinin zorunlu doğa yasaları ve her türlü özcü sisteme karşın sürekli bir oluş halinde kendini belirlemesinin kaçınılmaz yoldaşıdır.

Kierkegaard'ın söyleminde, insana salt kuramsal çerçeveden bakan yaklaşımları reddederek onun varoluşuna odaklanan, akıl-beden, özgürlük-zorunluluk, sonluluk-sonsuzluk gibi durumlara geleneksel ayırımların ötesinden yeni bir perspektifle bakarak farklı bir sentez önermesi yepyeni bir insan anlayışını açığa çıkarmıştır. Artık varoluş aklın egemenliğinden kurtularak, onun ötesinde irrasyonel olanda kapsanarak insanın tüm

özellikleriyle bütün olarak araştırmalarda yerini alacaktır. Artık insana insan olma hakkı tanınmıştır. Onun açtığı bu yolda Jaspers, Buber, Marcel, Shevlov, Heiddegger, Sartre, Camus, Beauvoir farklı persfektifler ortaya koyarak yürüyeceklerdir. Kierkegaard'ın kaygı kavramı araştırması, Heiddegger'in "*sorge"* çözümlemesiyle büyük bir örtüşme gösterir. Sartre'da "*angoisse*" ve "*la nausée"* yine bireyin olanaklarının karşısında hissettiği özgür ve sorumlu olmasının yarattığı bir çözümlemedir. Bu kavram karşılığını Unamuno'da "*agonie"* olarak bulacaktır. Bart, Niebuhr, Tillich gibi ünlü teologların; Freud, May gibi psikanalistlerin görüşlerinin üzerinde Kierkegaard'ın kaygı kavramının büyük etkisi olmuştur.

Bu çalışma kapsamında Heidegger'in çözümlemesi en radikal kaygı çözümlemesi olması nedeniyle ele alınacaktır.

2.2 Heidegger'de Kaygı Kavramı

Heidegger tüm hayatı boyunca araştırmalarını "varlığın anlamı" üzerine yapmış, bu çabasını iki bin beş yüzyıl önce Batı düşüncesinin çıkış noktası olan Yunan dünyasının gerçekleştirdiği başlangıca dönerek, varlığın anlamına dair soruyu yeni bir başlangıç olarak görmüş; soruna yepyeni bir perspektifle bakmıştır. Bu araştırmasının yöntemi fenomenoloji olurken, hocasının bu yöntemi onu felsefenin başlangıçtaki "aydınlığı"na kolaylıkla götürmesini sağlamış, düşüncelerine yön vermiştir (Towarnichi, 2002, s. 20-21).

Varlık soruşturmasını "Varlık nedir?" sorusu üzerinden yapan düşünme tarzlarının bulduğu yanıt hep bir varolan olmuş, varlık varolanın sürekli öne çıkarılmasından zarar görmüştür. Tüm felsefe araştırmalarında sorunun yanlış sorulmasından dolayı varlık hep varolana indirgenmiş, varlık ve varolan arasındaki fark gözlerden kaçarak ortaya çıkarılan içerik hep varolanın nitelikleri olmuştur. Böylelikle varlık geride, karanlıkta kalmış, her filozofun kuramıyla birlikte bu karanlık artmış, üstü iyice örtülmüştür. Varlığın hakikati Anaksimandros'tan Nietzsche'ye kadar gitgide unutulmuştur (Heidegger, 2019b, s. 10-11).

Varlığı bu unutulmuşluktan kurtarmak, ancak felsefenin başlangıçta sorduğu "Varlık nedir?" sorusunun; varlığın hakikatine, kendisine yönelmeyi sağlayacak şekilde yeni bir

tarzda sorulmasıyla mümkün olacaktır. Bu soru varolan ile varlık arasındaki ontolojik farkı ortaya çıkaracak ve varolanın arkasında geri çekiliş içindeki varlığı açıklığa/aydınlığa kavuşturacak tarzda sorulmalıdır. Bugüne kadar varolanlara indirgenen varlığın örtüsünü kaldırmak "varlığın anlamına ilişkin" sorgulama sayesinde olabilecektir. Bu sorgulama varlığın ne olduğunu bulmaya değil, onun varlığının ne anlama geldiğine yönelir. Düşünce sadece "olma"nın anlamı üzerindedir (Heidegger, 2011, s. 4-5).

Heidegger'e göre bu sorgulama yalnız insan (*Dasein*) ve onun varoluşu üzerinden yapılabilir, insan örtük olarak varlığa dair *a priori* bir anlayışa sahiptir ve yapılacak şey her fırsatta bu örtük olanı kaldırmaktır, bu anlayışı büyütmektir. Böylelikle insan kendi varoluşunun katmanlarını çözdükçe, varoluş anlayışı zenginleştikçe, kavraması derinleştikçe "varlığın anlamı"na dair araştırmasında daha çok yol alacaktır. Varlık daha görünür olacaktır. Bir tek insan olanların farkındalığına sahiptir, varoluş içinde olup da bunu kavrayan tek varolandır ve bu ona varolanlar arasında öncelik sağlamaktadır (Esenyel, 2018, s. 144). Dolayısıyla insanın varlığının anlamı açıklığa kavuşturuldukça, varlığın anlamına da bir o kadar yaklaşılmış olunacaktır.

Heidegger, insan kavramını soyut sistemlerin yarattığı özne-nesne, bilen-bilinen ayırımlarından kurtarmak, dikkati sadece onun varolmaktalığına yönelmesini sağlamak amacıyla ona *Dasein* demektedir. *Da* "orada, burada", *sein* "olmak" anlamına gelmektedir. *Dasein* dünyada olmakta olandır. Böylelikle metafizik sistemlerin zaten önceden belirlediği ve insana giydirmeye çalıştığı soyut kategorik düşünme biçimlerinin uzağında kalmak üzere, onun olmakta olan sürekli oluş haline yönelmek mümkün olacaktır. Varoluş bir çıkarım yoluyla elde edilmiş bir sorun değildir, o verilmiştir ya da seçim yapma olanağı olmadan içine düşülmüştür. Soru *Dasein*'ın içinde, kendisiyle birlikte bulduğu varoluş nedir, varolmak ne demektir? Bu bilmenin nesnesi değildir. Varoldukça gelişecek bir araştırmanın, doğrudan, en dolaysız yaşantıların varoluş biçimlerinin serimlenmesidir (Barrett, 1979, s. 107-108).

Heidegger burada *Dasein*'ın bu dünyada nasıl varolmakta olduğuna gözlerini diker, onu öncelikle olduğu gibi olmaya bırakır. Bu bırakış bütün metafizik kategorilerin devre dışı bırakılmasını, varolanın, başka bir deyişle, *Dasein*'ın kendiliğinden kendini ortaya

koymasının önünü açar. Bu bırakış *Dasein*'ın hep göz önünde olan, yakınında bulunan haliyle oluşan her günkü yaşamına öncelikle yorum yapmadan bakabilmeyi gerektirir. Bu bakış, ortalama insanın somut dünyayla somut varoluş tarzlarını ortalama her günkü haliyle açığa çıkarmaktır (2011, s. 17). Buradan varolmanın anlamı da aydınlatılacaktır.

Yorumlamak için acele etmeden önce *Dasein*'ın varoluşunun ve bu varoluşun katmanlarının uzun uzadıya betimlenmesi gerekir. Başka bir anlatımla, varolanı varolmaya bırakabilecek yöntem ancak fenomenoloji olacaktır. Çünkü fenomenoloji ne bir perspektif ya da yön vermedir; fenomenoloji, araştırma nesnelerinin neliklerine yönelmez, nasılına odaklanılmasına neden olur. Araştırılan şeyin kendisinin apaçık ortaya çıkmasını sağlar; tüm kurgulara, dolayımlı açıklamaların kendisine değil "şeylerin kendisi"ne yönelir. Bu da "besbelli" olana yakınlaşmaktır (Heidegger, 2011, s. 28). Oysa besbelli olan hep yakında, hep kolaylıkla görünendedir. İronik olarak yaşamda genellikle gözden kaçanlar da insanın burnunun dibindekilerdir, en yakınında olanlardır.

Fenomenolojik yöntem, varolanın kendisini, ne ise onu, sarmalayan ya da örten şeyleri paranteze alarak aydınlatır ve açığa çıkarır; kendisi gibi olmaya izin verir. Böylelikle varolmaya bırakılan *Dasein*'ın nasıl varolduğu görülebilecektir. *Dasein* böylelikle kendisine yakınlaşır, bu yakınlaşmanın sonucu görülerek ortaya çıkan varoluş tarzları betimlenebilme imkânına kavuşur. *Dasein*'ın zaten *a priori* ama örtük olan varlık anlayışı yorumlanarak daha da açık hale gelebilecektir. Heidegger burada hermeneutiğe başvurur. Zaten *Dasein*'ın kendi ve dünya ile ilişkisi anlama edimi üzerine kuruludur. *Dasein*'ın kendini bulduğu bu dünyada olmasının açılması, yorumlanarak anlaşılması, varlığın anlamına da artık ışık tutacaktır. Peki *Dasein* dünyada varoluşunu nasıl göstermektedir? Nasıl varolmaktadır? Hangi varoluş katmanı onu kaygıya götürmektedir?

Dasein öncelikle bu-dünya-içinde varolmakta ve bu onun hiçbir şekilde seçimi olmadığı gibi çekilemediği, aşamadığı ve sürekli kendisini içinde bulduğu bir varoluş tarzı olmaktadır. Başka bir anlatımla, *Dasein*'ın bu dünya içinde olmak dışında seçeneği yoktur; bu dünyada olmak kategorik bağlamda değildir, nesne gibi mekânsal, fiziksel, matematiksel bir belirlenim içinde olamaz (Heidegger, 2011, s. 56). Bu dünyada olmak, *Dasein*'ın diğerleriyle bu dünyayı paylaşması, onlarla yan yana olmasıdır. Bu yan yana olma ilgisel ve ilişkisel bağlamda gerçekleşmektedir. *Dasein* yönelmişlik halinde tüm

varolanlarla sürekli ilgilidir ve sürekli bağlantı kurmaktadır. Kendi varlığını ancak bu ilişkisellik içinde ortaya koymakta ve anlamaktadır. Bu ilişkisel olma durumu önceldir, *Dasein*'ın varoluşuna ait tüm belirlenimler, onun bu ilişkisel oluşunun üzerine yapılacaktır. *Dasein* kendisi ve dünyadaki diğer varolanlarla bu ayrılamaz ilişkiler aracılığıyla karşılaşacaktır ve dünya da varolmakta olan bu ilişkisel bütünlüğün kendisinden başka bir şey değildir, dünya hep hazır olarak oradadır; *Dasein*'ın varolmaktalığını olanaklı hale getirir. Dolayısıyla *Dasein* dünyadan ve onun içinde varolan başkalarından yalıtılamaz; onun kendisiyle dünya arasında hiçbir ayrım, "varoluşsal boşluk" yoktur. *Dasein* bu dünyada hep başkalarıyla birlikte, tükenmeyecek bir ilginin eşliğinde, yönelme halinde ilişkisel bağlantılar içinde olacaktır (Esenyel, 2018, s. 152-153).

Fakat *Dasein*'ın kendisi de varlığın olduğu gibi, varolmanın *a priori* olarak farkında olma olanağına rağmen, epeyce kuytuda kalmış, üstü örtülmüş durumdadır. *Dasein* her günkü edimleri içinde, başka bir ifadeyle, başkalarına yönelerek varolduğu ilişkisellik ağı içinde kendi varlığına dair açıklığı ve anlamını göremez durumdadır; âdeta kendini bu ağ içinde kaybetmiş bulur. "Var olan o değildir, artık başkaları onun varlığını üzerine almıştır." (Heidegger, 2011, s. 133). Üstelik bu başkaları bilinen bir şey de değildir. *Dasein* buna başkaları diyerek kendi varlığının üstünü örtmekte kendi biricik varoluşundan kaçmaktadır. Onun her günkü varlık olanakları bu belli olmayan başkalarının hükmü altındadır ve bu hüküm onu kendi varoluş olanaklarının çok altında olmaya ve orada kalmaya iter. Yani başkalarıyla birlikte her günkü varoluş olanakları zaten "hazır bulunanlar" tarafından sınırlandırılmıştır. *Dasein* burada kendi olmaktan vazgeçmiş, başkalarının iktidarına sessizce boyun eğmiş, başkalarından farklı olmanın getireceği kaygı da bir yana atılmıştır (s. 133).

Bunun sonucunda kendi varlığı ve olanakları herkes içinde tamamıyla görünmez olur, en ufak bir öne çıkma, kendini ortaya koyma kendiliğinden bir yana atılır. Artık *Dasein* herkes gibi konuşur, herkes gibi çalışır, herkes gibi eğlenir; herkesin içine düşer ve düşüş kendisine olan uzaklığını korur ve bu uzaklık herkes gibi olmanın, başka bir anlatımla, "hep beraber olmanın vasatlığını" güvence altına alır. Bu vasatlık *Dasein*'ın kendi varlığını açığa çıkarma, kendi olma yolundaki en büyük engeldir; ortalamanın dışına çıkacak her türlü girişime karşı sürekli uyanık kalarak her yeni açığa çıkacak olan hemen

baskılanır; yeni, bilinmeyen şeyler hemen bilinenlere indirgenerek *Dasein*'ın varlık imkânları sürekli budanır (Heidegger, 2011, s. 134).

Bu *Dasein*'ın kendini varedemediği, varlık olanaklarını gerçekleştiremediği hatta ondan vazgeçtiği sahte bir varoluştur. Heidegger buna "otantik olmayan", sahici olmayan varoluş; *Dasein* kendini âdeta herkesin kendisini içine bıraktığı bu duruma da "düşmüşlük" der (Esenyel, 2018, s. 154). Herkes gibi olma çabası içindeki *Dasein* kendi olma olanaklarını başkalarına, çevreye, topluma bıraktığı için gittikçe kendi varlığını ve onunla birlikte ortaya çıkacak varlığın anlamını da iyice örterek, karanlığı arttırır. Bu da kendi varlığı hakkında sahici bir sorgulamanın önünü tıkar, artık kim ve nasıl olduğuna dair sorulara bulunabilecek otantik, başka bir deyimle, sahici bir cevap olanaklı değildir. Herkesin bu varoluş tarzı (uzaklık, vasatlık, budama) kamuoyunu ortaya çıkarır ve *Dasein*'ın bütün varoluş biçimlerini yorumlarıyla belirleyerek *Dasein*'ı hizada tutar. *Dasein* da bu yolla kendi olanaklarını açığa çıkarma sorumluluğundan kolaylıkla sıyrılarak, gölgede herkes olmanın gerçek olmayan güvencesinde kalma eğiliminde olur. Oysa hep beraber bulunmanın tarzında kimse kendi olamadığı için herkes başkasıdır, *Dasein*'ın kendini, başkasını gerçekten bir varlık olarak sandığı için bıraktığı yerde gerçekte kimse bulunmamaktadır (Heidegger, 2011, s. 134-135).

Dasein'ın bu başkalarıyla birlikte varoluşunda başkalarıyla farklı tüm ilgilenmelerinin odağında kendisiyle başkalarının arasındaki farkın gözetilmesi yatar; başkalarından kopmamak, fazla geride kalmamak ya da önde olmasını sağlamak çabası onun endişe içinde olmasına yol açar. Çünkü bir yandan herkes içinde erimek isterken, bu çabasının yarattığı uzaklık/yabancılık durumu bunun farkında olmasa bile endişenin getirdiği huzursuzluk içinde kendini bulmasına neden olur. İronik olarak bu durumdan ne kadar kaçmak isterse, kısaca kendi görünürlüğünü herkes içinde ne kadar silikleştirirse, bir o kadar da bu huzursuzluk artar (Heidegger, 2011, s. 133). Bu endişenin nesnesi yoktur, bu durum bu dünyada varolmanın getirdiği, bu yüzden varolan *Dasein*'ın ruh halidir, haletiruhiyesidir. "*Haletiruhiye bizi gafil avlar. O ne 'dışardan' ne de içeriden gelir. Dünya-içinde-varolmanın bir sureti olarak yine ondan neşet ederek yükselir"* (Heidegger, 2011, s. 144).

Otantik olmayan *Dasein*, denetiminde olmayan, hep kendini içinde bulduğu genellikle ve keyifsiz olan haletiruhiyelerden kaçınır; onları görmezden gelir, kayıtsızlığa yönelir. Oysa tam da bu ruhsal durumlar onun varlığını açımlar, ortaya koyar, bazı durumlarda *Dasein* yalnız kalır, herkesin içine kaçamaz ve o bu durumda hep sırtını döndüğü varlığının olanaklarıyla, daha farklı bir deyişle, kendisiyle zorunlu olarak karşılaşır; kaçtığı ve umursamadığı haletiruhiyeler tam da tersini önüne getirir, kendisini karşısında bulur, ararken değil kaçarken kendi oluşuna yakalanır. Yakalandığı bu varolma olanakları onu ürküntüye/dehşete düşürür, onu kendi varlığına fırlatır (Heidegger, 2011, s. 142-143).

İçinde bulunduğu bu düşmüşlük durumunu, kendi varolamayışını, "kendinden kaçışı"nı bu yolla anlayan *Dasein*'ın herkes içindeki endişeli varoluşu yerini, önünde yeni bulduğu olanakların bilinemezliği karşısındaki otantik/hakiki varoluşuna bırakır. *Dasein* kendi varlığına döner ve Heidegger bu otantik varlığa kaygı der. Otantik olmayan *Dasein*'ın endişesi dünya içinde olmanın bir parçasına yönelikken, otantik *Dasein*'ın kaygısının nedeni, bütünüyle dünya içinde varolmasıdır. Kaygının nedeni hiçbir şekilde *Dasein*'ın dünya içinde bulduğu şeyler değildir, *Dasein*'ın sınırsız olanaklar karşısında tümüyle bilinemeyecek olan belirsiz varolmasıdır. O hiçbir yerde değildir, o yüzden *Dasein* neden kaygı içinde olduğunu, neden kaygı varlığı olduğunu bilmez, çünkü kaygı "bizzat dünyanın kendisidir", "dünya içinde varolmanın kendisidir" (Heidegger, 2011, s. 198).

Kaygı bu şekilde *Dasein*'ın bu dünya içinde kendi olarak varolmasının, bütün varoluş tarzlarının ilişkisel olmasını sağlayan öğesidir. Kaygı varlığı olan *Dasein*'a artık onun sahip olduğu, bildiği hiçbir şey yetmez, artık "dünya ona hiçbir şey sunamaz", kamudan gelen anlayabilme olanağı da geçerliliğini yitirir. İşte tam da bu durum kendi kendisiyle yalnız kalan *Dasein*'ı, kaygının nedeni olan otantik varolma olanağına fırlatır.

> Kaygı *Dasein*'ın en zati varlık imkânına doğru var olmayı, yani kendi-kendini-seçmenin ve kendi-kendini-yakalamanın serbestliği için hür olmayı açımlar. Kaygı *Dasein*'ı varlığının sahihliği için hür olmaya (…) taşır ki, o zaten hep öyledir. Ve aynı zamanda tam da bu o varlıktır ki, *Dasein* dünya-içinde-varolmak olarak ona tevdi edilmiştir (Heidegger, 2011, s. 198-199).

Böylelikle kaygının varlığı, *Dasein*'ı kendi olanaklarıyla yüz yüze getirir, kaygı tam da *Dasein*'ın ne ise o olarak ortaya çıkmasının zeminidir. Çünkü düşmüşlük durumunda

varolan tüm anlam vermeler ve sistemlerin dayanağının olmadığını görür; artık dönülecek bir başkası ve başka bir yer de yoktur, aslında hiç olmamıştır. Kaygı *Dasein*'ın bir özünün varolmadığını gösterir, hiçlik karşısında bırakır. Kaygının zemini bu hiçliktir ve *Dasein* zaten hep bu durumdadır ama üstü kapalı kalmıştır. Kendi varlığından kaçamayacağını, bir kaygı varlığı olduğunu gören *Dasein* kendi varoluşuna ilişkin yeni açılımlara ve anlamlara yönelir. *Dasein*'ın kendisinin kaygı varlığı olması nedeniyle, tüm ilgilenmelerini ve yönelimlerini kaygı yönetir; onun öyle olmasının altında hep kaygı vardır. Öyle ki, *Dasein*'ın varlık anlamı kaygıdır, tüm varoluş tarzlarını bütünlüklü olarak ilişkilendiren, temellendiren odur.

Dasein böylelikle özgürlüğünden dolayı kendini uçurum içinde bulur, ama bu özgürlük seçme istenciyle olan içinde yaşadığı bir durum değildir; bizzat insan bu özgürlüğün içinde, uçurumda varolur (Towarnichi, 2002, s. 34). Böylelikle bu uçurumda *Dasein* varlığının hiç bilmediği yönleriyle, varoluş biçimleriyle karşılaşır; buradan *Dasein* ne olduğunu deneyimlemeye başlar, varlığı aydınlığa çıkar (Heidegger, 2019b, s. 51). Kaygıdan kaçış olmadığı ve *Dasein* varlığının kaygı olması, kaygının ontolojik olduğunu gösterir.

Kaygı insanı kendini yaratma ödevine bağlar, insan varoluşu hep olması gerekenlerdir, bu da sürekli gelecekte olmaktadır. O yüzden kaygının varlığının anlamını zamansallığı belirlemektedir. *Dasein* zamanda varolmakta, zaman kategorik olarak onun dışında değil içinde birlikte akmakta, kaygılı varoluşunu varlığıyla yönlendirmektedir. *Dasein* zamanı, kronolojik olarak, başka bir deyişle, bir başlangıçtan sonsuza ve hep ilerleyerek giden kategorik anlayışın yerine tam tersine zamanı geçici, tedirginlik yaratan bir bilinmezlikle dolu olarak deneyimler. Çünkü *Dasein* önünde sonunda ne kadar varoluşunu açığa çıkarırsa çıkarsın, öleceğini, yok olacağını bilir. "Ölüme fırlatılmışlık kendini *Dasein*'da daha asli ve nüfuz edici biçimde kaygı denilen bulunuşta açığa çıkarır" (Heidegger, 2011, s. 266). Bu yüzden zamanı Dasein için parçalı değil tüm varolanlarla bütünsel ilişkileri bağlamında bütün olarak deneyimler. Zamanda varolan "şimdi", sürekli olmakta olan "şimdiler"dir. *Dasein* hep bu şimdilerin geçip gitmesini yaşarken, şimdide var olur ama bu varoluş geçmiş ve geleceğinden asla kopuk, ayrımlaşmış değildir. Geçmişinin yükünü ve belirsiz, bilinemeyen çoğu zaman tedirgin bir şekilde baktığı, yok olacak geleceğini de şu andaki şimdisinin içinde bulmaktadır (Heidegger, 2019a, s. 114-115). Zamanla

ilgili en yaygın kategori olan geçmiş, şimdi ve gelecek ayırımı *Dasein*'ın varoluşunda, şimdisinin içinde birleşir; geçmişin tüm birikimi şimdi olanları etkilerken, geleceğe yönelik ilgi, beklenti ve amaçları da şimdide ortaya konulan edimlere yön verir. Böylelikle geçmiş varlığını şimdi içinde sürdürürken, gelecek de seçim yapmak ve ölümden kaçamayacağı için gelecek şu anın içindedir. *Dasein*'ın zamanın bu üç tarzıyla aynı anda ilişkide olması ve bundan kaçamaması, onun kaygılı varlığının anlamının zamansal olduğunu gösterir. *Dasein* dolayısıyla varlık aslında zamansallıktır, *Dasein* ancak zamansallık içinde seçimleriyle varolmakta, varoluşunun anlamını çoğaltabilmektedir (Esenyel, 2018, s. 158-159).

Aile, ülke, tarihsel dönem, soyaçekim gibi birçok faktörün etkisinde, hiçbir seçimi olamadan dünyaya gelen insan bunlarla yaşamını yönlendirmek, biçimlendirmek durumundadır. İnsan yaşamının olumsallığı kaçamayacağı olgularla çevrilidir, bu olgular içine fırlatılan insan bir de yaşamın sonluluğunun tehdidi altındadır. Heidegger herhangi bir çözüm, teselli önermek yerine bu insanlık durumuyla dolayımsız olarak yüz yüze gelmeyi ve hep böyle kalmayı önerir, hatta bunu zorunlu kılar. Bunun için insanın hergünkü durumuna yönelir. Yaygın olarak en bilinen durum gibi görünen gündelik varoluş Heidegger'in perspektifiyle yürününce, birden hakikat oluşunu yitirir, bastığımız zeminin artık gerçekliği ve güvenliği kalmaz. Bu da kaygıyı insanın "kendisi" haline getirir. Kaygı insan yaşamının en önemli unsuru olarak ontolojik varlığını ortaya koyar. Asıl dikkat edilmesi, üzerinde özenle düşünülmesi gereken budur.

2.3 Kaygı Kavramında Diğer Bazı Duraklar

Düşünce tarihinde Kierkegaard ile ortaya konulan kaygı kavramı insanın kendi olma bilincine ve edimlerine eşlik eden bir insansal fenomen, olup biten karşısında insanın duruşu, özgürlük olanağının kanıtı olarak başlı başına konu olarak ele alınmaya başlanmıştır. İnsan bir yandan içinde bulunduğu zorunlulukların ürünü olarak, bir yandan da düşüncesiyle özgür olabilme arasında sıkışıp kalmaktadır. Bunun bilincine varan insan için ortaya çıkan içsel çatışma Kierkegaard için diyalektik bir sıçrayışla çözümlenir. Ama bu sıçrayış onu acısından kurtaramaz; tam tersine acısı özgürlük olanağını gerçekleştirerek yaptığı her seçimiyle artar. Kierkegaard çözümlemesini mitolojik/dinsel bir öykü olan insanın cennetten kovulma söylencesi üzerine kursa da genel bir dünya

kaygısından yola çıkarak ulaştığı yer, somut insanın somut dünyadaki kaygı durumudur. Kaygıdan kurtuluş yolu olarak da dini varoluşu, başka bir ifadeyle, dünyaya çok bağlanmadan, bu dünyada yaşanacak bir yolu önerir. Heidegger ise bu çözümlemenin dini varoluş aşamasını dışarda bırakarak, kaygıyı insanın tüm varoluş tarzlarının temel unsuru haline getirir. Kendinden önce yapılmış dünyanın ve insan varoluşunun belirsizliği ve güvensizliğiyle ilgili araştırmaları, bu tedirginlik veren durumu daha da çoğaltarak betimler. İnsan da bu belirsiz, güvensiz ortamda varolmak zorunda olan bir varolan olarak kaygı varlığı olacaktır, bundan kaçışı mümkün değildir çünkü kaygı bu dünyada olmanın nedenidir ve onun çözümü bulunmamaktadır (Schulz, 1991, s. 14-15).

Sartre, Kierkegaard ve Heidegger'den aldığı kaygı kavramında insanın eylem içinde olan tarafını öne çıkararak, kaygıyı eylemlerle olan ilişkisi bağlamında araştırır (Schulz, 1991, s. 16). Onun için insanın özgürlüğünden önce bir varoluşu yoktur. Özgür olduğunu kabul etmemek seçeneği olmadığı gibi, özgür olmanın istisna olduğu durumlar da mevcut değildir; bu durumda eylem/edim ile özgürlük tamamen örtüşmektedir. İnsan kendi özgürlüğüyle her karşılaşmasında kendini bulduğu durum bir iç daralması/kaygı halidir. İnsan bu iç daralması/kaygı içinde ancak özgür bir varlık olduğunu anlar, olanaklarının karşısında durup onlara bakabilir. Bu olanakların gelecek içinde ve hangi biçimde gerçeğe dönüşeceği sadece insanın elinde ve tamamen onun sorumluluğundadır. İç daralması/kaygı, insanın "kendi kendinin geleceği" olmasının farkındalığıdır, üstelik ne kadar edimde bulunursa bulunsun hiçbir zaman tamamlanmamış varlık olarak insan ölümüne kadar bu dünyada bulunmak zorundadır. Bu anlamda iç daralması/kaygı gelecek karşısında duyulur, insanın şimdiki varlığı onun sayesinde gelecekteki mevcudiyetiyle sürekli ilişki içindedir. İç daralması insanı şu andaki mevcudiyetinin gelecekte olamaması ve gelecekte olacağını beklediği ve bu nedenle yöneldiği kendisinin de olamama olanağının varolması durumuyla bağlantılı olarak geleceğin belirsizliğinin, bilinemezliğinin halidir. Böylece gelecekteki benin bilinci şimdiki benin varoluşunu da etkilemektedir (Sartre, 2014, s. 76-77).

Sartre Kierkegaard'a hak vererek, seçim öncesindeki bireyin belirsizlik karşısında duyduğu iç daralmasının/kaygının çevredeki nesnelerden ve diğer varolanlardan kaynaklanmadığını, ki bu korkudur; insanın özgürlüğünün bilincine varmasının, kendini imkânlar varlığı olarak kavramasının karşısında aldığı duruş olarak niteler. En radikal

şekilde iç daralmasının/kaygının insanla bir ve aynı şey olduğunu söyleyen Heidegger'in betimleyişini de onaylar. Bu iki çözümlemenin birbirlerini işaret ettiğini belirterek, her iki filozofun uçurum söylemini kendi içinde bağlantılandırır. Uçurumun kenarında onun varlığıyla oluşan baş dönmesi, onun içine yuvarlanmaktan değil de insanın kendini uçuruma fırlatma olasılığının olması, bu olanağın karşısındaki ürperti, dehşet ya da korkusunun yarattığı durumun iç daralması/kaygı olduğunu belirtir (Sartre, 2014, s. 74-75).

Diğer bir taraftan Sartre'a göre insan "tepeden tırnağa" (1981, s. 62) hem kendinden hem başkalarından sorumludur. İnsan artık hiçbir verili insan dizgesi ve değerin olmadığı bu dünyada seçim yaparken önemli bir sorumluluk içindedir; bu, kendi yaptığı seçimi bütünün süzgecinden geçirmektir. İnsan bireysel olarak yaptığı seçimlerinde diğerlerinin de böyle davranmasının yaratacağı sonuçları da üstlenmektedir; tüm seçimlerinde ve davranışlarında başkaları için sorumlu olunduğunda tam da bu durum kaygıyı ya da bunaltıyı yaratır (Schulz, 1991, s. 16). Eylemlerinde yol gösteren hiçbir dizge olmadığı için birey eylemleriyle yaptığı seçimlerinin başkalarına olan etkisinin nasıl olacağının ağırlığını sürekli olarak sırtında taşımaktadır. Bunun yarattığı kaygı/bunaltı bu sorumluluktan kaynaklanır. Bu sorumluluk durumundan kurtulamayan "insan bunaltı" içindedir. İnsan her özgür seçimiyle bu kaygıyı/bunaltıyı yaşar, eylem içindeki insana kaygı/bunaltı engel olamaz, tam tersine eylemlerine yön verir. Bunun nedeni insanın olanaklarla karşılaşması ve bu olanaklar içinde kaygı/bunaltı ile seçim yapabilme şansının olduğunun bilincinde olmasıdır (Sartre, 1981, s. 64-67).

> İnsan özgür olmaya mahkum olduğundan dünyanın tüm ağırlığını omuzlarında taşır; insan dünyadan ve varolma tarzı kendi-kendisinden sorumludur. "Sorumluluk" sözcüğünü, "bir olayın ya da bir nesnenin yadsınamaz faili olma(nın) bilinci" diye tanımlanan sıradan anlamı içinde alıyoruz. Bu anlamda, kendi-içinin sorumluluğu bunaltıcıdır, çünkü kendi-için, bir dünyanın (var) olmasını kendi varlığıyla sağlayandır (Sartre, 2014: s. 652).

İncelenen filozoflar kaygıyı insanın, bu dünya içinde gösterdiği tavırlarla ilişki içinde varolma imkânlarını gerçekleştiren, onu bu varoluştan kaçamayacak şekilde yolda tutan en önemli ve olumlu unsur olarak betimlemişlerdir. Kaygının olmadığı yerde varoluş da yoktur, insan olma deneyimi gerçekleşmemektedir. Fakat modern kültür içinde kaygıya yönelik iki farklı yaklaşım ortaya çıkmıştır. Kaygı özellikle, yaratıcılığın kökeni olduğu

için, değişik sanatlar aracılığıyla moda haline getirilmiş, insanlar kendi kaygılarını geliştirmenin ve büyütmenin peşine düşmüşlerdir. Oysa bu yapay bir çabadır, çünkü kaygı insanın olumsal varoluşunun içinde, kendiliğinden olan somut yaşamı içinde vardır; bu yapay çaba insanı da tam isteğinin tersine otantik olmayan, kendisi olamayan bir duruş içinde bırakmaktadır (Barrett, 1979, s. 116). Kaygı gibi bunalım da "ısmarlama" olabilecek bir durum değildir (Uygur, 2017b, s. 785).

Diğer yaklaşım ise, kaygıya olumsuz bakan; onu giderilmesi, yok edilmesi gereken bir sorun olarak gören yaklaşımdır. Her sorunun çözümümün bulunacağına, bilimin bunu kolaylıkla başaracağına inanan modern tavır; ilaçlar, yöntemler, diğer birçok yolla kaygının ortadan kaldırılabileceğini iddia etmektedir. Kaygıya karşı geliştirilen bu tavır insanın teknik dünyası tarafından işgal edilmesine yol açmıştır. Yaşamın kendisinden oluşan kaygıyla yüz yüze gelerek, onunla birlikte varolmanın, bu dünyada birlikte yürüneceğinin unutulduğu bir teknik dünyadır bu. Bu iki modern tavır da insanın somut varoluşunun ve kendi olma olanaklarının görülmesini engeller, hatta bastırır. Kaygının kökü insanın içinde olduğu için bu iki tavrın da başarılı olması olanaklı değildir (Barrett, 1979, s. 117).

Bu olumsuz kaygı görüşünün kaynaklarından en önemlisi Schelling'in çözümlemesi olmuştur. Gerçeğin akılla özdeşleştirildiği dünyanın hakikatinin yerini, tam tersine insanın denetleyemeyeceği şeylerle dolu bir dünyanın alması sonucunda dünya iyice güvensiz hale gelir. Schelling, artık çoğunlukla mantıklı açıklamaların anlamını yitirdiğini, çoğu şeyin irrasyonel ve anlamlandırılamaz olduğunu ileri sürer. Bu durumda zaten insanın kendisi de açıklanamayan, anlaşılamayan bir varlık olarak ortaya çıkar ve zorunlu olduğu yaşamı da karanlık bir hale gelir. Böyle bir varoluşta içgüdüler önemli bir yere sahip olur, hatta artık tinin yaptırım gücü iyice zayıflar. Çünkü doğa ve tinin birlikteliğini sağlayan Tanrıya sırt çevrilmiş, doğanın düzensizliğine, kargaşalığına, karanlığına insanda içgüdülerinin hâkimiyetiyle katılmıştır. İnsanın içindeki içgüdülerin gücünün serbest kalması insanı egoist eğilimlerin kölesi olarak her türlü sistemi, ahlakı ortadan kaldırır, insanı kendi yapacağı vahşet ve doğasının karanlığıyla karşı karşıya bırakır. İşte Schelling açısından kaygı tam da bu noktada oluşur, insan artık bu kargaşanın içinde varolmaktadır; onun kendisini sürekli tehdit etmesinden ve onun karşısında elinin kolunun bağlı olmasından dolayı kaygı içindedir. Başka bir ifadeyle, insanın kendi

kendisinin efendisi olamaması, doğanın içinde yaşayan parçası olarak içgüdülerinin egemenliğinde olması ve bunun insanda oluşturduğu yaşamın öngörülemez, korkunç, ürkünç olma durumudur. Kendi beninden bu şekilde kurtulamayan insan kötüdür ve bundan farklı bir haz alır. Bu haz, egoistliğine yenik düşen insanın her türlü dizge, düzen biçimlerini yok etmesinden gelir; kötü, bu haz sayesinde özgür olur ve kendine uygun yollar bulur. Bu haz onu uçurumun içine çağıran gizem dolu bir sestir ve bu da kaygı yaratır. Schelling'in Hıristiyan öğretisine uygun olarak yaptığı bu kötülük ve kaygı çözümlemesinden Freud ve Scheler çok etkilenir (Schulz, 1991, s. 10-12).

Kaygı insanın somut bütünlüğünün ana yapıtaşı olarak filozoflarca ortaya konduktan sonra, Freud bunun önemini görecek ve tüm psikolojik, duygusal sorunların merkezinde kaygının temel bir olgu olarak yer aldığını vurgulayacaktır. Freud da öncelikle korku ve kaygı farkını ortaya koyar; korku doğrudan nesneden dolayı vardır, kaygı ise insanın içinde kendini bulduğu bir durumdur (May, 2020, s. 167). Kaygı tehlikeye karşı bir tepkidir, fakat çoğunlukla tehlikelerin, elverişsiz koşulların insanlık için ortak gerçeklikler olmasına rağmen bazı insanların bu durumlarla baş edebildikleri, onlarla beraber var olabildikleri halde bazı insanlar için bunun tersi söz konusudur (Freud, 1997, s. 305). Bu insanlar için kaygı tepkileriyle görünen tehlike arasında büyük fark vardır, kimi zaman da hiçbir tehlike belirtisi yokken bile bu tepkiler açığa çıkar. İnsan olma ve dünyanın kendisinden gelen kaygıya Freud "nesnel kaygı" der ve bunlarla barışık yaşayan insanların klinik bir problemi olmadığını belirtir. Kaygıya açıklığın ve hazırlanmanın önemli olduğunu da vurgular. Ama kaygı tepkileri abartılı olan insanlarda artık kaygı eylemi yaşamı/varoluşu olumsuz yönde etkilemeye başlar, eylemi azaltır ya da dondurur. Bu durumdaki insan artık nevrotik kaygı pençesinde klinik bir sorun içindedir (May, 2020, s. 167-168).

Freud'un döneminde ve sonrasında ortaya çıkan çok farklı uygulama ve kuramların ortak yanı nevrotik/patolojik kaygının kökenini, kişinin içindeki çözülmemiş çatışmalara dayandırmalarıdır. Bu çatışmalar; genellikle birbirinin karşıtı olan, gerçek-hayal, kabul edilme-reddedilme, arzu/beden-akıl/ahlak, varetmek-yoketmek gibi gittikçe çoğalan tanımlarla açıklanmaya çalışılmaktadır. Bu durumda nevrotik kaygı bazı özel koşullarda –ki bu koşulların çeşitliliği ve sınırları sürekli değişmektedir- ontolojik olan varoluşsal kaygıdan başka bir şey değildir.

> Bütün parlak içgörülerine rağmen, kaygıya dair psikoterapinin kuramının karışık olmasının bir sebebi daha vardır. Bu da varoluşsal ve patolojik kaygı arasında, varoluşsal kaygıların ana türleri arasında bir ayrım olmayışıdır. Bu yalnızca derin psikoloji analizi ile yapılamaz, ontoloji meselesidir. Yalnızca insan doğasının ontolojik açıdan anlaşılmasının ışığında, psikolojinin ve sosyolojinin sağladığı malzeme bütünü, tutarlı ve kapsamlı bir kaygı kuramı haline dönüştürülebilir (Tillich, 2020: s. 86).

Tillich'e göre nevrotik kaygı bazı tikel şartlarda varoluşsal/nesnel kaygıdır, bu koşulların bağlamı insanın kendini seçmesi, onaylamasından doğan kaygısının cesaretiyle olan ilişkisidir. Cesaret; insanın yokluğa/hiçliğe "bir şeye rağmen" kendisini onaylaması, seçmesi yani cesurca/yürekli bir duruş sergileyerek insanın kaygısını üstlenebilmesi, tümüyle sırtlanabilmesidir. Böylelikle "cesaret kaygıyı içine alarak" insanın mümkün olan tüm varoluş olanaklarını gerçekleştirmesine imkân sağlar. Nevrotik insan, varoluşunun kaygısını cesurca taşıyamayan, bunda başarılı olamayan insandır; nevroz tümüyle "varolmaktan kaçınarak" yokluktan/hiçlikten yani kaygıdan "kaçınmanın yoludur". Bu yolla kendi benliğini onaylayarak onu yaratmaktan geri durmak, varolma olanaklarını sınırlandırarak daha az varolmaya razı olmaktır. Sahip olduğu olanakların bazılarının gerçekleşmesine izin vermeyen ya da veremeyen insanın benliği azaltılmış olacak varoluşu da zayıflayacaktır. Artık tümüyle değil kendini parçalı olarak seçmesi, varoluşunu da parçalı hale getirecektir (2020, s. 87). Nevroz aslında insanın bazı olanaklarının, olasılıklarının olumsuzlanarak, yaşama dünyasının daraltılması, kendilik gelişiminin kesintiye uğratılmasıdır (May, 2020, s. 433). Bir insanın tamamen eylem ve kararlardan kaçması mümkün olmadığı için seçim ve edimlerini en aza indirmeye çalışan varoluş tarzı hakikatle olan bağını gittikçe zayıflatır. İnsan varoluşuna yönelik bütünlükten kopar; bu durumda çare ise onu bu bütünlüğe tekrar kavuşturmaktır. Onun için insanla ilgili her türlü bilgi, yöntem "bütüncül olmak" durumundadır, insan hakikatinin varlığı tözsel değil, bu dünya içindeki her şeyle ilişkileri bağlamındadır. İnsan seçimlerinin hepsi insan varlığını açığa çıkardığı için, ontolojinin psikanalize göstereceği bu seçimlerin, olgu ve durumların "hakiki kökeni ve bunların insan-gerçekliğiyle olan hakiki ilişkisidir" (Sartre, 2014, s. 706).

İkinci Dünya Savaşı sonrası kaygı tüm insan edimlerinin içindedir artık ama günümüzde felsefenin ve psikanalizin kaygının insan olmanın temeli ve koşulu olduğu, yaşamı engelleyen değil, tam tersine dünyaya açılmanın, varlığını ortaya koymanın fenomeni olduğu tezi iyice karanlıkta kalmış (Salecl, 2018, s. 23), bunun yerine kapitalizmin gelişen

bilim ve teknoloji ile insanın mutluluğunun önündeki tüm engelleri kaldırma savı egemenleşmiştir. Bu, kaygıya yönelik modern tutumun genelleşmesinden başka bir şey değildir. Nesnel, doğal kaygının insan yaşamındaki yapıcı işlevine günümüzde bakılmamaktadır; kaygıya ve korkuya olumsuz bakış, her günkü yaşamın getirdiği kaygı yaşantılarının gerçekliğini ve yararlarını yok etmektedir (May, 2020, s. 425).

Rasyonel düşünce dizgelerinin insanı sadece akıl/düzen varlığı olarak konumlandırmalarının bir devamı olan günümüzün bilim ve teknolojiye dayanan hesapçı yaklaşımı insanın sadece "*sapiens*" olarak kabul eder ve "*demens*" varlığını ise iyileştirebileceğine ya da en azından kontrol edebileceğine inanır.

> Güven verici ve rahatlatıcı sapiens kavramının ardına saklanan insanın gerçek yüzü ortaya çıkıyor. İnsan yoğun ve kararsız bir duygusallığa sahip (…) nesnel dünyayla daima kararsız ilişkiler içinde olan öznel bir canlı; hataya gaflete açık, düzensizlik yaratan müfrit bir varlıktır. Ve hayali olan ile gerçek olan arasında gidip gelmelerin, kararsızlığın, istikrarsızlığın, ölçüsüzlüğün ve vehimlerin bir arada oluşuna, nesnel ile özneli, yanlış ile düzensizliği karıştırmaya delilik adı verdiğimize göre *homo sapiens'*in *homo demens* olduğunu görmek zorundayız (Morin, 2019, s. 113-114).

İnsanda "*sapiens*" ile "*demens*" her zaman kol koladır, hangisinin ne zaman, nasıl görünür olacağı çoğu zaman bilinemez, "*demens*"in "*sapiens*"in önüne çıktığı durumlar hastalık/hata/yanlış değil insanın, insan olmanın ta kendisi, olanağıdır. "*Sapiens*" ve "*demens*"in bu birliği, rasyonel dizgelerin kurdukları insan perspektiflerince kabul edilmemiş, olması gereken olarak "*sapiens*" dogmaları üretilmiştir. İnsanın "sadece yarısı" kabul edilir, ama insanın "tek bacakla yürüyemeyeceği" açıktır (Kılıçbay, 2019, s. 132).

İnsanın yarısının kabul edilmeyişine son yirmi-otuz yıl içinde özellikle Batı dünyasını "pozitif düşünme" eğilimi âdeta yeni bir din gibi (sürekli, aralıksız mutlu, hoş, neşeli, keyifli olmanın olanağı) fethetmesi eklenmiştir (Schmid, 2021, s. 41). Bu yaklaşım mutsuz ya da kaygılı olmasının sorumluluğunu insana yükleyerek kurduğu "mutluluk diktatörlüğü"nde, negatif olana yani insanı mutsuz eden şeylere, "*demens*"e alan bırakmayarak, yeterince çaba göstermediğine inandığı mutsuz insanın "modern veba"ya yakalandığını düşünerek ondan kaçar (s. 10-11). Kesintisiz mutlu olmanın, yaşamın bilinmezliğinin, "*demens*"in varlığının getirdiği kaygı ve sıkıntılardan kurtulmanın mümkün olmadığı, eşyanın doğası itibarıyla bunun başarılamayacağının zemininde,

sürekli mutluluk peşinde olmak insanı daha da mutsuz etmekte, kaygıları çoğaltmakta, yeni birçok kaygı üretmektedir.

Böylelikle, günümüzde her şey artık kaygı üreten bir varolan olabilmekte, insanın mutluluğunun önünde duran en büyük engel olarak konumlandırılan kaygı da ortadan kaldırılması ya da denetlenerek azaltılması gereken bir şey olarak algılanmaktadır. Günümüzde insanın annelik, çocuk sahibi olmak, aşk, arkadaş, ev seçimi gibi temel varoluşları bile kaygı üreten birer kaynak haline gelmiş durumdadır. Bu durum öznenin hem kendine hem de içinde varolduğu dünya koşullarına yönelik algısında büyük bir değişime işaret etmektedir. Bu değişimin en büyük etkeni tüketim toplumunun gelmiş olduğu aşamada öznenin artık bir ürün gibi sürekli olarak yenilenmesi, güncellenmesi, yeniden kurgulanması gereken bir oluş olarak görülmesidir. Bu kurgusal özne için artık *a priori* bilgiler yerine her şeyin mümkün olduğu ya da olması gerektiğini söyleyen teknolojik kapitalizmin pazarlama sloganı geçerlidir (Salecl, 2018, s. 74).

İnsanın kendi hayatı hakkında seçim yapma düşüncesi günümüzde en radikal şekilde kendini gösteriyor; bireyin hayatındaki her şeyin, mutluluk ve kendini gerçekleştirme amacına ulaşmak yönünde doğru olarak verilecek kararlar doğrultusunda gerçekleştirileceğine inanılıyor. Doğru araba seçimi gibi "doğru hayat"ın bulunması kişinin becerisine, bilgisine bağlıdır. Gelişmiş dünyanın gittikçe artan seçeneklerinin bolluğu karşısında doğru seçimleri yapmak zorlaşmakta, yanlış seçim yapma korkusuyla başarısız olma olasılığının yükü kaygıyı beslemektedir. İnsanlar bu yükü/kaygıyı azaltmak amacıyla birçok farklı danışmandan onlara yön vermelerini beklemekte, hatta kendileri adına en doğru kararı almalarını talep etmektedirler. Kapitalizmin insanlara kendi ideal yaşamlarını kurmak için sunduğu bu seçenek çokluğu tatmin ve mutluluk yaratmak yerine giderek büyüyen yetersizlik, suçluluk hislerinin eşlik ettiği kaygı durumunu arttırmaktadır (Salecl, 2014, s. 11-14). İdeal yaşam unsurlarının tüketim pazarı tarafından sürekli yenilenmesi, bireylerin keyiflerini artırmak için sürekli yeni haz arayışında olunmasıyla koşutluk içinde sürüp gidiyor. Bu insanın durumu Kierkegaard'ın estetik varoluş aşamasında hazlarının peşinde koşan insana ve onun içinde bulunduğu olumsuz kaygı haline ve Heidegger'in otantik olmayan, başkalarının içine düşerek kendi olmaktan kaçınmaya çalışan insanına benzer görünüyor.

Dolayısıyla kapitalizmin ve teknolojinin geldiği noktada insanın kendisi ve içinde bulunduğu dünyadaki diğer varolanlarla olan ilişki ağı hakkındaki algısında bulunan değişiklik kaygıyı çoğaltırken, aynı sistem bu kaygıları azaltmanın, yok etmenin ya da sağaltmanın sayısız yolunu da üretmektedir. Günümüzde pazarlama yöntemlerinin önemli bir aracı haline gelen kaygı hakkında çok şeyin ortaya konulmasına rağmen, henüz uzlaşılmış ve genel geçer bir çözüm bulunabilmiş değildir; hatta çözüm, epeyce uzakta görünmektedir. Bu da kaygının ontolojik varlığına tekrar dönüp bakılması gereğini zorunlu kılmaktadır.

3. NERMİ UYGUR'DA BUNALIM KAVRAMI

3.1 Nermi Uygur'un Felsefeye Bakışı

Nermi Uygur 15 Ocak 1925'te İstanbul'da doğmuş, Pendik'te başladığı ilkokulu Büyükada İlkokulunda tamamlamıştır. 1944 yılında Galatasaray Lisesinin Latince Bölümünü bitirmiş, 1948 yılında da İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Felsefe Bölümünden mezun olmuştur. 1950 yılında aynı bölümde asistan olarak göreve başlayan Uygur, aynı dönemde Almanya'dan gelen Heinz Heimsoeth'ün yönlendirmesiyle *Wilhelm Dilthey'a Göre Konuca Temellenmesi Bakımından Manevi Bilimler Öbeğinin Meydana Getirdiği Bilim Bağlamı* başlıklı teziyle doktorasını bitirmiştir. Sonraki iki yıl boyunca Almanya, Fransa ve Belçika'da fenomenolojiyle ilgili çalışmalar yapmış, 1954 yılında *Edmund Husserl'de Başkasının Ben'i Sorunu* başlıklı tezle doçent unvanını almıştır. 1964 yılında Profesör olan Uygur 1979-1981 yılları arasında Almanya'da Wuppertal Üniversitesinde Mantık, Dil, Kültür ve Bilim Felsefesi dersleri vermiştir. Emekli olduğu 1992 yılına kadar gerek İstanbul Üniversitesinde gerekse de Marmara Üniversitesinde eğitim ve yoğun yazı çabalarını öldüğü 21 Şubat 2005 tarihine kadar sürdürmüştür. Türkçe dışında Almanca, Fransızca ve İngilizce eserleri de bulunmaktadır.

Nermi Uygur açısından felsefe, sorularını süreklilik içinde yenileyen bir çalışma şekli olarak aynı zamanda bir araştırma alanıdır. Felsefe soruları her bir araştırıcının kendi yöneliminden ortaya çıkmakta ve sorunun çerçevesini araştırıcının ilgisinin niteliği belirlemekte, ilgilenilen konu da soruların biçimini/sınırını ortaya çıkarmaktadır (Uygur, 2017a, s. 373). Sorular ve kavramlar aynı kalsa da her bir araştırıcının söyledikleri konunun farklı bir şekilde açımlaması olacak, üzerine eğilen nesnenin bir yönünü ortaya koyacaktır.

Araştırıcının sorduğu bu sorular başkasına değil, kendisine yöneltilmiştir; felsefe tarihi boyunca aynı soru sorulmuş olsa bile her filozofun ulaştığı çözüm farklı olmuştur. Bunun en büyük nedeni bir başkasının bulduğu cevabın yeterli bulunmamasıdır, soru diğerlerine yöneltilmiş bile olsa aslında filozof zaten öncelikle bu soruyu kendisine yöneltmiş durumdadır. Herkesin soruları öncelikle kendisi için sormuş olması temelinde, diğerlerinin bakış açılarına kendi sorusu hakkında farklı bir bilgi edinmek, bu anlamda

yardım almak için başvurulmaktadır. Eğer bu başvuru, soruya farklı ve yeni bir bakış getiriyorsa ve bu nedenle de yeni felsefi soruların sorulmasını sağlıyorsa başarılı olmuştur, tersi durumda düşüncenin yeni bir yöne bakması, yeni bir yol bulması güçleşir. Düşünce gelişiminde "*herkes gidebildiği yere kendi ayağı ile –kendi sorularıyla gider*" (Uygur, 2017a, s. 380).

Uygur, tüm felsefi araştırmasını, söyleyeceklerini kendi somut yaşamından yola çıkarak yürütecek, kendisine sorduğu soruları kendi özyaşamına dayandırarak, kendi gücü kadar düşünce dünyasında yol alacaktır. O her filozof gibi kendi çözümlerinin, kavramlara ve sorunlara yeni perspektifle katkıda bulunmanın ancak kendi varoluşundan açığa çıkması sayesinde özgün olacağını bilmektedir. "*Başkalarınca ne denli kanıtlanmış sayılırsa sayılsın; kuvveti, yetkesi ne denli ağır basarsa bassın, hiçbir dışsal varlığın hiçbir 'hazır bilgi'si içime sinmiyor* " (Uygur, 2017b, s. 982).

Sahip olduğu tek şey şimdiki kendisidir ve yaşantılarıdır. *İçi Dışıyla Batı'nın Kültür Dünyası* araştırmasında olduğu gibi tüm felsefi soru ve sorunlarla kurduğu ilişki kendi üzerinden, tamamıyla insanı merkeze koyan, kendisi aracılığıyla insandan yola çıkan bir varlık anlayışıdır. Bu da insan-ontolojisi, antropontoloji, fenomenoloji olarak yaşantı içeriklerinin ortaya konulmasıdır (Çotuksöken, 2019, s. 32).

Günlük yaşam gibi çok bilindiği sanılan ve her insanın yanı başındaki yaşantı durumlarına gözlerini diken Heidegger, kendine özgü sorularıyla bu gündelik düzlem üzerinde ilerlendiğinde ayaklarının altında şaşırtıcı ve beklenmedik yarıklar açıldığını göstermiştir (Barrett, 1979, s. 112). Bu da düşünce dizgelerinin, dünya kavrayış ve görüşlerinin dayanağının ne kadar sallantılı olduğunu, varılan yorumların, yargıların ne kadar aceleye getirildiğini bir kez daha çarpıcı bir şekilde ortaya koymaktadır. Böyle bir durumda düşünce sistemlerinin üzerine inşa edildiği zemin varlığını yitirmekte, aslında böyle güvenilir bir zeminin hiç olmadığı gerçeği karşısında insan elinden her şeyin kayıp gittiğini yaşantılanmaktadır (Towarnicki, 2002, s. 34). Uygur da çağımızda başarıya götürdüğü düşünüldüğü için tercih edilen aceleci davranışlardan, yorumlardan kaçınmak gerektiğini ileri sürer. Aceleci olmanın araştırmacıyı, işini hakkıyla yapmasını değil, hazır cevapların etrafında dolanıp, onları biraz onarma ve değerlendirmeyle kolay bir yanıt bulma yoluna itecektir ve bu gerçek bir başarı getirmeyecektir; kendi varlığından, kendi

yaşantı durumlarından araştırmasına yönelmesi kılı kırk yarmasını sağlayacak, her türlü aceleci davranış ve dayanaksız yargılardan özgür olacaktır (Uygur, 2017b, s. 981).

Ele aldığı tüm durumları ayrıntılı incelemek, konusunu bugüne kadar filozoflarca ortaya çıkarılarak aydınlatılmış tüm yönleriyle kavramak Uygur'un önceliğidir. Bunun için çalışmalarında kendi yönelimince seçtiği, araştırmasına konu ettiği nesneyle ilgili tüm karşıt görüşleri dayanaklarıyla birlikte ortaya koyar. Çünkü baskın bir görüş yerine, değişik görüşlerin toplamının, varlığın hakikatine ulaşılmasında katkısının olacağını vurgular. Onun eserlerinin bu çoklu sesi filozofun kendi kendisine tartışmasının en güzel örneklerini sunarken, ayrıca amacı, peşine düştüğü şeyi tüm tarafları, olanaklarıyla anlamak ve bunu yaptıktan sonra o şeyin henüz örtük olan bir unsurunu ya da unsurlarını açığa çıkarmaktır. O yüzden peşine düştüğü aynı kavrama eserlerinde farklı açılardan defalarca dönerek yeniden bakması, o kavramı tüm olanakları içinde yeniden ama farklı bir çözümlemeyle dile getirmesi, varolanı kuşatan ilgi ağını anlama peşinde olması onun felsefi çabasının ana unsurudur (Çotuksöken, 1995, s. 16).

Felsefi çabasında insanı doğa-kültür-tarih varlığı olarak merkeze koyan Nermi Uygur, her türlü varolana insanla ilgisi içinde anlamak üzere yönelir. Nesnel dünyaya kendi öznel dünyası aracılığıyla açılarak özcü ve idealist yaklaşımların yoluna çıkmasını engeller. Kendinden yola çıkarak, ötekini, insanlığın durumunu, sürekli olarak yeniden değerlendirir. İnsan ancak kendisiyle bağlantısı içinde, varolan her şeyle kurduğu ilişki içinde kendisi olur (Çotuksöken, 2012, s. 106-108).

Böylelikle araştırmasının merkezini oluşturan çabanın içeriği insanı ve onun yaşamını kurgulanmış fikirlere, düşünce dizgelerine, soyut yapılara göre değil, insanın somut yaşamından yola çıkarak anlamak, betimlemek, çözümlemek olacaktır. Bu perspektifte tümel insan yaşamı değil tek tek insanların tekil yaşamı vardır ve tümel adına kişilerin farklı yaşam durumları ve olanakları göz ardı edilmez, tam tersine öne çıkarılır. Bu yaklaşımın temelini Husserl ve Heidegger'in felsefe çabalarından alır (Kahraman, 2018, s. 249-250).

Düşünce dünyasında nasıl yol aldığı, olgulara nasıl yaklaştığı, bilme konusu yaptığı alanları nasıl incelediği filozofun araştırma yöntemini gösterir; aynı sorun ve sorulara farklı, yeni bir bakış açısı getirmesini çoğunlukla bu yöntem, araştırma biçimleri sağlar.

Yöneldiği konuların eksik bir tarafını açıkta bırakmamak, söylenmiş bütün karşıt görüşleri de içerecek bir şekilde ele alarak derinlemesine incelemek gibi zor ve çetin bir yolda yürüyen Uygur için fenomenolojinin betimleme/çözümleme yöntemi en uygunu olacaktır. *"(...) felsefe yaklaşımım da toptancı düşüncelerden çok fenomenolojik-çözümleyici betimlemelerle çıkarımlardan kurulduğu için özetlenmeye karşı tuhaf bir direniş var"* (Kaynardağ, 1986, s. 148).

Felsefede derinleşme kavramda derinleşme demektir; seçilen bir kavrama, üzerinde yükseldiği zemine tüm ilişkileri bağlamında bakılması ve her bir bakışla ortaya çıkan öğelerin tekrar tekrar incelenmesi gerekir. Bu şekilde derinleşme "açıklık" demektir, ele alınan kavramın ortaya çıkarılan bir yönüyle tüketilmesi, budur diye kestirip atılması, derinleşmeyi dolayısıyla felsefi çabayı durdurur. Her türlü aceleci ve kolaycı yaklaşım varolanın aydınlığa, açıklığa kavuşmasının önünü keser, araştırma kendinden önceki çabaların tekrarı haline gelir. Oysa bir varolanın bir unsuru olarak bir kavramda derinleşmek onu "deşmek", onda "oyalanmak" demektir; bu da bilinen alanda olmaz, bu anlamda "kazı" aceleye gelemez. Her bir araştırmanın ayrılmaz niteliği onun düşünce sistemine olan katkısı yani daha önce ele alınan varolanın aydınlatılmamış bir öğesinin ortaya çıkarılmasıdır. Bu aydınlatma, açığa çıkarmalara betimleme-çözümleme sayesinde ulaşılır (Uygur, 2017a, s. 418). Bu da kestirmelerden, kolay yargı vermelerden uzak olmak üzere sürekli bir biçimde varolanı aydınlatmayı denemekten başka bir şey değildir.

Bu nedenle, felsefede betimleme ile çözümleme örtüşür, felsefi betimleme; dil aracılığıyla ortaya konulan insanın kendi ve dünyası hakkındaki tasavvurlarının dildeki belirlenişleri açısından çözümünü yapmaktır.

> Gerçekten de felsefede çözümleme: anlam kalınlıklarını çeşitli yönlerden görmek, demeyükleri bakımından açığa çıkarmak, olanca bildirme kıvrımlarıyla gözönüne sermek, bir anlatımın kendisini başka türlü anlatmak, söyleneni daha açık söylemek, kısaca anlatma yapısını didiklemektir. Böylece çözümleme felsefeyi çokça bir anlamlar betimlemesi yapar (Uygur, 2017a, s. 510).

Felsefede bu yolda yürümek sürekli bir biçimde araştırılan konunun açık kalmasını sağlar, bu açıklığı kapatmak, başka bir anlatımla, bir düşünce dizgesi kurmak araştırmayı sonlandırır, artık onunla ilgili bilinecek her şey ortaya çıkarılmış gibi, gelecekteki farklı bakış açılarını şimdiden kabul etmeyeceğini belirterek dogmatikleşir. Bunu engellemenin

yolu felsefenin bir sistem kurmaya çalışmadan, varolanı ve bir varolan olarak kendisini parçalı yani "bölük-pörçük" araştırmasıdır. Böylelikle sistemlerin kısıtlılığına, katılığına bulaşmadan felsefe "bölük-pörçük" olması sayesinde varolanı anlamada yeni yollar, yeni açıklıklar peşinde olmak üzere eleştirel bir bilme ve kavrama yolu olarak varlığını koruyacak; aynı zamanda genişletecektir. Buna ek olarak, betimleme ve çözümlemelerle açığa çıkarılan kavramın şimdiki belirlenimini, gelecekte düzeltilmesini, daha da derinleştirilmesini felsefenin bu açık oluşu, parçalı oluşu sağlayacak; bu da felsefesinin gücünü pekiştirecektir. Felsefe böylelikle bir durağa ulaşma zorunluluğundan, yetkin olmaktan özgürleşerek, çok yönlü araştırmanın olanaklarına kavuşmuş olacaktır. Çok yönlülüğü sayesinde istediği her varolana el atabilecek ve araştırmasında dilediğince yol alacaktır. Bu sayede de sürekli açık kalarak yetkin olamayacaktır (Uygur, 2017a, s. 499-500).

Uygur, kendine özgü fenomenolojik yaklaşımını fenomenleri en üst düzeyde açık kılma, her açıdan onlara yaklaşma, hiçbir boyutlanmayı dışarda bırakmama anlayışına göre kurmaktadır. Yöneldiği şeyin bütün içindeki yerini, diğer her şey ile olan ilişki bağıntılarını anlamaya çalışarak, fenomenleri görünür kılma peşindedir. Betimlemelerinin/çözümlemelerinin farklı bir biçimde olabileceğini de hep göz önünde tutarak, sorularıyla çözümlemelerini sürekli sınamaktadır. Sorular Uygur'un varolana, fenomene yaklaşımının ve çözümlemesinin en önemli taşıyıcısıdır (Çotuksöken, 1995, s. 95).

Uygur'un bu çok yönlü, hiçbir şekilde sınırlamadığı felsefe çabasını en uygun söze getirme biçimi "deneme" olacaktır. Böylece düşüncelerini, varolanın ve onun olanca ilişki çeşitliliğine bakışını hiçbir engele rastlamadan sereserpe geliştirecek, her ayrıntıya el atabilecek, kendi yaşamından tekrar tekrar dünyayı araştırıp, kuracaktır. Gerçekten de her filozof özgün söylemini denemelerde kurar, kendisini oluşturan her şeye deneme aracılığıyla yaklaşıp, ortaya çıkardığı öğelerle kendisini ve dünyasını yeniden oluşturur (Çotuksöken, 2012, s. 105).

> Dünyasız edemediğim için, gerçekliğe saygı duyduğum için, gerçeklik ötesi hiçbirşeyin unutulmasına boyun bükemediğim için deneme yazıyorum. Şöyle ki: herşeyim dünya herşeyim dünyada, dünya ile varım, dünya yoksa yokum, varım yoğumla dünyadayım.

> Deneme yazıyorum; dünya'yı yazıyorum, olanca kıyı-bucağıyla, girdi-çıktısıyla dünyayı kendimce yansıtmak istiyorum denemelerimde (Uygur, 2017c, s. 2442).

Uygur'un dünyası düşüncesinin merkezine oturttuğu insanın dünyasıdır, yaşama dünyasıdır. Deneme ise onun bu dünyadaki "evi"dir. Bu evi yani onun dünyasını "denemelerle dokur", "denemelerde onu dokur". Deneme, tuğla üzerine tuğla koyar gibi düşüncelerini, duygularını, bilgi birikimini, rüyalarını, arzularını dilediğince bir araya getirerek özgün düşünme evinin "mimarı", yaşamda onu durduracak eğilimleri, toplumdan, yönetimden gelen bağnazlıkları aşmada bir "oyun kurucu"dur. Deneme, dünyasını ve onun aracılığıyla yaşama dünyasını anlamada aceleci, kolay, sığ, rahatlatıcı yaklaşımların dayanaksız görüşlerinden onu uzak tutan, derine yapılan bir "kazı"dır. Deneme, dışdünyada olan varolanlarla, kimi zaman da içinde öznel yaşamındaki dalgalarla birlikte "akış", başarılı olup olmayacağını kestiremeden dünyaya yönelmenin getirdiği sınav olarak "bakış"tır. Deneme, dayanaksız fikirlere, yanıltıcı söylemlere, önyargılara karşı bir "savaş", insanca yaşamı oluşturmak için yaşam öğelerini titizlikle bir araya getiren bir "marangozluk"tur. Deneme, tüm birikimiyle düşünce dünyasını kavramak, bunu kendi yetkinliğini sürekli geliştirerek yapmak, kavramların arasındaki ilişkileri sürekli araştırıp, kendi tasarımını açığa çıkarmak anlamında bir "geometri"dir, bilinmezin dünyasına özgürce uzanmak için yaşama dünyasının üzerinde "uçmak"tır (Uygur, 2017c, s. 2450-2452).

Nesnel dünyaya denemeleriyle öznel yaşantıları aracılığıyla yönelen Uygur, başta kendisi olmak üzere, insanı öncelikle bir kültür varlığı olarak konumlandırmaktadır;

> Kültür insanın ortaya koyduğu, içinde insanın varolduğu tüm gerçekliktir. Kıyı bucağıyla insan-dünyasıdır kültür. İnsanın kendini kendi evinde duymak için oluşturduğu bir evrendir. İnsan varoluşunun nasıl ve ne olduğudur kültür. İnsanın nasıl düşündüğü, duyduğu, yaptığı, istediği; insanın kendisine nasıl baktığı, özünü nasıl gördüğü, değerlerini, ülkülerini, isteklerini nasıl düzenlediği, — hep kültürün ögeleridir bunlar. İnsanın ne tür bir yaşama-üslubu, ne tür bir varolma programı, ne tür bir eylem kalıbı benimsediği, kültüründen bellidir (Kaynardağ, 1986, s. 164).

İnsanın ürettiği bilim, sanat, teknik, sosyal ve siyasi sistemler, yine insanın düşünce ve edimleriyle ortaya koyduğu her türlü yapı ve ürün kültürdür. Aynı zamanda tüm insan etkileşimleri, edimleri, insanın tüm karşılaşmaları ve bu bağlamda açığa çıkan her şey de kültürdür. Bu anlamda kültür insanın bütün boyutlarıyla kendini içinde bulduğu varolma koşulları, yaşama dünyasıdır, yerleştiği evidir. Bu açıdan kültür sabit, bitmiş,

tamamlanmış değildir; yaşama dünyası olarak insan hem kültür üretmekte, aynı zamanda kültür tarafından üretilmektedir. Bu karşılıklı etkileşim başka kültürlerden, başka varolanlardan böylelikle yalıtılmış kalamaz, her kültür değişik oranlarda ve biçimde diğer kültürlerin de barınağıdır (Uygur, 2017b, s. 242-244).

Kültür yani insanın yaşama dünyası, insanı hayvanlardan ayıran düşünme edimi sayesinde oluşmuştur. Düşünme tüm boyutlarıyla dilde açığa çıkar, dil ve düşünme at başı giderler ve olanaklarıyla birbirlerinin yönünü ve içeriğini belirlerler (Uygur, 2017b, s. 240). Düşünme ve dil arasındaki bu bütünsel ve döngüsel ilişki kültür ve dil için de geçerlidir. Her kültürün mutlaka bir dili vardır, dil hem onun kurucu unsuru hem de gelişmesini, yayılmasını sağlamanın yoludur. Bu anlamda dilin diğer kültür öğelerinden çok farklı bir konumu ve etkisi söz konusudur. "*Dil kültür yapısını birarada tutan çimentodur (...) Dil kültür alanının her yanını aydınlatan güneştir; dil: kültür kilimini dokuyan ipliktir; dil: tüm kültür anıtlarının yansıdığı akarsudur*" (Uygur, 2017b, s. 245).

Toplumsal olarak kültürel gelişmenin dilin zenginliğiyle koşut olarak gitmesi gibi, bireyin kültürünün, başka bir ifadeyle, onun yaşama dünyasının, onun varlık koşullarının zenginleşmesi de dilde sahip olduğu derinlikle örtüşür. Dil yaşama dünyasının sınırlarını oluştururken, dildeki maharet yaşantı dünyasındaki beceriyi, hâkimiyeti ortaya çıkarır. Kişinin kendisini, yaşantılarını anlaması, araştırması, kavramlaştırması, iletmesi ve geleceğe miras bırakması hep dil sayesinde ve onun üzerindendir (Uygur, 2017b, s. 246-247).

Nermi Uygur, kültür kavramını, temel bir antropolojik öğe olarak, insanı tümüyle anlamada ve buradan dünyaya yönelmelerde vazgeçilemez unsur olarak konumlandırır. Kültür kavramı aynı zamanda tek tek varolanların arasındaki ilişki ağını anlaşılır hale getirmenin anahtarıdır. Kültür insan dünyasının ta kendisi olarak, "insan varoluşunun nasıl ve ne olduğudur" (Çotuksöken, 1995, s. 73).

Her birey tek başına içine doğduğu kültürün "çocuğu" olurken, kendine özgü yaşantılarıyla bu kültürü etkiler (Çotuksöken, 1995, s. 77). Kültür varlığı olarak tek bireyin yöneldiği varolan ve yönelme tarzı, kendi öznel kültüründen/somut yaşamından doğar.

> Nesnel felsefe sorunlarıyla bu sorunlara yönelen filozofların somut yaşamı arasında içten bir bağ bulunduğu inancındayım. Felsefenin tarihi bu bağın varlığını pekiştiren kanıtlarla dolu: Herakleitos, Augustinus, Descartes, Spinoza, Hegel, Marx, Kierkegaard, Nietzsche, Sartre... Saymakla bitmez kanıtlar. İşlediği sorular ne denli soyut olursa olsun, kültür-toplum çevresi, yetişimi, özlemleriyle birlikte, bilinçli bilinçsiz tüm varoluşuyla felsefe yapar filozof (Kaynardağ, 1986, s. 137).

Uygur'da dünyayı kendi kültürü, kendi somut yaşamından yola çıkarak anlama, aydınlatma çabası sürekli olarak kültürle iç içedir. Ele aldığı her kavramı, Uygur, onun üzerine yapılmış tüm araştırmaların ortaya çıkardıklarını iyice sindirdikten sonra, bunları kendi yaşantılarının, kendi kültürünün süzgecinden geçirerek katkısını ortaya koyar. İnsanın varoluş koşulları ve varolduğu zemin olarak kültür onun felsefe araştırmasının merkezidir. Böylelikle insanla ilgili her şey, kültür açısından geçerli olurken, kültürle ilgili her şey de insana ait olmaktadır. Kültür kavramını insan varoluşuyla bu kadar örtüştürmesi insanı tüm yönleriyle anlama yöneliminin bir sonucudur. Bu yönelim, kültürü bütünlüğü içinde ele almasıyla amacına ulaşır. Çünkü insan ancak kültür ortamında insanlığına ulaşır. İnsan ancak ortaya koydukları ile varolur. Böylelikle insanın hiçbir ayrıntısı, olanakları gözden kaçmayacak ve insan varoluşunun dünyadaki sınırsız ilişki ağı içindeki durumlarına tekrar tekrar bakılmasının yolu hep açık kalacak, her türlü kestirmeci, kolaycı, indirgemeci, daraltıcı, bağnaz tutumlardan insanı ve onun bu dünyadaki varoluşunu uzak tutacaktır. Böylelikle insan ve onun varoluşuna yönelik araştırmalar yani felsefe çabaları hiçbir zaman tüketilemeyecek, bu bağlamdaki birikim gitgide artarak, yepyeni bakış açıları, kavrayışlar ortaya konacaktır.

3.2 Nermi Uygur'un Bunalım Çözümlemesi

Bunalım terimi; 1. Doğal bir süreçte birdenbire oluşan aykırılık, sıkıntı, buhran, kriz anlamında bocalamayı doğuran bir durum, 2. Tehlikeli bir sonuç doğurabilecek gerginlik, sıkıntı anlamında ürkütücü bir olasılığın varlığı, 3. Karamsarlığın, umutsuzluğun güçlenmesi anlamında ruhsal çöküntünün, depresyonun hâkimiyeti, 4. Bir hastalıkta iyileşme veya ölümle sonuçlanan ve birdenbire ortaya çıkan fizyolojik değişlik, kriz durumu, 5. Ruhsal bakımdan gerginlik veya sıkıntı içine girme durumu olarak, Türkçede kullanılmaktadır (Akalın, 2011, s. 412).

Kaygı ise 1. Üzüntü, endişe duyulan "düşünce", tasa, 2. Genellikle kötü bir şey olacakmış düşüncesiyle ortaya çıkan ve sebebi bilinmeyen gerginlik duygusu (Akalın, 2011, s. 1363)

olarak Türkçede tanımlanmaktadır (Akalın, 2011, s. 742). Sadece düşününce, düşünme edimi nedeniyle ortaya çıkan somut durumlardan kaynaklanmayan, nedeni bilinmeyen yani nesnesi olmayan bir ruh durumu olarak dilimizde yer almakta, düşüncenin mecazi anlamı da kaygı, tasa olarak belirlenimi, kültürümüzün bir göstergesi olarak düşünce-kaygı bağlamını ortaya koymaktadır.

1981 yılında yayımladığı *Yaşama Felsefesi* başlıklı eserinde Uygur, "Bir bakıma, yaşamanın öbür adı bunalım" diyerek bunalım ile insan varoluşunun iç içeliğini vurgulamaya başlar. Uygur, yaşamın en güçleştiği durumun istenmese de kargaşa, belirsizlik, sayısız sorun ve sorunun ortaya çıktığı, eylemde bulunmanın, seçim yapmanın çok zorlaştığı bunalımlı zamanlar olduğunu belirtir. Her ne kadar insan için edimlerinin açık, belirgin olduğu, "işlerin yolunda" gittiği, kendi edimlerinden bunları öğrendiği ya da içine doğduğu koşulların sağladığı destek sayesinde yaşamın daha kolay olduğu dönemler, yerler varsa da bu durumun hep geçici olduğunu ifade eder (Uygur, 2017b, s. 44).

"Bunalım nedir?" sorusuna verilen bir yanıta ve arka planına daha yakından bakalım: "İnsan niçin, neye göre, nasıl yaşayacağını araştıran bir varlık" (Uygur, 2017b, s. 29) olarak içinde kendini bulduğu varoluş ortamının/denizinin doğal hali olan bir tür dalgalarıdır bunalım, dalgalar bir süre olmasa da mutlaka ortaya çıkacaklar ve bu durum sürekli olacaktır. İnsan dalgalar olduğu zaman onlarla baş ederek varolmayı başarmayı her seferinde daha fazla öğrenip, yeni edimler geliştirir. Dalgaların olmadığı dönemlerde ise onların varlığının nedenlerini araştırır, gerçek bir araştırma somut yaşamın dalgalarına karşı çok fazla yapılacak bir şey olmadığını hep gözler önüne serer. İşte bu durum insanın düşünce yapısında yer alır, bilinçli bir varlık olarak dalgaların içten içe denizin, yani yaşama dünyasının içinde hep varolduğunu ve çoğun insan edimlerinden bağımsız her an ortaya çıkabileceklerini bilmenin getirdiği edimin bir halidir bunalım.

İnsanın içinde bulunduğu kültür dünyası onun yaşama dünyası, tüm gerçekliği olduğundan "her kültür bunalımı insan bunalımıdır; her insan bunalımı kültür bunalımıdır" (Uygur, 2017b, s. 130). İnsan varoluşunun zenginliği kültür aracılığıyla görünür, insanın varlığının önemli dayanakları olan bilim, sanat, bilgi, inanç gibi unsurlarının değerleri farklılaştırılarak, birinin diğerlerinin de yerine geçirilmeye

çalışılması sadece kültürü zayıflatmakla, budamakla kalmaz, insanın varoluş olanaklarını da iyice daraltır, azaltır. Bu da insanın içinde kendini bütün olarak bulamadığı bir oluş olarak kendisindeki bunalımı ortaya çıkarır (s. 129).

Uygur, *Yaşama Felsefesi* başlıklı yapıtında, insanın varoluşunu gösterdiği, yarattığı, yaratıldığı ortam-dünya olarak ortaya konulan kültür-insan ilişkisinin bunalımla olan somut bağını ortaya çıkarmaya başlar. Bunalım kavramı 1989 yılında yayımlanan *Bunalımdan Yaşama Kültürü* başlıklı eserinde artık insan varlığının en ana öğesi, insan varoluşunun aydınlanması, anlaşılması, zenginleşmesi için gereken temel unsur olarak değerlendirilir. İnsan ve onun somut gerçekliği olan kültür, öteki adıyla yaşama dünyasıyla olan karşılıklı sınırsız ilişkileri ve ilişki ağı artık bunalım tarafından etkilenmekte, bunalım tüm insan edimlerine yön vermekte başrolü oynamakta, onsuz herhangi bir varolma öğesinin anlaşılması mümkün olmamaktadır (Çotuksöken, 1995, s. 77).

Temelde insan bunalımlı bir varlık olduğu için, insanın ortaya koyduğu kültürün ve nesiller boyu biriken toplumsal, tarihsel kültürün de bunalımlı olması zorunlu hale gelir. Artık kaygı gibi bunalım da insanın ontolojik bir gerçekliği olarak antropontolojik yaklaşımda yerini alır ve artık insan varoluşu Kierkegaard ve en radikal şekilde insanı kaygı varlığı yapan Heidegger'in kaygı felsefelerinde olduğu gibi, Uygur da insan varoluşunu bunalım kavramının üzerine kurar.

İnsanın bunalımının anlaşılması insanın ne olduğunun, varlık koşullarının anlaşılması, insanın diğer her şeyle olan ilişkisinin anlaşılması demektir. İnsanın dışındaki şeylerle olan ilişkisinin ve dışdünyada varolanların yarattığı bunalım çok bilinen bir durumken, insanın kendisiyle olan ilişkisinin yarattığı bunalımı kendi özyaşamından devşirerek insanı, varolduğu koşullarını, olanaklarını anlamanın ve açığa çıkarmanın temel öğesi haline getirir. Dışdünyada olanlar, içdünyanın aracılığıyla, süzgeciyle anlaşılır ve bu anlama çerçevesinde yönelimler, edimler gerçekleşir. İnsan dışdünyayla karşılaşırken aslında bir tür kendisiyle karşılaşmaktadır. Uygur, içi ve dışı *Bunalımdan Yaşama Kültürü* başlıklı eserinde her yönüyle ortaya koyduktan sonra nesnel dünyayı/dışı, öznel dünyanın/özyaşantının içine sığdırır, tümel insana ulaşmanın, felsefe çabasının başlangıcına tekil bir insanı, kendisini koyar (Çotuksöken, 2010, s. 86).

1984 yılında kalp spazmıyla başlayan bunalım süreci, bunalımın korkutan dalgalarının yatıştığı 2-3 yıllık dönemden sonra eserini kaleme alır. Çünkü bunalımın en sıcak zamanlarında ona bakma, onu çözümleme imkânı yoktur. Zaten olsa bile eski araçlar, bakış açıları geçerliliğini yitirmiştir. Neyi, neleri yaşadığını betimlemek ve çözümlemek için, bunalım sonrası ortaya çıkan yeni varoluş olanaklarını görebilmek gerekir. Bu da yeni bir yaşantı dönemine alıştıktan sonra ancak yapılabilir. Bunalımın yarattığı yeni yaşam dünyasını ve bunalım hakkında bilinç oluşturmak için özne-nesne ayırımını yeni varlık koşullarında yeniden yapmak, dışardan bunalıma ve onun sayesinde açığa çıkan yeni durumlara uzaktan bakarak bilinç elde etmek, ancak dalgalar durulduktan ya da alışıldıktan sonra mümkün olacaktır (Çotuksöken, 2010, s. 93). Uygur *Bunalımdan Yaşama Kültürü*'nde bunalımı ve yenidünyasını betimleyecek, çözümleyecek, bunu bilinçli olarak birkaç yıl sonra yapacaktır.

Uygur bunalımın tanımını yapmanın güç olduğunu, insanın olduğu her alanda ve insan yaşantısının tüm ayrıntılarında yer aldığı için üzerinde anlaşılmasının mümkün olmayacağını belirtir. Kavramı bir tanım içine kapatıp, çerçeve çizmektense, zengin içeriğini ortaya çıkaracak sınırsız açılımlara bırakarak, yapılabildiğince derinleşmeye olanak sağlar. Tanım yerine bunalımı kendisi yapan temel özellikleri ve en çok ortaya çıkan görünümleri üzerinde düşünür. Tüm kavramların dilde yaşaması, insanların dille yaşaması nedeniyle bunalım sözcüğünün kendisine yönelir (Uygur, 2017b, s. 623). Türkçe ve yabancı dildeki söylemleri ortaya koyduktan sonra yine de bunların bunalımı tümden açıklayamadıklarını belirtir. Öznel ve nesnel alanlarda dil çok değişse de bunalımın değişmeyen görünümleri söz konusudur. Bunlardan ilki hiç beklenmedik bir zamanda, beklenmedik bir yerde gelen, insanı çepeçevre saran ya da insanın içine istemeden düştüğü bir durumdur (s. 626). Nietzsche gibi özel bir akıl-duygu melekesine sahip çok az kişi önceden bunalımı kestirebilse bile, büyük çoğunluk için bu söz konusu değildir. Üstelik önceden bu biliş bilenleri de bunalım içine girmekten kurtaramaz, bunalımın zorunluluğunu hiçbir şey gideremez (s. 625).

Birdenbire, beklenmedik bir şekilde insana gelen bunalım, bir anlık da olsa her şeyi kaplar, kendinden önceki tüm davranışa yön veren kararları, bağlantıları sonlandırır; artık tek hükmeden bunalımın meydan okuyucu varlığıdır. İşte bu birdenbire geliş, birdenbire büyük bir değişikliği de içerir. Bu, bunalımın ikinci değişmeyen görünümüdür, bu

değişimden kaçınılması olanaksızdır. Söz konusu değişim genellikle insan açısından korkutucudur, çünkü yüzeysel değildir; insanın düşünmesine, karar almasına fırsat tanımadan, umulmadık bir şekilde her durumun sorgusuzca içine girilmiştir artık. Böylelikle değişim insanın bütününde gerçekleşir, bu da her şeyin alt-üst olması, bilinen yaşama dünyasının birden yok olması, tüm algılama, işlerlik, anlama ve edimlerin çökmesi demektir. Bir anlamda insanın içinde tüm coğrafyasını değiştirecek bir deprem olmuştur, bildiği yerlerde artık yaşayamaz hale gelmiştir. Tüm varlığı kapsayan bu değişiklik karşısında insan bunaltı duymaktan başka bir şey yapamaz, çünkü korku içinde acı duymaktadır. Bunun nedeni hiç anlama fırsatı bulamadan alıştığı ortamın elinden alınmasının yarattığı "yaşamına yönelik tehlike"dir. İnsan ne olduğunu anlamadığı ve gelecekle ilgili bilişleri/tahminleri de artık geçerliliğini yitirdiği için ne kadar süreceğini bilemediği böyle bir varoluş ortamında büyük bir güvensizliği yaşantılamaktadır. En büyük tehlike olan ölüm henüz söz konusu olmasa bile, bu yaşantı durumu insanı zorla ölüme/hiçliğe bakmaya yöneltir, çünkü güvensiz ortam tehlikelerle doludur. Deprem gibi bunalımın zirve yaşantısı da kısa sürer ama her şeyi değiştirir. Bunalımda zaman hızlanır, insanın elinde olduğunu sandığı tüm denetim yitirilir, yerini bir baş dönmesi alır. Bu keskin bunalım zamanı bir an ya da yıllar boyu sürebilir, ama bu süre hep insan için göreli kalır. Ani ya da beklenmedik olması, büyük bir değişim getirmesi ve zamanla bağlantısı bunalımın en çok görünüş alanına çıkan ortak unsurları olmakla birlikte, "bunalım gerçeği birtakım katları, parçaları, 'nitelikleri' olan bir nesne" değildir (Uygur, 2017b, s. 626-627).

> Sözgelimi bunalıma, beklenmedik bir zamanda apartopar ev-değiştirme, gözüyle bakabilirim. O zaman durumuma ilişkin öğeler, dolayısıyla tüm algı ve değerlendirmelerim de değişikliğe uğrar, söyle ki durumumu, salt tedirginlik, eski yaşayışın tümüyle geçmişe karışması, uygunsuz ve yabancı koşulların basıncı altında ezilme, diye yorumlayabilirim. Gene de benzetmeyi azıcık derinleştirdiğimde, yeni donatım olanaklarına kavuşmam sözkonusu, bir türlü kaldırıp atılamayan eski ilişkilerle ağırlıklarının birden ortadan kalkmasıyla, beklenmedik bir hafifliğe erişmem sözkonusu (Uygur, 2017b, s. 514).

Bunun için bunalımın tanımını yapmak hele hele tek bir niteliğiyle onu açıklamak mümkün değildir, kolaycılığa kaçan böyle bir yaklaşım ya da onu tamamıyla aydınlatmaya çalışmak, her türlü mantıksal dizgeye karşı çıkan bunalım için sadece umutsuz bir çırpınıştır. Bunu yapan araştırmaların yönelimi somut yaşamın varoluşundan

kaynaklanan gerçek bunalımlar değil, tasavvur edilen kurgu ya da düzmece bunalımlar olacaktır (Uygur, 2017b, s. 514).

Bunalımın getirdiği değişimi Uygur "ben, ben değilim artık" diyerek betimlemeye başlar. Aslında dünyada değişmeyen, aynı kalan şeyin olmadığının bilincinde olarak, bunalımın getirdiği değişimin farkını çözümlemeye yönelir. Artık kendi öznel dünyasına yabancılaşmıştır, dışardan değiştiği pek belli olmamakla birlikte, her şey çok farklılaşmıştır. Tüm bildiği insan halleri (duygu-düşünce-duyum-istek, vb.) tuhaflaşmış, nesnel dünya ve onunla ilişkisinde de ciddi değişiklikler olmuştur. Nesnel dünyada artık "başka bir düzende"dir. Bunalımdan önce yöneldiği, istediği şeylere olan ilgisini kaybetmiş, hatta tam karşıtını ister hale gelmiştir. "İnsan, eşya, çevre, konu, kuruluş, her şey başkalaşmış"tır; kendisini, yepyeni ve tanımadığı bir varlık ortamında bulmuştur (Uygur, 2017b, s. 605-606). İstemeden, hazırlıksız bir şekilde iç dünyası değişen Uygur, içi ile yöneldiği dışarının, nesnel dünyanın da nasıl değiştiğini ortaya koyması öznel-nesnel dünya ilişkisinin en vurucu anlatımlarından biridir.

Artık bunalımın olmadığı bir yaşantı ve bilinci yoktur. Bildiği, alıştığı gerçekliği tersyüz eden bunalımın onca acı, sıkıntı, tedirginlik, kaygı durumlarına rağmen kendisine "güç veren önemli bir kaynak" olabileceğini görür. Artık gelecek yaşamında verimli bir şekilde varolmada, tüm varoluş biçimlerine, bunalım bitmeyecek, tükenmeyecek bir destek sağlayacak, bunalım dönemi yaşama dünyasının "en değerli" zamanı olacaktır. Artık yaşadığı süre boyunca bunalımın etkisi, getirdikleri tüm yaşamını ve edimlerinin yapıtaşı olarak varlığını sürdürecek, gelecek zamanı belirleyecektir (Uygur, 2017b, s. 607).

Geleceğe yönelimler, gelecekten beklentiler içinde bulunulan anı, şimdiyi etkilemekte, şimdide ortaya çıkan edim gelecekteki bir tasavvurla bağlantılı olmaktadır. Geçmiş, yapılan seçimlerin, eylemlerin sonucu olarak tekilin, bireyin kimliğinde yer ederek şimdide varlığını sürdürmektedir. Bu şekilde geçmiş ve gelecek şimdiki anda buluşmakta ama bu buluşma ölümün kaçınılmazlığı gerçeğinin hep gölgesi altında olmaktadır. *Dasein*'ın bu zamansallık ilişkileri içinde bir gün tükenecek varlığını bilmesi onu kaygı varlığı yapmaktadır (Esenyel, 2018, s. 159). Bunalım zamanının getirdiklerinin yaşamının sonuna kadar varoluşunu etkileyeceği gerçeği yanında, Uygur bunalım öncesi geçmişini de artık bunalımın neden olduğu bir perspektiften değerlendirecektir;

böylelikle geçmiş yaşamı da bunalım yaşantısı ve buna dayalı kavramı sayesinde anlamını değiştirecek, aydınlanacak, dayanakları genişleyecek ve zenginleşecektir.

Daha yakından bunalımı araştırması, Uygur'u bunalımın, evrenden farklı bir şey olmadığını anlamasına götürür. Derinden ve yakından bakmayınca tüm insan varoluşunun içinde örtük kalan bunalımın varlığının görülmesi zor olabilir. İnsan nasıl en yakınındaki varolanlara bakmıyorsa, onları göremiyorsa, en yakınında olanlar bilince çıkartılmıyorsa, tüm insan yaşamına "yapışık" bunalımın da çoğun farkına varılamaz. Bunun nedeni insanın ezberlenmiş, tanıdık düşünce edimlerinin, varoluşa bakıştaki yanlış yargıların, güç olana sırt çevirmenin, istenmeyenin varlığının reddedilmesinin, zor yaşantılardan kaçmanın olası olduğu inancıdır. İnsanların çoğu bu eğilimleri nedeniyle bunalıma bakmaktan çekinir ama aslında bunalımdan "kimse habersiz değildir." Tüm insan yaşamı ve insanın oluşturduğu tüm sistemler çok çeşitli biçimlerde bunalımla her zaman iç içe varlıklarını sürdürürler (Uygur, 2017b, s. 618).

Uygur bundan sonra "birey deyince bunalım akla gelmelidir" der. İnsanın doğumundan, ölümüne kadar geçirdiği evrelerin tümünde, varlık koşullarının her değişiminde bunalımın varlığını dile getirir. Bunalım, hem bireylerin, hem de toplum ve kuruluşların oluşturduğu karmaşık ve tümüyle aydınlatılması mümkün olmayan ilişkilerini ve faktörlerini tamamıyla sarmış, içlerine nüfuz etmiştir. Her günkü pratik insan varoluşunun içinde olduğu gibi, bu pratik varoluşu aşan her türlü insan ediminin de yoldaşıdır. Çünkü fenomenler üzerine kurulan ve sürekli bu bağı koruyan her türlü soyut çaba da bu konumu nedeniyle bunalımlı olacaktır (Uygur, 2017b, s. 620-623).

Uygur insan ve bunalım arasındaki bu kaçınılmaz güçlü bağın yok sayılmasının, bunalımın bastırılmaya çalışılmasının insanda bir "darboğaz" yarattığını vurgular. Çünkü bunalım tüm eski bildik yaşama dünyasını elinden alarak insanı sıkıntıya, iç daralmasına götürür ve ayrıca insanın sıkışıp kalmasına yol açar. İşte tam da bu durum, dara düşen, yaşam olanakları sınırlanan insanı bu sıkışıklıktan kurtulmayı dileyerek, yeni edimlerin yolunu açar. Uygur burada uçurum metaforunu kullanarak, bunalımın insanı sıkıştırdığı bu durumun "dar, karanlık, derin" bir uçurum olduğunu ileri sürer. Bu uçurum insanın içinde açılmıştır ve karanlık bir kuyu gibi derinliği görülememektedir. Bu gerçeklik

karşısında bunalım köklü değişiklikleri beraberinde getirerek, insanın kendisini ve yaşama dünyasını yeniden kurmasının olanağını sağlar (Uygur, 2017b, s. 628-629).

Bunalımın belli bir zamana ve koşullara ait olmadığı, tüm insan varoluşunu her zaman sarıp sarmaladığı bu şekilde ortaya çıkınca, Uygur bunalımı daha iyi anlamanın, ona derinlemesine bakmanın, varlığını olabildiğinde aydınlatmanın, örtük yönlerini yapabildiği kadar açığa çıkarmanın peşine düşer. Bu onun tüm felsefe çabasında, insanı kendi öznel dünyasında, bu öznel dünya aracılığıyla anlamasının yolunu açar. Bunalım kavramında derinleşmenin, insanı iyice kavrama açısından da insanı iyi anlamının yolu, bunalımı daha iyi deşmekten geçmektedir. Bu iç içelik artık bunalım perspektifinden insan ve onunla ilgili her şeye yeniden bakmada anahtar olacaktır. Kaygı, bulantı gibi bunalım da "bir bilinç işi" olarak sadece insana özgüdür ve varlığı tamamen insan yaşamına, insanın varoluşuna bağlıdır. İnsanın tüm düşünsel edimlerinin sonucunda oluşan bunalım, ne kadar nesnel koşullarda olsa da gerçekte öznel bir bilinçte oluşur. Ama bu öznel bilinç sadece sübjektif değildir, kimi zaman bunalımı anlamada/kavramada bazı insanların içinde bunalım örtük kalabilir ya da farklı yorumlanabilir (Uygur, 2017b, s. 632).

> Ancak, zaman zaman en öne çıktığına; çoğu kez örtük kaldığına bakıp bunalımı, insan yaşamına arada bir takılan bir eklenti diye değerlendirmek yanlış. Tam tersine sık sık sözü edilmese, bazen yoksayılsa da, tüm önemiyle neyse o bunalım. (...) Ne bunalımı insandan başka birşeye götürebiliriz, ne insanı bunalımsız aydınlığa kavuşturabiliriz (Uygur, 2017b, s. 635-636).

İnsanın bir kaygı varlığı olması gibi bunalım varlığı olduğunu ortaya çıkardıktan sonra Uygur insanın içine, derinliklerine ve derinliklerde bunalımın nasıl kök saldığına ilişkin bir araştırmaya girişir. Bu da doğrudan doğruya insanın kendisine yönelmesi, bireyin tam içinden kendisini iyice anlamasından başka bir şey değildir. Bu zaten on yıllardır Uygur'un denemeleri aracılığıyla yaptığı, bu konuda gittikçe birikimini arttırdığı, bilgeleştiği bir çabadır. Değişen tek şey insana ve onun yaşama dünyasına bunalım perspektifinden yeniden bakmak, yeni ve daha kapsayıcı açılımlara ulaşmayı denemektir. Bunalım açısından baktığında ilk ortaya koyduğu şey, insanın tüm varoluş katmanlarında "hiç durmadan düzensizlikten düzenliliğe" ve tersine sonsuz bir gidiş gelişin olduğudur. Bu da *kosmos-khaos* birlikteliğinin, birbirlerini ve kendi karşıtlarını içlerinde taşıyıp, zamanı geldiğinde birbirlerinin yerini aldıklarının ifadesidir. Kurulan her denge ister

birey ölçeğinde ister evren ölçeğinde sınırsızca bozulup, yeniden farklı bir temelde kurulmaktadır. İşte bu bozuluş/dağılış/dengenin yitirilmesinin kapsamı ölçüsünde bunalımın kökü, aynı şekilde yeni kurulacak dengenin ve onun bilinemezliğinin yarattığı sıkıntı, tedirginlik ya da bilinebilse bile yeni uyumun gerektirdiği donanımlara sahip olamamak yine yeni bunalımın kaynağı olmaktadır (Uygur, 2017b, s. 636-637).

Bunalımın en önemli köklerinden biri de insanın sınırlı bir varlık olarak varolmasıdır. Her ne kadar insanlık tarihi boyunca insan varlığının sınırlılığı, metafizik, din ve diğer insansal alanlar tarafından aşılmaya çalışılsa da, insan bu görüşlerce sınırlı olduğu için bir bakıma eksik, aşağı bir varlık olarak görülse de, Uygur'un bakışı bunların çok dışındadır. Günlük somut yaşamın her insana gösterdiği, kanıtladığı şey insanın her şeyi beceremeyeceği, gücünün her şeye yetemeyeceğidir. Ama insanın bilinçli bir varlık olarak özgür olması gücünün ne olduğunu ona gösterdiğinden, yapabileceklerini seçebilmesi, yapamayacaklarını elemesi onun sınırlılığının anlamıdır. İnsan ve onun yaşama dünyası *kosmos-khaos* bağlamında sürekli olarak değiştiği için, etkin kılınabilir olanaklar da artmakta, insan edimleriyle isteğinin önündeki bazı engelleri şaşırtıcı biçimlerde kaldırmaktadır. İşte bu aynı kalmayan varoluş ortamı da sınırlılığın bir göstergesidir. Bu, sınırlılığa olumlu bir anlam yüklerken insanı da yükseltir, onu "pekçok olanağın efendisi" yapar. Bunalım bu sınırların yerini oynatmakta ve kimi zaman da kaldırmakta, insana en uygun olanı seçmede yol göstermektedir. İnsan, dünyada, bu sınırlılığa rağmen, büyük başarıların olduğunu unutmamalı, birçok yaşam alanında şanslı olduğunu ve olacağını gözden yitirmemelidir. İnsanın ve yaşama dünyasının karmaşıklığı, insanın sınırlı olmasını da karmaşık hale getirmekte, böylelikle sınırlar sürekli kaygan bir durumda kalmaktadır (Uygur, 2017b, s. 637-639). İnsanın arada olan bir varlık olarak içinde sürekli kendini bulduğu gerilim, bu sınırlarla karşılaşması ve bu sınırlar karşısında aldığı duruşla beslenmektedir. İnsanın sınırları hakkında farkındalığının artması, bilincinin yükselmesiyle onun üzerinde yaptığı derin araştırmalar sayesinde eylemleri bağlamında olanakları çoğalmakta, gerçekçi bir zeminde yaşaması kolaylaşmaktadır (Çotuksöken, 2018, s. 46).

İnsan varoluşunu kültür kuramı üzerinden açıklayan Uygur, geldiği bu noktada kültüre de bunalım açısından yeniden bakar. Bunalım olgusunun çetrefil yapısını açığa çıkarmanın çok güç olduğunu, ama bu çabanın her adımının insanı ve yaşama dünyasını

anlamada çok verimli yollar açacağını bir kez daha belirtir. Bunalım ve kültür ilişkisinde ilk yöneldiği bağlantı bunalımın varlığını mutlaka kültür içinde, kültür çerçevesinde görünür kılmasıdır. Farklı kültürlerde o kültürün bağlamı doğrultusunda farklı kavramlar, görünümler, değişik biçimlerde kendini gösteriyor olsa da, bunların hepsi farklı yönelimlerinden, farklı kültür değerlendirmelerinden, farklı bunalım görünümlerinden başka bir şey değildir. Her kişinin biricik olması onun bunalımını da biricik kılar ve kültürlerde açığa çıkan bu değişik yaklaşımlar da yine bunalımın "kendine özgü biricikliği"ni imler (Uygur, 2017b, s. 640-641).

Bunalım, kültürü derinden etkileyen, kökleri de çok derinde olduğundan onu içten içe belirli kılan en büyük faktördür. Bu nedenle eğer bunalımın varlığı söz konusu olmasaydı, *kosmos-khaos* gelgitindeki süreçlerle oluşan insan, toplum, tarih gibi varlıklar ve kültür de olmayacaktı. Kültür, insanın kendine bir varoluş düzeni kurması ve onu sürekli geliştirme çabasının ortaya koyduğu şeylerin toplamı ve ilişkiler ağıdır. İnsanın bu bitip tükenmeyecek çabasının yakıtı bunalımdır. Yitirdiği her denge durumunu yeniden elde etmek için insan kültürü geliştirir; başka bir ifadeyle, kültür "bunalımı giderme-ürünüdür", *khaos* dönemlerinde de ilk başvurulan, destek alınan şey de kültürdür. Hem bireysel hem toplumsal bunalımlarda kültüre dönmek, kültür başarılarından medet ummak çok yaygın olarak rastlanan bir durumdur. Böylelikle kültür, varlık olanağını bunalıma borçludur. Fakat bir bunalım önlemi ve sağaltıcısı olarak kültür de bunalıma sebep olur, içinde sürekli bir biçimde çeşit çeşit bunalım tarzlarını örtük olarak barındırır. İnsanın dünyayı kendisi için daha olanaklı hale getirme çabasındaki dar görüşlülük, bencillik, içinde bulunduğu dünya koşullarını bütün olarak görmedeki kısırlık gibi etkenlerle, gösterilen onca çabanın yan etkisi olarak çok çeşitli bunalımlar ortaya çıkmaktadır. Çevre kirliliği, silahlar, sağlıksız metropolleşmeler sadece insan yaşamını değil, dünyanın sürdürülebilirliğini ve tüm canlı yaşamını günümüzde tehdit eder hale gelmiştir. İnsan da kendisinin yarattığı bu tehditler tarafından iyice sarmalanmış, eli kolu artık bağlanmıştır (Uygur, 2017b, s. 641-642).

Söz konusu devasa bunalımların çözümü Uygur'a göre yine kültürden gelecektir. O iyimserliğini koruyarak tarihteki bunalımların giderilmesinde kültür başarılarına dikkati çekecektir. Burada bunalımın olumsuz olduğu ama bu olumsuz durumların yarattığı insan dünyası başarılarına bakıldıkça, kültür bağlamını tamamen olumsuz olarak

değerlendirmenin de hata olacağını ileri sürer. Ama başlangıçta, bunalım genellikle olumsuz olarak algılanır; bu da kültürün kaynağında, çıkışında olumsuzluk olduğunun kabul edilmesidir; kültür "nerdeyse herşeyini" bunalımın varlığına borçludur (Uygur, 2017b, s. 642-643).

Bunalımın araştırma konusu yapıldığı her durumda ya da araştırma konusu yapılmak istendiğinde bir diğer kültür-bunalım unsuru kendini gösterir. Bunalımı ele alan araştırmacı bunu ancak içinde bulunduğu, sahip olduğu kültür çerçevesinde çözümler, betimler, kavramlaştırır, karşılaştırır. Tüm bunalım bağlamlarını yine belli bir kültür gözlüğünden kurar, yaşarken nasıl kültüre bağlıysa, bunalımı kuramsallaştırma etkinliğinin tüm adımlarında da içinde bulunulan kültür perspektifi egemen olacaktır. Araştırmalar yansız olmayı zorunlu kılarken, insanın ne kadar isterse istesin, tamamen nesnel olması kültürü tarafından sarmalandığı, kuşatıldığı için mümkün değildir. İnsanın ancak bu gerçeğin farkında olarak, kendine ve kültürüne ilişkin mesafe alması ve araştırmasını buradan sürdürmesi bu yanlı olmayı azaltabilir. İnsan bunalımı kendi kültür çerçevesinden anlayabilir, açıklayabilir ve kavramlaştırabilir. Her kültürün kaygıya/bunalıma verdiği değer ve önem, yapılan adlandırmalar, içerikler değişebilir ama kaygıya/bunalıma dayalı olmayan bir kültür yoktur (Uygur, 2017b, s. 643).

3.3 Bunalım Bilincinin Getirdiği Değişim

Uygur'un bunalım kavramının çoğunlukla görülen unsurlarını ortaya koymasına ve bunalımın acısını yaşantılamış olmasına rağmen "bunalım kavramı hâlâ bunalımlı" olma halini korumaktadır. Ama bunalım bilindik, rahat, eski ya da önceki yaşama ilişkin istek bağlarını kestiği için, insan salt kuramsal bir merakla değil, varlıksal/yaşamsal bir kaygıyla artık kendine ve dünyaya yönelmektedir. Bu, koşuşturma gerektiren canlı bir uğraştır (Uygur, 2017b, s. 647). Canlılık yaşam gücünün ifadesi, "varolma gücünün pekiştirilmesidir" (Tillich, 2020, s. 98). Bunalımı daha yetkin bir biçimde açımlamanın yolu felsefece yeni sorular sormak, bu sorular yardımıyla kavramı daha derinlemesine görmek, kavramsal anlamayı zenginleştirmeye yol açmayı sağlamaktır. Daha önce tüm felsefe çabasında sorduğu sorularını ve yönelimlerini bunalımın bakış açısından tekrar sormak, tekrar çözümlemek onun yoludur artık. Bunun için üç temel soru sorar: Bunalım

açısından: 1- Doğayla ne tür bağlar kurmalıyız?, 2. Toplum ve kültürü nasıl düzenlemeliyiz?, 3- Kendimiz için neler yapabiliriz? (Uygur, 2017b, s. 648).

Çok karmaşık birçok sorunun iç içe geçtiği bu üç soru, kapsamı açısından tüm kültür/insan varoluşu katmanlarını içermektedir. Bu üç soru birçok alanda kuramsal olarak konu edinilmiş, felsefe araştırması olarak da incelenmiştir. Ancak Uygur bu soruları "düpedüz yaşama kaygısı ile yaşam varlığımı kendine yaraşır biçimde sürdürme kaygısıyla" sormakta ve bu çerçevede onlara yönelmektedir. Önceki araştırmalarında sorular varolan durumu göstermeye, saptamaya yönelmişken, şimdiki sorular varolan gerçeklik durumunu değil olması gerekeni, istenileni sorgulamakta, gerçekte arzu edileni ortaya çıkarmayı amaçlamaktır. Tüm insanlar adına çoğul olarak sorulan bu sorular aynı zamanda gelecek adına sorumluluk yükü taşımaktadırlar (Uygur, 2017b, s. 649). İnsan edimleri aracılığıyla yarattığı şeylerden sorumlu bir varlık olarak, bunalımın bilincine her zaman örtük olsa da sahiptir. "*Bunalımla sorumluluk içiçe girmiş durumda, sorumluluk ile özgürlük de. Öyleyse: bunalımla sorumluluk birbirinden ayrılmaz şeyler. Özgürlükse insanlığımız, desene bunalım insanlığımız"* (Uygur, 2017b, s. 810)

Bu sorular aynı zamanda "insan-toplum-tarih-kültür"ün bağrında yer aldığı için insan varoluşu devam ettikçe insanın yaşama dünyasındaki tüm zamansal değişimlere rağmen varlığını sürdürecek, kavramsal içerikleri ve yaşama geçirme pratikleri "hep yeni baştan" araştırılıp, yeni yaklaşımların ortaya çıkmasına neden olacaklardır. Sorduğu sorulara yeterli olmasa da, yararlanabileceği kaynak bulamadığını söyleyen Uygur, böylesi önemli, yaşamsal bir konunun incelenmemiş olmasına şaşırarak, başkalarını uyandırmak için de bunalım perspektifinden insanın olanaklarına yönelmeyi, kaynak olmayı kalan zamanı için öncelikli çabası haline getirecektir (Uygur, 2017b, s. 649-650).

İnsanın kendisi gibi doğayla olan ilişkisi de kültürü tarafından belirlenir. İnsanın doğal varlığı ve bu çerçevedeki gereksinimleri kimi geleneksel yapıların işleyişi içinde gitgide daha az görünen bir yere itilmiştir. İnsanın doğal halinden söz edildiğinde "duyum ve duyguların" alanı olduğu için bu tarafa yeterince önem verilmediği görülmektedir. İnsan ve doğanın varlık olarak örtüşmediğine ilişkin bu tutum/yaklaşım insanın doğaya yabancı olduğunu duyumsatır. Bu yabancılaşmanın bir yönü de insanın, genel olarak doğayı ve kendi içindeki doğayı mekanik bir olguya indirgemesi ve böylelikle onun üzerindeki

egemenlik iddiasıdır. İnsanın doğadan daha üstün olduğunu içeren, doğaya kullanılabilir nesne olma açısından yaklaşmayı ilke edinen bu görüş son 300 yıldır insan dünyasına egemen durumdadır. Bunun tam karşısında insanın varlığının doğal evrim sonucu ulaşılan, doğanın rastgele görünümlerinden biri olduğuna işaret eden büyük oranda insan yazgısının doğa tarafından belirlendiğini söyleyen yaklaşım bulunur. Doğanın; 'yabancısı', 'sahibi', 'parçası' olarak ortaya konan bu üç tutum da insan bunalımlarının kaynağıdır. Özellikle "Descartes'ın ilk başarılarının sarhoşluğuyla ortaya saldığı 'doğanın sahibiyiz' çığlıklarından" sonra günümüzde insan doğanın sınırlarını tüm insan yaşamını tehlikeye atacak şekilde zorlamaktadır. Uygur'un buradaki çözümü bu üç yaklaşımı aşacak şekilde tek yanlı yaşamı bırakıp doğayla "dayanışma" içinde varolma olanaklarını görmek ve uygulamaktır. Doğanın bir çocuğu olarak insanın doğayla kurduğu "yaşam ortaklığı" sayesinde doğadan aldığı esinler, bunalımlı zamanların desteği, yaşam kaynakları olacaktır. Çünkü kendini doğadan uzaklaştıran/yabancılaştıran insan ezik, eyleme geçmede güçsüz, katı bakışlar içinde olduğundan bunalımla baş etme enerjisine ve yeni olanaklar gerçekleştirme isteğine sahip olamayacaktır (Uygur, 2017b, s. 652-656).

Uygur, antropontolojik bir deyişle doğaya karşı benimsenen "duruş"ta, insanın doğaya karşı sorumluluğunu vurgular, ama bu sorumluluk hakkını gözetmek, ödevler yüklenmek, doğanın "varolma yükü"nü sırtlanmaktır. Bu, doğaya bağlı bir varlık olarak insanın doğanın sınırlarını öğrenip, koruması; doğayla beraber kendini ve geleceğini de koruyup kollaması demektir. Bu zor ve yüklü bir yaşam öğrenimidir, bu öğrenimi tüm yaşamı boyunca sürecek şekilde ayakta tutmak insan-doğa bunalımlarıyla yaşamayı bilmenin, baş etmenin insana en uygun koşuludur. Her insan doğa hakkında ve aslında gerçekte kendisi hakkında büyük sorumluluklar taşımaktadır. Bugün olduğu gibi bu sorumluluğu savsaklayan dönemlerde gerçek olmasa bile insan, düşüncesinde varolan korku, acı, tedirginlik, üzüntü, sıkıntı, özetle kaygı içeren gelecek resimleri çiziyor ve bu resim insanı günden güne boğuyor. Çünkü bu tür bunalım insanın doğaya yönelik yapıp-etmelerinin ürünüdür ve yine üstesinden gelecek olan da insanın "kuram-eylem başarısı"dır. Bu bunalımların gösterdiği şey insanın "doğayla diyalogsuz" birlikte olamayacağı, insanın olanaklarını gerçekleştiremeyeceğidir (Uygur, 2017b, s. 659-661).

Bunalımlar açısından Uygur aynı zamanda, toplum-kültürün nasıl düzenlenmesi gerektiğini; toplum-kültür katmanlarını oluşturan yönetim, sanat, bilim, din, felsefe gibi temel sistemlerin bunalımla ilişkisini sorgulamaktır. Uygur, bu sorgulama sayesinde toplum-kültür açısından kaçınılmaz bunalımların ya da sorunların çözümüne katkı sağlayabilme olanaklarını açığa çıkarmayı hedeflemektedir. Yönetim sistemlerini "bunalım karşısında duyarlı olan" ve bunalıma iten, bundan da yararlanan olarak iyi ve kötü olarak niteler. İyi yönetim bunalımların sürekli değiştirdiği tarihsel işleyişte kendini yenileyip, "akıllı iyiliği"ni sürekli olarak geliştiren, çağdaş kalmayı başaran yönetimdir. Her insanın kendi iyiliği için özgür bırakıldığı, temel ihtiyaçların insana ve akla yaraşır şekilde karşılandığı yönetim ortamları bunalımlara karşı en iyi ve verimli çözümleri içlerinde barındırırlar. Öte yandan da bilim ve tekniğin geldiği aşama insanı çok büyük tedirginliklere sürüklemektedir. Bilim ve tekniğin olmadığı bir yaşam imkânsız olduğundan, bilim ve teknikle ilgili en önemli uğraş bu alanların getirdiği bunalımlara çözüm aramak, bunalım açısından uygulamaları gözden geçirmek olmalıdır (Uygur, 2017b, s. 664-666).

Herkesin kolayca ulaştığı sanatın varlığı ve vazgeçilmezliği bunalım açısından insan-toplum-kültür birlikteliğinin en köklü alanıdır. Özellikle bunalımlı zamanlarda bunların hepsi zorluklara katlanmak, direnmek, destek almak, dünyayı anlamlandırmak için besleyici bir kaynakken, değişme ve iyileşme dönemlerinde ise yaşamı destekleyen, zenginleştiren insan başarılarıdır. "İnsan yaşamının mayası" olarak bunalım, sanatın da yakıtı olarak yarattığı eserlerle bunalımlı yaşama ışık tutar, insanın varlığını ayakta tutmasını sağlar. Böylelikle insan yaşamına zararlı olacak bunalımlar bile sanat aracılığıyla, yaşam dünyası için verimli, faydalı hale getirilip, "kazançlı bir erdeme" dönüştürülür. Bu durumda da her türlü kısıtlamadan uzak, özgürce sanat yapmak, bu sanata kolayca erişebilmek bunalım açısından en büyük yararı getirecek ortamdır (Uygur, 2017b, s. 668-669).

Uygur kendi uğraş alanı olan felsefenin bunalımla olan bağlantılarını, yakın ilişkisini araştırmasını felsefe ve bunalım kavramlarının ne olduğu üzerine kurar. Felsefe ve bunalım üzerinde herkesçe kabul edilen bir tanımın mümkün olmaması bu çözümlemeyi çok zorlaştırmaktadır. Ama felsefeyi, tüm varolanlarla ve varolanların arasındaki ilişkileri derinlemesine araştıran, "anlam, bilgi, değer" açısından betimleyen/çözümleyen, tüm

alanlarda yaratılan kavramları akıl edimleriyle inceleyen geniş bir etkinlik tarzı olarak ortaya koyar. Bunun karşısında ise bunalım, insanın yaşam dünyasındaki tüm olup bitenleri sarsan, değişime iterek onları etkileyen, insan yaşamına egemen olan yaşantılardır. Felsefe-bunalım ilişkisine yakından bakınca, felsefenin doğuşu, ayrıntılanmasıyla kırılmalarının zemininde hep bir bunalım evresinin olduğu kolaylıkla görülmektedir. Gittikçe gücünü kaybeden *mythos*'a ve *mythos*'a dayalı bakış açısının yarattığı bunalımlara karşı aklın, ilkenin güç kazanması felsefenin doğuşunu sağlamıştır. Geleneklerin, düşüncenin yarattığı bunalımlar 2500 yıldır sürmekte, felsefenin tarihinin bu açıdan bakıldığında çok zengin bir kaynak olduğu görülmektedir. Felsefenin bunalımla birlikteliği, felsefenin bunalımdan doğması, onun üzerinde de çalışmasıyla el ele gitmektedir. İnsanın somut yaşamı, fenomenler üzerine araştırmasını yürüten felsefenin insanın yapıtaşı olan bunalımla uğraşıyor olmaktan kaçması mümkün değildir, "bunalımsız felsefe" sadece soyut bir kurgudur. Özellikle yaşama yönelen felsefenin "bunalım-biliminde" giderek araştırmalarını genişletmesi, birikimini arttırması insanın yaşama dünyasına en büyük katkısı olacaktır. Hatta böyle bir bilimin öncüsü olarak bunalım alanlarının tümüne ışık tutma, bunalım hakkında yöntem, kavram, akıl yürütme, anlayış geliştirme yaşama felsefesinin zeminini oluşturacaktır. Felsefenin böyle bir yaklaşımı gerçekleştirmesi, bunalım kavramını genişletmesi, "insan-toplum-kültür" bağlamına, başka türlü "bilgilerle, daha çok duygu ve eylem bilgileri"yle bakmasını sağlayacaktır. O zaman insan yaşamını kökleriyle saran ve belirleyen bunalımla ilgili en doğru davranış/duruş gerçekleşir. Böyle bir felsefe de hem insanı hem onun dünyasını daha iyi kavrar, ortaya çıkarır ve aydınlatırken, insana da bunalım açısından en yetkin destek ve kaynak olma durumuna gelir (Uygur, 2017b, s. 672-674).

İnsan-bunalım-felsefe ilişkisine eğitim açısından da bakılabilir. Eğitim alanı bunalım açısından insanın yaşama dünyasını büyütüp geliştirmede, bunalım bilinci kazandırmada, bunalımla baş etme yollarını bulmada son derece etkilidir. Özgür düşünmeyi sağlayan, yüzü somut yaşama dönük, istence, değere önem veren bir eğitim bunalım karşısında sıkı duran insanların varlığını çoğaltır ve kuvvetlendirir. İnsanı ve yaşamı sevmeyi, korumayı, insanın olanaklarını zenginleştirmeyi içeren eğitim ile kendi kararlarını verip eyleme geçen özgür insanların bunalım dönemlerinden yaratıcı çözümlerle çıkacağı, böylelikle topluma en çok faydayı sağlayacağı açıktır. Eğitimin desteğiyle bunalım bilinci gelişen bireyin kişiliği bunalımdaki en önemli desteğidir, bunalım kişiliğin gelişimindeki en

önemli unsur, bunalım bilincini yükseltecek eğitim de en değerli olandır (Uygur, 2017b, s. 679-680).

Uygur, insanın kendisi açısından bunalımla ilişkisini sorgulamaya gelince insanın olanca açıklığıyla bunalımla ilişkisini deşmeye başlar. İnsan dolaylı, dolaysız ilişkiler yumağı, insan dünyası da bu ilişkilerin toplamından başka bir şey değildir. Bunalımda insanın kendince yöneldiği bu ilişkiler de söz konusudur. Bu ilişkilerin bunalımla ilişkisi aydınlatıldıkça, bunalım karşısında edinilecek en uygun duruş, davranış, uygun çözümlerde bir şekilde bulunacaktır. Bireyin başkalarıyla olan ilişkileri aslında en yoğun bunalımlı ilişkilerdir. Diğer insanlarla, geçmiş ve gelecekle, içinde bulunulan çevreyle, ben-sen ilişkileri her zaman bunalımla içlidışlıdır (Uygur, 2017b, s. 683).

Fakat sorunun özü olan bunalım açısından "kendim için ne yapabilirim"e gelince, bugüne kadar böyle bir sorunun aklına gelmediğini, çevresinde de bunu soran hiç kimseye rastlamadığını ifade eder Uygur. Oysa çoğu zaman bunalımla yaşayan bir toplumun üyesi olarak ya bunalımla debelenme içinde ya da görmezlik durumunda olunmasını bunalım bilincinin yokluğuna bağlar. Bu sorunun ilk gösterdiği bir "ben"in varlığı, onun biricikliğidir. Beni böyle konumlandırma ben olmanın, kendi olmanın sorumluluğunu taşımak demektir. Bu soru "kendime karşı nasıl bir sorumluluğum var" ile iç içedir ve bu sorumluluğun nasıl yerine getirileceği sorusunu kişinin önüne koyar. Bu zor ama bir o kadar da zorunlu çabaya girişmek, kişinin kendi içinden, yaşama dünyasından yanıtları devşirmeyi beraberinde getirir. Ezbere kalıplar, başka örnekler bunalımların karşısında dayanaklı olunmadığını hemen gün yüzüne çıkarır, bunalım gelgitlerine en iyi dayanan tutum kişinin kendi gücü sayesinde ulaştığı çözümlerdir (Uygur, 2017b, s. 687-688).

Uygur burada bunalımı kaynak ve destek olarak sağlayan en verimli ve geçerli tutumun insan dünyasındaki değişimi onaylamak, "evetlemek" olduğunu belirtir. Hem insanın kendi yaşamı, hem toplumsal yaşam istense de istenmese de değişimlerle doludur. Bunalım tüm bu değişimlerin nedeni, yakıtı, yönlendiricisidir. Bu durumda değişimi benimsemek, sevmek, isteyerek değişmek bunalıma en elverişli tutum olmaktadır. Böyle bir tutumdaki kişi ya da toplum sürekli kendini değişimlere açık tutacağından bunalıma karşı güçlendirici düşünce ve eylemler içinde olacak, hatta bazı değişimleri kendi başlatarak özgürlük olanaklarını sahiplenerek çoğaltacaktır. Değişimi direnerek, kaçarak,

nefret ederek yaşayan insan için darlık, sıkıntı, korkunun yarattığı çaresizlik yaşantısı yaşam ve bunalım karşısında edilgen kalmayı getirerek özgürlüğünü ve edimlerini budayacaktır. Değişimi yaşamın doğal bir olgusu olarak kabul eden insan kendi yetkinlikleriyle kendisini de değiştirerek; yeni algılara, duyumlara, düşüncelere, çevreye, eylem tarzlarına kolaylıkla yönelecektir. Böylelikle çaresizlik yerine özgürlüğünü ve buna ilişkin yaşantılarını şimdiye taşıyacak; önüne çıkan engellere karşı onları aşmak üzere türlü türlü girişimlerde bulunma motivasyonuna sahip olmayı amaçlayacak ve olanaklarını gittikçe daha fazla gerçekleştirecektir (Uygur, 2017b, s. 689-690).

Değişimi doğal olarak onaylayan ve buna uygun duruş sergileyen insan, aynı zamanda içinde doğduğu çevreden gelen alışkanlıkları, buyurgan yapıları değiştirme, onlardan kurtulma gücünü de kazanır. Çünkü değişim "insanın kendisine yepyeni bir dünya armağan etmesidir". Değişimin yanında yer almak gözleri gerçeklerden kaçırmamayı getirir, insan ancak edimlerine gerçeklere uygun bir şekilde yön verdiğinde başarıya ulaşabilir. Bunalımın getirdiği değişim böylelikle her seferinde insanı gerçekçi kılarken, onu gerçekle hesaplaşmasında ustalaştırır, gerçekliğin bilinci yükseldikçe insanın da isteklerine ulaşması olanaklı hale gelir. Değişime bu şekilde bakmak, içinde bulunulan yaşama ve zamana gereken özeni göstermek demektir. Değişime evet demek, zamanın gerisinde kalmamak, çağdaşlıktan istenen payı almak, değişen dünyadan haz duyabilmektir. Aksi durum insanı zorla uymak zorunda kaldığı, tatsız bir yaşantılama ve giderek zorlaşan bir yaşam içine sokar. Bu anlamda değişim hem kişinin hem de toplumların "gençleşmesi" sayesinde yenilenmesidir. Bu yenilenme "algı, duyu, bilgi, beceri"nin yenilenmesi, yeni perspektifler kazanılmasıdır. Kişi ya da toplumun böylelikle gençleşmesi, güçlenerek yaratıcı olmasının olanaklarını çoğaltır (Uygur, 2017b, s. 691-692). Burada yaşamın en önemli gerçekliğinin hatta "öbür adı"nın değişim olduğunu öne çıkaran Uygur, bunalımla yaşamın iç içeliğinin kaçınılmaz yaşantılarında insana en iyi gelen, en çok verim sağlayan, insana en uygun tutumun değişime gönüllü olmak olduğunu ileri sürer. İşte insanın her zaman "kendisiyle ilişkisinde insana düşen baş ödev" değişime evet demektir (s. 694).

Uygur artık bunalımın keskinleştirdiği duyarlılık ve duyarlılığın büyüttüğü gerçeklikle kendi geçmiş yaşamını ve edimlerini tekrar gözden geçirmeye başlar. Yazılarının bunalımla hesaplaşmasının, aslında "kendi kendisiyle" hesaplamasının bir yolu olduğunu

(Uygur, 2017b, s. 703) ve "yaza yaza" değiştiğini, yeni dünyasının böylelikle açığa çıktığını, yaşamın ve dünyanın keyif veren bir yalınlığa büründüğünü ifade eder (s. 706). Bu çerçevede insan varoluşuna, dünyaya, kendisine en geniş ve özgürce yöneldiği yazma biçimi olan denemenin de anlamı genişlemiş bunalım-deneme ayrılmazlığı artık aydınlanmıştır. Tüm yaşamı boyunca, "batıp, çıktığı yaşam yönelişlerinde", "acı, küskünlük, incinme, karamsarlık"ın dörtyanını sardığı zamanlarda (s. 735), bu yaşantılarının grileşen dünyasını yazıya döktüğünde, daha rahat, ferah bir dünyanın ortaya çıktığını, böylelikle yazmanın ona yeni evrenlerin yaratıcısı olma şansı verdiğini ifade eder (s. 736). Tüm felsefe yönelişlerinin arkasındaki bunalımlar da böylelikle açığa çıkar. Bunların hepsi ayrıca içinde bulunduğu yaş ve kültürel, tarihsel koşullarla örtüşmektedir. Felsefeden aldığı yardımların yararı olsa da aradığı dinginliği bulamadığını, sadece felsefenin bunalımlarla başa çıkmaya yetmediğini deneyimleyen (s. 743) Uygur klasik felsefe çabasının dışına çıkmasına ilişkin "görevinin başka" olduğunu anlar. *"Kavramsal doğrultudaki arayış, sezinleme ve temellendirmelerimi dıştan baskı altına almayan; yaşama yöneltimlerime aykırı düşmeyen; beni kasıp kavuran bunalımları örtbas etmeye yanaşmayan denemelere gereksinim duyuyordum"* (Uygur, 2017b, s. 745)

Kendi felsefe çabasının yolunu, kendi özgün düşüncelerinin denemeler aracılığıyla ortaya koymasını, kendisini yönelimleri doğrultusunda yaratmasını, kendi olmasının temelinde bunalımların olduğu açıktır ama özgün bir yol ve görüş ortaya koymak çok zordur. İşte burada Uygur kendisini bu yolda yürümesini kolaylaştıracak bitip tükenmeyen öğrenmelere verir. Bunu kendi "özyaşam istekleri ile mesleki zorunlukları uyumla" birleştirerek bunu yapabiliyor olma şansının da sonuna kadar hakkını vererek yapar (Uygur, 2017b, s. 742). Bir şey üzerine yazan değil, kendisi ve varoluşu üzerine yazan bir felsefeci olarak "çağrıldığı görevi"nin (s. 745) bu olduğuna emin olarak, yaşamının sonuna kadar bu yola, kendisine sadık kalır. Böylelikle birkaç zorunlu çalışmanın dışında bunaldıkça yazdığını (s. 746), her denemenin içeriğini o anda öne çıkan bunalımın içeriğinin belirlediğini, bu bunalım içeriği hakkında yazdıkça da bundan ferahlık duyduğunu belirtir (s. 748).

Dilin Gücü başlıklı eserinde hesaplaştığı bunalım, yaşadığı sağlık bunalımı sonrasında yeniden ortaya çıkar. Bunalımı anlamak, yaşamdaki derinliğini ortaya çıkarmak, olanları iyice aydınlatmak dilin yetkinliği, içeriğiyle mümkün olduğundan, bunalımı anlatmak

için de onun dilinin yaratılması gerekir. Yeterli birikimin kültürde ve dilde olmadığını gören Uygur için "yeni dilsel yollar", dili bunalım olgusunu sıkıca kavramak için zorlamak durumundadır. Çünkü bunalım yaşantısı öyle "felsefe yüklü, iri" kavram ve yaklaşımlara yer vermez; onun dili "somut, duygu deneyli" arzu, istek içeren sözcüklerin geçerli olduğu bir dili gerektirir (Uygur, 2017b, s. 723). Çünkü her bunalım yaşantısı yeni evrenleri ya da onun parçalarını kendiliğinden getirdiğinden, eski yaşantıların üzerine kurulmuş hazır kavramlar ve dil bu yeni fenomenleri olduğu gibi betimlemekte, çözümlemekte yetersiz kalmaktadır. Dolayısıyla bunalımı yazmak, insan çoğunluğunun henüz farkında olmadığı, sezinleyemediği, örtük kalana derinlemesine bakmayı gerektirir. Bu anlamda bunalım dilde de "devrim" yaratır, dile yön verir ve zenginleştir. Böylelikle insan ve bunalım bilinci artar.

Uygur, tüm yaşamına ve ortaya çıkardığı eserlerine, aldığı tavır ve duruşlara bunalım gözlüğünden tekrar baktığında şaşırır ve tüm edimlerini bir arada ele alınca anladığını, aydınlandığını belirtir:

> Yaşamıma topluca bakınca, içlem kaplam yönünden, bunalımca gittikçe karışmış, durmadan daha karmaşık, daha geniş görünümlere bürünmüş yaşama oylumum. Denemelerime topluca bakınca, onlar da öyle; gittikçe daha yoğun, saçaklı, daha deli, daha akıllı bir oyluma bürünmüş denemeciliğim. Yaşamım bunalımdan bunalıma seğirttikçe, daha bir kendim olmuşum denemelerimde. Denemeden denemeye geçerken, bunalımdan bunalıma atlamışım. Bunalımdan bunalıma zorlanırken, saydam, hafif, arı-duru yaşamlardayım. Bir bunalımı çözerken ne göreyim, öbürüne dolanmışım; içinden çıkamayacağıma inandığım kesin bir açmazdayken, ne göreyim, çözülmüş bile çok şey (Uygur, 2017b, s. 766).

Tüm bu saptamalar, çözümlemeler aslında Uygur'un kendini ve dünyayı anlama çabasından başka bir şey değildir. Bu her insanın varoluşunda yer alan kaçamadığı, gücü, yetkinlikleri, bilgi ve birikimleriyle çevre olanakları, kültürü doğrultusunda oluşturduğu dünya görüşü, yaşamına anlam verme zorunluluğudur. Uygur'un böylelikle bunalıma yüklediği anlam "güçlük zorluk çağı, kaygı korku çağı" (Uygur, 2017b, s. 769) çok genişlemiş ve yaygınlaşmış olarak yerini almıştır. Bunalımların bittiği yerin yaşamın da tükendiği ölüm olacağının bilinciyle ölüm ve bunalım ilişkisini iyice açığa çıkarır. Tüm yaşamının içinde bunalımın nasıl yakıt oluşturduğunu gördükten sonra, sağlık sorunu nedeniyle yaşadığı bu son bunalımın ezici etkisi ölümü çağrıştırması/ölümcül olmasıdır. Ama bu ölümcüllüğün ağırlaştırdığı bunalım bir o kadar da yaşama isteği getirmiş, ölüm

onu “yaşamaya göndermiştir” (s. 775). Artık, bunalım ölümle örtüşür, ölümün yokluğunda ne varoluş, ne deneme ne de yaşama kültürünün olmayacağını, tüm bunların birlikteliğinin anlamını dile getirir (s. 779). Yaşamı daha insana yakışır hale getirmeye hizmet eden her şey değer kazanırken Uygur da kalan zamanında kendi yapabileceklerini düşünmeye odaklanır. İnsanlığa yapılacak bu değerli katkı için daha fazla sorumluluk hisseder.

4. NERMİ UYGUR'UN BUNALIM/KAYGI İLE BAŞ ETME YOLLARI VE FELSEFİ DANIŞMANLIK

Uygur'a göre, onun ölüme/yokluğa bakmasını sağlayan, insanın yaşamının sınırlı olduğunu iyice açığa çıkaran son yaşadığı bunalımın açtığı yeni gözlerle yöneldiği dünya yine acı, karanlık, aptallık ve sığlıklarla doludur; ama ölümle karşı karşıya kalmaya neden olan bunalımın deneyimine "benim talihim" der (Uygur, 2017b, s. 777). Yaşamda bir süre daha kalma hediyesini almıştır, kalan zamanında hangi edimlerde bulunması gerektiğini artık kavramıştır. "Talihsizlik içinde ışıyan o talih boşa gitmemeli"dir. Bu bunalımdan, ölümle bu karşılaşmadan hem kendisi hem de diğer insanlar için verimli çözümler, ürünler derlemelidir (s. 778). Böylelikle kendisinin ihtiyacı olduğunda bulamadığı, bunalımla baş etmenin, onu etkin bir şekilde karşılamanın yoluna ışık tutarak hem kendi yolunu, hem de diğer insanların yolunu kolaylaştırarak, aydınlatarak, yaşama kültürüne büyük katkısı olacaktır.

Yaşamın getirdiği kaygı ve bunalımlardan kaçma olanağının olmaması insan varoluşunun yazgısıdır. Değiştirilmesi, yok sayılması, örtük kalmaya itilmesi bir süre ve bazı dönemler için geçerli olsa da bu onun varlığını eksiltmez. İlk fırsatta, insanın istemese de varoluşunun getirdiği zorunlu edimlerde hemen ve her zaman kendini gösterir. Nesnel/normal olan bu kaygının çok ağır ve aşırı ezici olduğu durumlarda "nevrotik" yani insanın yaşamını engelleyen, durduran, durdurmak isteyen bir duruma gelir. Yüzün yaşamaya ve onun olanaklarına çevrildiği nevrotik varoluş tarzlarının amacı kaygıdan kaçmaya çalışmaktır. Bu tutum insanın kaygıyla olumsuz bir şekilde baş etmeyi seçmesinin sonucudur. İnsan varoluşunun getirdiği çelişkiler, açmazlar, gerilimler ve dünyadaki değişimin yarattığı yeni uyum gereksinimlerini anlamak, çözmek, gerçekçi bir duruş sağlamak yerine bunları tehlike olarak algılamak, aslında onları bir şekilde geçiştirmektir (May, 2020, s. 417).

Burada, varolmanın kaçınılmaz kaygısıyla karşılaşıldığında iki farklı duruşun ortaya çıktığı açıktır. Varoluşun getirdiği ya da çoğu zaman zorunlu kıldığı insanın varlık olarak kendini ortaya çıkarması ancak kaygıyla yürümesini, kaygıyla başetmesini bilmesi sayesinde gerçekleşir. Diğer duruş ise kaçınılmaz olan varoluş kaygısından kaçmaya

çalışmaktır. Bu kaçış varoluş olanaklarına sırtını dönerek, insan olmanın bilincinin üstünün örtülmeye çalışılmasıdır. İnsanın bu dünya içinde olmaktan kurtulması mümkün olmadığı için bu kendini kandırma çabası nevrotik kaygıyı ortaya çıkarır (Göka, 2019, s.167).

Felsefi danışmanlık açısından bu durum normal olmanın normatif sınırları çerçevesinde sürekli değişen kaygı ya da hastalık değerlendirmelerinin kaynağını sorgulamaya girişmeyi önceler. İnsanların fiziksel sağlık gibi duygusal sağlıklarını da korumaları ancak bu varoluş olanakları hakkındaki bilincin derinliği ve yetkinliği sayesinde mümkün olur. Başka bir deyişle insanın kendi hakkındaki bilgisine ulaşması ve bunu giderek zenginleştirmesi aynı zamanda sınırsız ilişkiler ağı içinde olduğu dünyadaki yaşamının olanaklarını, bu ilişkiler tarafından nasıl belirlendiğini görmesi, gelişimi için gereklidir. Bu bağlamda fiziksel hastalıklar için doktorlar, yaşamını sekteye uğratan duygusal durumlar için psikiyatr ve/veya psikologlar devreye girer. Fakat varoluş kaygıları ve yaşam zorlukları fiziksel ve duygusal olarak dengede olunsa da varlıklarını sürdürürler. İşte bu durumda felsefi danışmanlık kişinin dünya görüşünü, inançlarını, bu doğrultudaki çevreyle olan ilişkilerini sorgulayıp açığa çıkararak kişinin kendini, gücünü, sınırlarını görmesini sağlar. Böylelikle kişinin kaygı kaynaklarının nesnel olarak ortaya çıkması, onunla nasıl baş edeceğinin doğru yollarını da açar (Marinoff, 2007, s. 22). Kaygı/bunalım kaynak bağlantısını görme ediminin eşliğinde ulaşacağı olanaklarını da fark edip, kişinin daha emin adımlarla yürümesini kolaylaştırır. Böyle bir danışmanlık ilişkisi kaygının ağırlaşarak, kişinin altında ezildiği, bu yüzden yaşam olanaklarından kaçtığı nevrotik duruşu engeller ve kişinin kendini aldatma yollarını tıkar.

Uygur bunalımının hemen başında kendisinin üzüntü, korku gibi bazı dürtüler nedeniyle "dolanıp kaldığı" "örtme" davranışını hemen sonuçlandırmaya karar verir. Ürkmesini azalttığı için kırptığı, süslediği bilmelerine ve bilmemelerine bulduğu dayanaklarını bırakarak sadece varolanın gerçekliğine yönelir (Uygur, 2017b, s. 516). Bunalım yaşantısının değiştirdiği şeylerin tek tek değil "tümüyle ne olduğu"nu önce bilmek, sonra bu bilinenleri gerçekleştirmek, gerçekleştirilenleri de gözlemleyerek bilmenin başarısını sınamak bu yönelimin biçimidir. "İnsan gerçeklikleri, hele öznel gerçeklikler, yaşanmadan bilinmez". Bu anlamda yaşam "ilke"lere sığdırılamaz, ilkeler olsa olsa yaşantıların, "ortak yönü, özetidir". "Yaşam özeti" anlamına gelen ilkeler/yaşama ilkeleri

genellikle varoluşa "çekidüzen" getirmeyi amaçlamış kurallar olduğundan, hiçbir kural yaşama, "hele bunalımlı yaşamın sıcağına, soğuğuna, rüzgârına, burgacına" dayanamaz. Bundan dolayı, yapabileceklerinin tümünü sıralar: *"Ne tür bir yaşam sürmek istediğimi; şimdiden nasıl bir yaşama yöneldiğimi; yaşam diye; kendim için neler tasarladığımı, neleri deneylemek istediğimi eyleye, değiştire, deneyleye düzelte, kendi kendimi aydınlatma çabasına girişebilirim, nitekim giriştim, girişiyorum da"* (Uygur, 2017b, s. 610).

Bunalımdan kaçmak, görmezden gelmek yerine ona gözlerini dikerek varlığını daha da ortaya çıkaracak bir duruş sergileyerek bunalım bilincini genişletmeyi seçer.

Nevrotik tutum içindeki kişi kaçınma tutumları, edimleri geliştirir. Ama bu edimler onun özgür seçimi değil, bunları yaptığında kaygının hafiflediğine dair alışkanlığı bir şekilde edinmiş olmasıdır. İnsanların birçok bağımlılığının kökeninde bu yatıştırma zorunluluğu vardır. Edimlerin kendisi zorlayıcı hale gelerek, insanın olanaklarının kısırlaşmasına neden olur, artık kişi kaygının pençesinde iradesi zayıflamış, edilgen bir şekilde varolur (May, 2020, s. 417-418).

Felsefi danışmanlık pratiği; felsefenin uçsuz bucaksız olan fenomenleri değişik yöntemlerle sorgulayarak araştırması, her araştırmayla fenomenleri etkin bir şekilde aydınlatması çabası üzerine kurulur. "Filozoflar insafsız araştırmacılar" olarak varolan herşeyi yönelimleri doğrultusunda derinlemesine tekrar tekrar sorgularlarken, soru ve araştırmalarında hiçbir sınır tanımazlar; güçlerinin yettiği yere kadar giderler. Bulunacak cevabın öncelikli olmadığı, bir norm ve yöntemden özgür olan felsefi soruşturmanın başladığı yer somut dünya içinde ortaya çıkan fenomenler hakkında sorulan sorulardır. Etkili bir araştırma, gerçek ve doğru bir sorunun varlığı üzerine kurulur ve yol alır (Marinoff, 2007, s. 14). "Felsefi yaşam tarzı, aslında filozofun gündelik yaşamdaki tutumundan ibarettir" (Hadot, 2012, s. 145). Felsefi danışmanlık pratiği de kişinin kendi somut yaşamının içeriğini oluşturan gündelik yaşamına ışık tutmak, olabildiğince tüm yönleriyle yaşama kesitlerini bilince çıkarmaktır. Sıkıntılar ve sorunların kaynağı genellikle gelişen olgu ve olaylar karşısındaki duruşlar, tutumlar ya da edimler, bu edimlerin arkasında yer alan düşünce, inanç, gelenek gibi yapılar başka bir deyişle kişinin "dünya görüşü"dür. Felsefi danışmanlık; felsefenin 2500 yıllık büyük soruşturmasının

birikimi ve kavramlarıyla danışanın "kendisini soruşturması"nı, başka bir anlatımla araştırmasını sağlayan bir etkinliktir. Bu, danışman ile danışanın karşılıklı olarak felsefe yapmasıdır. Böyle bir sürekli çaba içinde olmayanlar için "kim olduğu"nun her zaman örtük kalması kaçınılmazdır. Bu durumlarda farklı derecelerde "kim olunduğuyla, kim olunduğuna" dair inanç arasında farklar vardır. Bu farkın derin olduğu koşullar en sıkıntı yaratan durum olurken, hastalık oluşturması muhtemeldir. Felsefi kendini soruşturmada öncelik işte bu farkın iyice gün yüzüne çıkartılarak, kişinin sıkıntısının kaynaklarını görmesi, kendisini görmesini, anlamasını sağlayacaktır (Altunbaşak, 2015, s. 57). Böyle bir anlama kişinin alışkanlıklarını da ortaya çıkarıp, bu alışkanlıkların kaynağıyla ilgili bilinci sağlayacağından, sözkonusu alışkanlıkların onu getireceği olasılıkları da doğru değerlendirmesinin yolunu açar. Kişinin kaygıdan kaçınma duruşunun getireceği bağımlılık durumunu böylelikle görmesi, kaygı karşısındaki duruşunu değiştirmesine, etkili olabilecek edimlerde bulunarak olanaklarını zenginleştirmesini de sağlar.

Dünya üzerine, kendi ve kendi yaşamı üzerine bilincin gelişmediği insan ve topluluklar, yaşama dünyasında "sevgi ve saygı"yla yürümek ve bu doğrultuda gerekli edimleri tasarlayıp gerçekleştirmek konusunda kısırdır. Bu durumda insan ve yaşama dünyasına karşı olumsuz duruşlar çoğalır; hayatı geçiştirilecek, katlanılacak bir "yük" olarak algılamak, ona garez beslemeyi doğurur, yaşam değersiz görülerek küçümsenir; çoğunlukla bu varoluş katmanında bulunan insan ve toplumlar bunalım karşısında zaten en başından beri yetersiz, donanımsızdır. Hem kendini hem de içinde yaşadığı kültürü değersiz bulan insan için bunalımlara karşı "çaresiz, güçsüz" bir duruş sergilemenin dışında başka bir şey yapılamaz. Yaşamın çile olduğu yönündeki bir düşünceye sahip insan; kendisini ve yaşamını geliştirecek yeterli istence ya da istemeye sahip olamayacak; istediğine ulaşmak için öngörüde bulunup, gereken eylemleri yapamayarak amacına ulaşamayacaktır. Oysa istenç olmadan hiçbir insan edimi zorluklar karşısında gereken dayanıklılığı gösteremez, etkin olarak zorluklarla başa çıkmayı başaramaz. Bu nedenle, düşünme, araştırma donanımı zayıf olan insan ve toplumlarda yaşama verilen değer ve katkı da az olacaktır. Zengin ve değerli bir yaşama dünyası insanın istemelerinin, yönelimlerinin çokluğu ve çeşitliliğiyle oluştuğundan, yaşamı kısırlaştıran kültür ortamlarında insan istençleri de kısırlaşacaktır (Uygur, 2017b, s. 678-679).

Kaygı ile olumsuz karşılaşmada ortaya çıkan tutumlardan biri de katı düşünmeye ve düşünceler doğrultusunda eyleyerek tehditlere karşı korunmaya ilişkin inançtır. Genellikle her türlü inanç sisteminde ve bilimsel dogmacılıkta görünür hale gelen katı tutum geçici bir güvenlik sağlar. Ama bu geçici güvenlik için ödenen bedel yaşamın, çevrenin değişimleri karşısında yeni öğrenmeler, beceriler, eylemler kazanma ve gerçekleştirme yerine bunlardan vazgeçerek yeni dünyaya uyum sağlama yetkinliğine sahip olamamaktır. Kendi varoluş sorumluluğunu kadere, Tanrıya, topluma, geleneklere devretme kişiyi kaygı karşısında rahatlatabilir ama bu kendi olma olanaklarını gerçekleştirmesini, yaratıcılığını elinden alır (May, 2020, s. 419).

Felsefi danışmanlığın sağladığı kendini sorgulama çabasının sonucunda somut yaşamı için daha doğru kararlar verebilecek duruma gelen danışan, felsefenin eleştirel bakış açısıyla da hem kendine hem de içinde bulunduğu kültüre mesafe kazanarak bakma yetkinliğini geliştirecektir. İnsanın yaşama dünyası olarak içinde kendini bulduğu ve varolduğu kültür tarafından nasıl belirlendiğini, kültürünün bunalım/kaygı yaşantılarına karşı tutumunun nasıl olduğunu böylelikle fark eden birey, farklı duruş geliştirmesi gerektiğini görebilir, kendisinde bu yönde edimde bulunmasını engelleyen eksikliklerini anlayabilir ve bunları elde etmek için yeni yollar bulabilir.

Kurulu sistemin değişiminin bilinmezliğinin getirdiği tedirginlik, geleceğin sisli olması, insanı, içinde bulunduğu yapıyı savunarak fanatik bir tutum almaya götürebilir; bu durum kaynağı bilinemeyen bir kaygıyı doğurur (Tillich, 2020, s. 89-90). Bunalımın iyice gün yüzüne çıktığı zamanlarda insanın duruşu kritik bir hale gelir. Bunalımın getirdiği sıkıntının hiç geçmeyeceği ya da geçse bile kayıplarının fazla olacağı düşüncesi ya da inancı bunalıma karşı bilgi olanaklarına dayanarak baş etme yerine, insanın bilgi olmayan hazır, bilinen duruşlara hızla yönelmesine yol açar. Bu durum insanın olgu ve olaylarla bağının nesnel olmasının zayıf olduğu kültürlerde yoğun olarak gözlemlenir. Nesnel gerçeklikle insanın bilinci arasındaki bu kopukluğun, aranın kapatılması çoğu zaman zordur. Ciddi bir arayış, isteme gerektiren bu bağlam çoğu insan için ulaşılamaz durumda kalırken, özellikle bunalım gibi zorlu zamanlarda iyice bilgiden kopulur, bilinen inanç sistemlerine sığınılır (Çotuksöken, 2018, s. 138-139). Tüm yaşamı boyunca özcü ve dogmatik düşünce dizgeleri ve eylemlerden uzakta bir varoluş ortaya koyan Uygur, bunalımlar karşısında yıkılan dayanaklarının yerine bunalımın açığa çıkardığı durumların

üzerine giderek yeni dayanaklar, bakış açıları edinme yönünde etkin bir duruş göstermiştir. Böylelikle yaşadığı bunalımın unsurlarını çözümleyerek, bunalımla yaşamını zenginleştirici bir ilişki kurmuş ve bunu tüm yaşamı boyunca sürdürmeye karar vermiştir.

Nevrotik sonuçlara neden olan kaygı kişinin önceki kaygı durumlarıyla başa çıkamamasının sonucu olmuştur. İnsanın kendi birikimi, becerileri, kültürü bu başa çıkma konusunda verimli olanaklar sağlamamıştır. Bu durumda kaygı bilincinin genişlemesine yarayan öğrenme, yönlendirme kişinin kendini yeniden yapılandırmasını sağlayacak, kaygı karşısında gerçeklerden ve olanaklarından kaçmadan kaygı durumunu gerçekçi olarak değerlendirecek ve uygun edimlerde bulunacaktır.

Fenomenler üzerine olan sorgulamasını tekrar tekrar yapan felsefi soruşturmanın hiçbir zaman son bulmaması gibi kişinin yaşayacağı sorunlar da tüm yaşamı boyunca bitmeyecektir. Sorun ve sıkıntının olmadığı yerde yaşam/varoluş da olmadığı için sadece sorun giderici yaklaşımlar üstelik bunlar kişiye dışardan empoze edilip, giydirilmeye çalışılıyorsa, bu durum kişinin varoluşunun zayıflamasına neden olacak, her sorun ve sıkıntı da çareyi dışardan beklemesine, buna bağımlı olmasına yol açacaktır. Felsefi danışmanlığın temel bir kuramsal yapısının, belirlenmiş bir yönteminin olmaması; böyle bir ilişkide danışmanın danışana herhangi bir müdahalede, öneride bulunmasını engeller. Danışman, danışanın getirdiği konulara, sorularıyla felsefi bir çerçeve çizerek, danışanın kendisinin sorunlarını bu çerçeve içine yerleştirmesinin yolunu açar. Danışanın bu yerleştirme aracılığıyla kazandığı yeni perspektif sadece kendi anlaması sayesindedir. (Altunbaşak, 2015, S. 45) Kendisi hakkında bilinci genişleyen kişinin varoluşun nesnelliği hakkındaki farkındalıkları güçlenecek, kaygısının/bunalımının varlığını anlayarak onaylayacak, bu da nesnel yönelimlere ve edimlere yol açarak, varoluş olanaklarını zenginleştirmesini kolaylaştırırken, özcü ve dogmatik sistemlerin tuzağına düşmesine engel olacaktır ya da bu türden bir tuzağa düşme sakıncasını en aza indirecektir.

Varoluşun getirdiği kaygılarla yetkinlikleri, kültürü sayesinde gerçekçi olarak yüzleşen kişinin, bu deneyimleri çoğaldıkça gelecekteki kaygı durumlarına karşı çözüm olanakları artarak, kaygıyla yüzleşmeleri ve yaşam içinde adım atmaları kolaylaşacaktır. Kaygıya

yönelik olarak olumlu, yapıcı bir şekilde duruş geliştiren insanların nesnel koşullarla ve kendi varoluş olanaklarıyla gerçeklik içinde yüzleşmesi ve kaygının tehdit hissine rağmen varoluşlarını ortaya koymaları son derece değerlidir. Bu kişiler kaygı tarafından durdurulmadan, engellenseler bile bunu aşmanın başka yollarını bularak yaşamda yönelimleri doğrultusunda ilerlerler (May, 2020, s. 427).

Kaygının yükünü azaltmaya yönelik tutumda düşünme, hissetme, plan yaparak edimde bulunma yetilerinin zayıflatılması, başkalarıyla olan ilişkilerin kısıtlanması söz konusudur. Bu insanın kendi olanaklarına sırt çevirmesi, otantik ya da hakiki, sahici olarak varolmasını engeller. Bu durumda gerçeklik de bulanıklaşır, özne ve nesne arasındaki ayırım ya da ilişkilerle ilgili nesnel bakış da zedelenir. Bu da insanın kendi yetkinlik ve donanımlarının altında varolmasına neden olarak gelişimini sakatlar. Örneğin, Heidegger'de kendi olma olanaklarını çevreye, başkalarına devreden *Dasein*'da kendi varoluşunu ortaya çıkarmanın önünü keser, kim olduğuna dair sahici bilinci zayıflar, kamuoyunun gerçek olmayan güvencesinde varoluşu gölgede kalır, kendi olma sorumluluğundan böylelikle kaçmaya çalışır (Heidegger, 2011, s. 133-134). Kendi yaşamı için hiçbir sorumluluk almayan Kierkegaard'ın estetik varoluşundaki insanı da somut yaşamın getirdiği gerçek seçimlerle kendini var etmesinin sorumluluğundan kaçarak "kendini çoklukta kaybeder" (2013, s. 16). Böylelikle kaygıyı dindirmeyi umarlar ama bu aslında bedeli zayıflamış bir benlik, cılız bir yaşamdır.

Uygur da bu durumu ve duruşu, başka bir anlatımla, insanın kendi olamayışını "ezbere yaşama" olarak nitelendirir. Bu insanlar kendilerine ve dünyaya bakarken âdeta "başkalarının gözünü ödünç alırlar"; tüm edimlerinde başkalarının yargılarına uymak, başkalarının değerlendirmeleriyle kendilerine değer biçmek onlar için en güvenli varoluş biçimidir. İnsanlar böylelikle ezber yaşama kalıplarının kolaylığına, rahatlığına sığınarak, istemedikleri "tarih-toplum-kültür" unsurlarının kendiliğinden değişmesini bekleyerek, kendilerinin dışındaki şeyleri suçlayarak kendi olmak ödevinden kaçarlar (Uygur, 2017b, s. 154-155).

> Yaşamaya vermesi gereken değeri veren insan: pısırık, ödlek, ezik bir yaşayışın kişiliksiz gidişine boyun eğmez. Önce kendi kendine başkaldırmak zorundadır. "Kopyacılığa paydos! Demeyen kendi yaşamasını kendi eline almış sayılmaz. Can sıkıntısı, darlık, iç darlığı sarar varlığını. Buysa yaşamayı en aza indirmek, yaşamayı kötüye kullanmaktır.

> Böylelerinin olsa olsa elden düşme bir yaşayışı vardır; bu gibiler başkalarının yaşadığını yaşamakla yetinirler; kendilerini yaşayamazlar (Uygur, 2017b, s. 155).

Felsefi danışmanlıkta felsefi düşünme yetkinlikleri artan danışman, bu becerilerini yaşamının her adımında tekrar tekrar başka biçimlerde ortaya çıkacak kaygı/bunalım yaşantıları için kullanabileceği gibi, kullandıkça, karşısında ustalaşacağı kaygılara/bunalımlara karşı gittikçe sağlamlaşan bir duruşa sahip olur. Danışmanlık pratiğinin ortaya çıkardığı dünya görüşü çözümlemesi, kendi hakkındaki bilgisinin artması yani kendi varlığını aydınlatıyor olması, aynı zamanda dünyayı ve içindeki şeyler hakkındaki bilincini de genişleterek değiştirir. Felsefi danışmanlığın bir kuramının, sınırlandırılmış bir yönteminin olmaması tüm bu anlamayı danışanın/kişinin kendi biricik/öznel gerçekliği içinde gerçekleştirmesini sağlar. Bu da herhangi bir kopyacılığın, kolay, ezbere anlamlandırmaların yolunu kapattığı için kişinin/danışanın kaygı/bunalım karşısında yaratıcı çözümleri görmesini ve edimlerde bulunmasını destekler. Danışmanın müdahalesi, izlediği bir reçetesi olmadığından, danışan kendisi için en uygun olanağı kendisi seçer, böylelikle kendi sorumluluğunu alma ve taşıma gücü artar.

İnsanın zamansal bir varlık olması, düşünce ve eylemleriyle geleceğini etkilemesi kaygı yaratan bir durumdur; bugünkü çabalarının gelecekte istediği, beklediği gibi sonuç verip vermeyeceğidir. İnsanın hayal kurması ve bu hayaller doğrultusunda dünyaya yönelmesi, isteklerini elde etmesi, beklentileriyle gerçekliğin bilincinin farkındalığıyla doğru orantılıdır. Kaygıyla/bunalımla nevrotik olarak baş etmeye çalışan insanın gerçeklik yetisi zayıfladığından; bu, beklenti ve gerçeklik arasında bir kopuşa, gerilime yol açar. Kısırdöngü oluşturan bu durum daha fazla gerilime neden olduğu için kişi gittikçe daha fazla gerçek ya da hakiki kendi olmaktan çıkar ve yaşamdan kaçınmaya çalışır. Oysa kaygıya/bunalıma nesnel/olumlu yaklaşımda beklentiler her zaman gerçeklikle birliktedir; gerçeklik tüm nitelikleriyle görüldüğünden onu dönüştürmenin yaratıcı yolları bulunur. Beklenti ve gerçeklik bağlamı doğrultusunda edimde bulunan insan, her edimiyle bunalım/kaygı karşısındaki gücünü artırır, kaygıyla/bunalımla gittikçe daha kolay bir şekilde baş edebilir, daha yaratıcı olur. Yaratıcılığın kaygıyla/bunalımla olan iç içeliği insanın kendini yaratmasının, gerçekleştirmesinin ve kültürün toprağıdır (May, 2020, s. 442). İnsanın istenç gücü, onun hayatiyeti, başka bir deyimle, canlılığıyla baş başa gider; onunla koşutluk içindedir. Kendi olma, kendi kararlarını verme, bu doğrultuda edimlerde bulunma insan olmanın olanağıdır. Bu anlamda insan "bütün varlıkların en

yaşayanı", canlı olanıdır. Bu olanak ona herhangi bir durumu, yaşantıyı bilince getirerek aşma olasılığını, bu olasılıkta onu kendisinin ötesine götürmeyi, bir şey yaratmayı sağlar (Tillich, 2020, s. 99).

İnsanın bunalımla yüzleşmesinin, bunalımın getirdiği yeni yaşama olanaklarını gerçekleştirme bilincinin, girişimlerinin, bir anlamda özel yaşamından/varlığından "derlediği" kendini aydınlatma çabasının en önemli unsurlarından biri kendi özünü eleştirmek olacaktır. Kimsenin geçmişini değiştirme şansı yoktur, geçmişin yadsınması gerçeklikten, kendinden uzaklaşmak, temel insan olgularından biri olan yanılgıları yok saymak, kendi gerçekliğine sırt çevirmektir. "Kutsal sayılan şeylerin maskesi"ni düşürebilen bunalımın getirdiği aydınlanmanın geçmişten farklı bir anlam, biliş, edimlerle oluşturacağı geleceğin varlığına olan katkısıdır: *"Bunalımın sağlayabileceği; doğrultu ve içerikçe yeni birtakım eylem ve edimlerle, özyaşamı başka türlü geliştirmektir. Bunalım yaşantısı, geçmişi yadsımaktan çok geleceği geçmişten başka türlü varetmekte kendini gösterir. Ancak bunalımı yaşayanın kendisi, bu yaşadığı bunalımı böyle bir rol ve anlamla verimlendirebilir*" (Uygur, 2017b, s. 611)

Felsefi danışmanlık etkinliğinin temeli danışanın düşünme biçimlerini, yargılarını, değerlerini, açık ve örtük varsayımlarını, davranış kalıplarını eleştirel olarak sorgulamaktır (Altunbaşak, 2015, s. 5). Bu etkinlik kişinin kendini eleştirmesi, kendisiyle yüzleşmesi, kendini olabildiğince nesnel olarak görmesinden başka bir şey değildir. Bu eleştirisel sorgulama danışanın vaktiyle çok değerli gördüğü, hayatında önemli yer tutan ilke, düşünce ve tutumları geride bırakmasını, yanılgılarını kabul etmesini sağladığı ölçüde amacına ulaşmış olur. Ancak bu şekilde kaygı/bunalım yaşantısının talep ettiği yeni anlam ve bakış açılarının getirdiği yeni varoluş olanaklarına daha kolay uyum sağlanmış olabilir.

Uygur için; bunalımın getirdiği aydınlık kendisinin ötesine hemen uzanır. Kendine olan bu sarılma ve bağlılık, içinde bulunduğu yaşam dünyasına, evrene bağlılığını da pekiştirir. Çünkü bunalımla "doğa, kültür, başka insanlarla *bütünselliği parçalamayan* bir varlık" oluşturduğunu derinden kavrar, eskiden kuramsal olarak yöneldiği bu alanlar daha da pekişir ve derinleşir. Bunalımın getirdiği bu zenginliğin değiştirdiği şey ise ilişkisinin niteliğidir; artık sözkonusu olan, "içgüdüsel-kuramsal kaygıyla değil", "varlıksal-

ahlaksal kaygıyla" bu alanlara yöneliştir (Uygur, 2017b, s. 611). Böylelikle kendini bu yönelişle tekrar kurma, varetme ödevine sarılır. Kendine hem de sorumlu hissettiği, içinde varolduğu yaşama ortamına ve başkalarına destek ve katkı sağlamanın önceliği olacağı bir yaşama yönelir.

Nermi Uygur'un bunalım yaşantısına bakması, kendisiyle kurduğu diyaloğun derinliği felsefi danışmanlık etkinliği için çok önemli bir kaynaktır. Felsefi danışmanlık etkinliğinde danışan ve danışman birlikte felsefe yaparlar, danışan felsefenin sağladığı araçlarla kendini ortaya çıkarırken ve farklı kendi olma olanaklarını anlarken, yaşam dünyası hakkındaki zengin düşünce/perspektif kaynağına da açılmakta, aslında bilgelik yolculuğuna kişisel olarak adım atmaktadır. Bu da yeni bir varoluşu; "daha bilinçli, daha akılcı", başkalarına ve dünyaya "daha açık bir hayatın peşinde koşan, bilgelik arayışındaki" insanlardan (philo-sophos) biri olmayı beraberinde getirmektedir (Hadot, 2012, s. 163).

5. SONUÇ

Kierkegaard'ın kendi olma sorumluluğunu almayan, almak istemeyen "estetik varoluş" tarzının insanı kendi varoluşunun olanaklarını gerçekleştirmekten kaçınan bir duruş sergiler. Bu varoluş tarzının getirdiği sıkıntı, darlık, umutsuzluk, cansıkıntısı gibi istenmeyen durumların ortaya çıkardığı hakikat ile insan kendisi olma, varoluş sorumluluğunu taşıma gücüne bazı koşullarda ulaşır. Artık Kierkegaard'ın "etik insanı" gibi Heidegger'in insanı da kendini seçer, olabildiğince düşünce ve edimleri ile varoluşunu ortaya çıkarır. İnsanın içinde bir töz ya da dışarda bir kategori, izlenecek bir yol olmadığı için bilinemeyen, belirsizliklerle dolu bu varoluş tarzına kaçınılamaz olarak Kierkegaard'da insana kaygı eşlik eder, Heidegger'de ise insanın varlığı kaygı olur. Kaygı zaten örtülü olarak vardır, ancak insanın kendini seçmesi ve bu doğrultuda edimde bulunması ve bu edimlerin derinliğiyle doğru orantılı olarak varlığını ortaya çıkarması sözkonusudur. Nermi Uygur'un konuya ilişkin çözümlemesinde dikkati çeken şudur: Bunalım, sağlık sorununun ortaya çıktığı o ana kadar görünür değildir; örtülüdür. Sağlık sorunun başladığı o andan itibaren bunalım yaşantısı artık üstü örtülemeyecek bir şekilde kendini göstermiş; Uygur'un kendisine, yaşama dünyasına bakışının zeminini oluşturmuş ve tüm dünyasını yeniden "bunalım" kavramı üzerine yerleştirmesini sağlamıştır. Bunu yaparken Uygur, bunalımın insanın yaşamının her evresinde, her ayrıntısında varolduğunu ortaya çıkarmış, yaşamında istediği, arzuladığı şeyler bunalım sayesinde aydınlanmış, bunalıma karşı olumlu bir duruş sergileyerek, varoluşunu aydınlatmayı, kendisi olmayı seçmiştir. Aynı kaygı gibi bunalım da onun çözümlemesi ile görünür kılınmış, kendi olma olanağının taşıyıcısı olarak kendisinden kaçınılamayacak bir varoluş ögesi haline gelmiştir.

Ayrıca, her kavram ve ona yaklaşım biçimi araştırmacının/filozofun içinde bulunduğu, yetiştiği kültür çerçevesinde belirlenir, çözümlenir; tüm kavram bağlamlarını sahip olduğu kültür gözlüğünden kurar; somut yaşamı ne kadar kültüre yaslanırsa, soyutlama, kuramsallaştırma ediminin tüm adımlarını da içinde bulunulan kültürün ve dilin perspektifi o kadar belirler. İnsan yaşantılarını da kendi kültür çerçevesinden anlayabilir, açıklayabilir, kavramlaştırabilir. Her kültürün aynı yaşantı ve kavrama verdiği değer,

önem, adlandırma, içerik değişir; araştırmacı ne kadar nesnel olmaya çalışsa da bunu başarması tamamen mümkün olamayacaktır (Uygur, 2017b, s. 643).

Bunalım gibi kaygı kavramı da varlığını kültür içinden, kültür çerçevesinden alır; kendisini bu kültür çerçevesi içinde görünür kılar. Farklı kültürlerde o kültürün bağlamı doğrultusunda farklı kavramlar, görünümler, değişik biçimlerde kendini gösteriyor olsa da, tüm bunlar farklı yönelimlerin, farklı insan idelerinin, farklı kültür değerlendirmelerinin, farklı bunalım/kaygı görünümlerinden başka bir şey değildir. Her kişinin biricik olması onun bu bağlamda bunalım ya da kaygısını da biricik kılar ve kültürlerde açığa çıkan bu değişik yaklaşımlar genel bir bakış içerse de kişiye göre değişiklik gösterirler.

Bu anlamda kaygı ve bunalım kavramlarına birikimleri çok farklı iki kültürün ürünü olarak bakıldığında aralarındaki ilişki açığa çıkar. Kaygı kavramı Batı kültürünün kendi gelişimi içindeki tümel-tekil geriliminin iyice yükseldiği bir dönemde tümel insan ideasına karşı tekil insan varoluşunun vurgulanmasıyla önemini kazanarak, gittikçe öne çıkmıştır. Kierkegaard'ın 1844 yılında kaleme aldığı *Kaygı Kavramı* başlıklı eseri insana bakışta büyük bir değişim yaratarak, insanın somut yaşamının ve insanın hakkının verilmesini sağlamıştır. Bunalım kavramı ise Osmanlı ve Türkiye Cumhuriyeti kültürü içinde 20. yüzyıl başlarında Fransızcadan devşirilen "kriz"in karşılığı olarak kavramsallaştırılmıştır. Çok yoğun bir kriz ortamında bulunmasına rağmen Osmanlı'da bir kriz bilinci yoktur (Işın, 2010, s. 91). Bu kavramsallaştırma dönemin içindeki yönetimsel, toplumsal, ekonomik krizler için de kullanılıyor, insan için kullanımı da bu durumlardan etkilenmesine bağlı görünüyor. Bu durum insanın tekil varlığının yerine insan idesine uyumunun geçerli olduğu kültürlerde olduğu gibi; insanın varoluşunun inanç, gelenek, toplum tarafından örtülmüş olduğunu gösteriyor.

Batı kültürünün en önemli tutumu insanın kendini çevresinden (içinde bulunduğu dünya, doğa) ayırarak onu kavranacak, bilinecek nesne olarak karşısına alması, soyutlama ve kuramsallaştırmasıdır. Batı düşüncesi; dünyanın çeşitliliği, kargaşası, çelişkileri yani *khaosu* ve dünyanın karşıtlardan meydana gelen yapısının arkasındaki ilkeleri, yasaları akılla bulmaya, böylelikle dünyayı düzene sokmaya ve denetlemeye yönelmiştir. Doğa bilimleriyle insan ve toplum bilimlerinin, tekniğin yaratıcısı olması Batının bu tutumunun

sonucudur (Mengüşoğlu, 2017, s. 322-323). Bu araştırmacı tutum insanın hem kendisine hem içinde bulunduğu dünyaya, olgu ve olaylara mesafe koymasına yol açmış, öznenin bilme ediminde sürekli olarak etkin olmasını ve bu yönde araçlar geliştirmesini sağlamıştır. 2500 yıllık felsefi çabanın özellikle son 300 yıllık araştırmasıyla somut tekil insanın ve onun yaşamının birçok unsurunun örtüleri kaldırılarak açığa çıkarılmıştır. Kaygı kavramı da bundan, önemli ölçüde pay almış; insan varoluşuna yapışık ya da insanın kaygı varlığı olduğu konusu aydınlanmış, insan varoluşu kaygı kavramı üzerinden araştırılmaya başlanmıştır ve bu bağlamdaki araştırma halen devam etmektedir.

Oysa içinde bulunduğumuz kültürde böyle bir felsefe birikimi yoktur ya da çok cılızdır. Bunun yerine inanç sistemleri ve geleneklerin ağır örtüsü; insanı edilgin bir tutum içinde sınırlandırarak, kişi olarak kendini ortaya çıkarmasının, olanaklarının peşinden gitmesinin önünde engel oluşturur. Bu inanç sistemleri ve geleneklerin söyledikleri pratik hayata yönelik, uyum ve yarar gözeten düşüncelere dayanmaktadır. Kaynakları nedeniyle (Tanrı, din, ata, gelenek) farklı bir şekilde düşünülmeleri, eleştirilmeleri çok zor olan bu söylemlerin etkilediği kültürlerde insan başına gelen her şeyi kendi dışındaki unsurlara yöneltir. Olumsuz durumlar karşısında çözümü yine inanç sistemleri, otorite, gelenek gibi kendi dışından bekler.

Kriz kavramına ve bilincine Osmanlı dünyasının yabancı olmasının, üstelik sayısız kriz yaşarken bu kavrama sahip olunmamasının nedeni, içinde bulunulan gerçekleri örten yoğun bir inancın varlığıdır, dokunulmaz, yıkılmaz devlet efsanesidir. Bu kültürde yaşayan insan da kendini önce inancının (Tanrının), sonra da yönetimin koruması altında, korunduğundan kuşku duymadan varolur (Işın, 2010, s. 91). Bu büyük örtü altında büyük toplumsal krizler bile anlaşılıp, görülemiyorken, kurulu yapıya sadece uyum sağlaması gereken insanın edilgen tümel varoluşundan, tekil bir varoluş penceresinin açılması çok güç görünmektedir.

Burada "ben" kavramına yaklaşım öne çıkar. Batı kültüründe insanın kendini bilen bir varlık olarak konumlandırılması "ben/kişi" bilincinin önem kazanmasını beraberinde getirir. Tek bir bireyin, kişinin nitelikleri, donanımları onun ayırt edici unsurları olarak desteklenir, olanaklarını sonsuza kadar geliştirmesi ve gerçekleştirmesi önem kazanır. İnsana bilen bir varlık olarak değer verilmesi, kendini ve koşullarını sürekli değiştiren,

bilineni aşan, başkalarından farklı olarak kendi olmasını sağlayan, kendisini biricik olarak yaratmak en önemli insan değeridir (Mengüşoğlu, 2017, s. 331-332). Kendini varetmek, kendi olmak için sorumluluk alıp edimde bulunmak; bunu yalnız olarak yapmak etkin, edilgin olmayan bir kişiliğin varlığını gerektirir. İşte kaygı da bu çerçevede edimde bulunan etkin kişinin eşlikçisi, en yakın yol arkadaşı olarak betimlenmiştir.

Oysa içinde bulunduğumuz kültürde birey olarak kendini ortaya koymanın değil, tam tersine içinde bulunulan sisteme ve o sistemin güdümündeki diğer insanlara uyum en önemli insan değeridir. Böylelikle insanın öznel dünyası ve somut yaşamı örtülü kalır. Kurulu dizgenin dışına çıkmaya çalışan yani kişi olmaya çalışan insan olumsuzlanır, dışlanır. Kendisi ve yaşamı için hiçbir sorumluluk taşımayan bu kültürün insanı için olumsuz durumlar onun başına gelir, olumsuz durumlar karşısında kendi dışında her şeyi suçlar ve çözümü de dışardan bekler. O çözüm gelene kadar dayanışma içinde sabır göstermesi, gelmiyorsa da kaderi olarak durumu kabul etmesi desteklenen bir tutumdur.

Bu anlamda Batının etkin insan varoluşunun getirdiği kaygı durumunun iyice örtük kalacağı açıktır. Onun yerine beklenmedik anlarda/doğal bir süreçte birdenbire oluşan aykırılık, sıkıntı, buhran, kriz anlamında bocalamayı doğuran bir durum olarak bunalım kavramının kabul görmesi doğaldır. Kaygı kavramına düşüncenin mecazi anlamı olarak yani tasa olarak bakılması, kültürümüzün düşünceye yaklaşımını göstermektedir. Düşünce ediminin tasa doğurması kaçınılması gereken bir durumdur. Böylelikle insanın kendisine ve kültürüne mesafe koyarak ona bakması, sorunları görmesi, bilinç kazanması neredeyse engellenmektedir.

İnsanı ve onun somut varoluşunu felsefe çabasının merkezine koyan Uygur, kendi öz yaşantılarından yola çıkarak, kendi gücüne dayanarak yürüdüğü felsefi çabasında sağlık durumuyla ilgi olarak yaşadığı bunalım, onun için bir dönüm noktası olmuştur. Bu bunalım yaşantısı bildiği, tanıdığı her şeyi elinden almış, onu yeni bir yaşama dünyası kurmaya itmiştir. Bu kurmayı bunalımı derinlemesine araştırarak, bu araştırmanın ortaya çıkardığı yeni varoluş olanaklarının peşinden giderek yapmıştır. Beklenmedik gibi görünen sağlık krizi insan olmanın nesnel gerçekliği olarak ortaya çıkar. Acı çekmek, hasta olmak, yaşlanmak, ölüm her insanın yazgısıdır. Bunalımın perdeleri aralandıkça onun her yerde, insanın tüm yaşam evrelerinde olduğu açığa çıkar; başka bir deyişle

bunalım, tüm dönemlerde, kültürlerde, insan varoluşunda vardır; bunalımsız insan ve kültür hiçbir zaman olmamıştır. Uygur'un bunalım çözümlemesi, bunalımın insan ve kültürdeki varlığı, Batının etkin bireyini saran kaygı kavramıyla gittikçe örtüşür. Bunalım kavramının çözümlemesi, kültürümüzün Batıyla karşılaşmasının sonucu değişen insan algısının en önemli betimlemelerinden biridir. Uygur bu çabasıyla, kültürümüzde kalın örtüler altında olan insanın tekil varoluşunu, onu sarmalayan güçlü sistemlerin örtüsünü kaldırarak görünür kılarken; insanımızın tekil varoluşu için sorumluluk almasını ve böylelikle kendini ve evrenini istediği gibi kurmasının olanaklarını göstermiştir. Kendisi bunalımına kültürden destek arayıp bulamamıştır ama o kendi olmanın sorumluluğunu yüklenerek hem kendi hem de kendinden sonrakiler için önemli bir yol açmış, bunalımı bilince çıkararak kavramlaştırmıştır.

Doğu ve Batı kültürleri, içinde bulunduğumuz coğrafyada özellikle son yüzyılda yoğun bir şekilde karşılaşmaktadır. Bu karşılamanın insan üzerinde yarattığı etkiler, edebiyat dünyasında konu edilmesinin dışında düşünce dünyasında yeterince araştırılıp, aydınlatılamamıştır. İki kültür arasındaki farkın kişiler üzerinde yarattığı gerilim, sıkıntı, çelişkiler, düşünce hataları en kapsamlı ve verimli olarak felsefi danışmanlık bağlamında ele alınabilir. Nermi Uygur'un özellikle *İçi Dışıyla Batı'nın Kültür Dünyası* denemesi başta olmak üzere tüm denemelerinde açık ve/veya örtük şekilde çokkültürlü olmaya yönelik çözümleme ve betimlemeleri son derece değerli bir kaynak olma özelliğini korumaktadır. Bu konuda da ortaya koyduğu düşünceler ve izlediği sorgulama yolu felsefi danışmanlık etkinliğine örnek niteliktedir. Ülkemizin içinde bulunduğu bu çokkültürlülüğün yarattığı kaygıların/bunalımların felsefi danışmanlık aracılığıyla araştırılması, bu konuda felsefe yapılması örtük olan birçok insan fenomenini aydınlatma olanağını da içinde barındırır. Ülkemizde halen kontrol ve uyumun egemen olduğu kültür ve bu kültürün parçası olan kamu düzeni mevcuttur. Felsefi danışmanlık açısından kişinin/danışanın nasıl bir toplum/kültür varlığı olduğunun tartışılarak apaçık kılınması önemli bir adımdır. Kişinin/danışanın kültür/kamu sınırlarını kaldırmaya gücü yetmese de, varlığını ortaya çıkarması, kendi olma olanaklarını başarması kesinlikle mümkündür. Antropontolojinin yaklaşımıyla Nermi Uygur'un "duruşu" bunun en değerli kanıtıdır.

KAYNAKLAR

Akalın, Şükrü Haluk (2011). *Türkçe Sözlük.* Ankara: Türk Dil Kurumu.

Akış, Yasemin (2014). *Soren Kierkegaard'da Kaygı Kavramı.* Doktora Tezi, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Felsefe Anabilim Dalı. Muğla.

Akış, Yasemin (2015). "Varoluş Başlangıcı: Soren Kierkegaard", A. K. Çüçen (Ed.), *Varoluş Filozofları* içinde (s. 73-108). Bursa: Sentez Yayınları.

Altunbaşak, İlker (2015). *Felsefi Danışmanlık ve Nermi Uygur'un Felsefi Söylemi.* Doktora Tezi, Maltepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Felsefe Anabilim Dalı. İstanbul.

Armaner, Türker (2016). "Çevirmenin Önsözü" *Kaygı Kavramı* . (T. Armaner Çev.) içinde (s.vii-xiv) İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Barrett, William (1979). "Heidegger ve Çağdaş Varoluşçuluk", B.Magee (Ed.), *Yeni Düşün Adamları içinde* (s.101-136). (Ü. Gökberk Çev.), İstanbul: MEB Yayınları.

Buber, Martin (2007). *Ben ve Sen.* (İ. Palsay Çev.), İstanbul: Kopernik Kitap.

Budak, Selçuk (2009). *Psikoloji Sözlüğü*. Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.

Caputo, John, D. (2008). *How to Read Kierkegaard.* Newyork & London: W.Norton & Company.

Çotuksöken, Betül (1995). *Nermi Uygur'un Felsefe Dünyasından Kesitler*. İstanbul: Kabalcı Yayınevi.

Çotuksöken, Betül (2010). "Krizden Bir Yaşama Kültürü Çıkar mı?", İ. Ertürk (Ed.), *Yeni 3 Aylık Kültür Dergisi. Sayı 1. Kriz içinde.* (s. 83-118). İstanbul: Kırmızı Yayınları.

Çotuksöken, Betül (2012). "Nermi Uygur'un Felsefi Söylemi", C. Kafadar & G. A. Tekin (Ed.), *Journal of Turkish Studies; Türklük Bilgisi Araştırmaları Dergisi, Sayı 37. The History of Turkish Thought* içinde (s. 103-117). USA: Harvard University Press.

Çotuksöken, Betül (2017). "Önsöz Yerine: Okur-Yazarlık Serüveninde 'Çözümleyici Felsefe'den 'Yaşama Felsefesi'ne Nermi Uygur". T. Tankuter (Ed.) *Nermi Uygur'un Bütün Eserleri II.1.Cilt*. içinde (s. 1-25). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Çotuksöken, Betül (2018). *Antropontoloji ya da İnsan-Varlıkbilgisi*. İstanbul: Notos Kitap Yayınevi.

Çotuksöken, Betül (2019). "Antropontolojinin Işığında Nermi Uygur'un Felsefi Söylemi". A. Bıçak & E. Kuşcu (Ed.), *Düşünceleri İle Nermi Uygur* içinde. (s. 27-37). İstanbul: Dergâh Yayınları.

Esenyel, Adnan (2015). "Fenomenolojiden Varoluşa", A. K. Çüçen (Ed.), *Varoluş Filozofları* içinde. (s. 133-163). Bursa: Sentez Yayınları.

Freud, Sigmund (1997). *Psikopatoloji Üzerine*. (S. Budak Çev.), Ankara: Öteki Yayıncılık.

Gall, André Le (2016). *Anksiyete ve Kaygı.* (İ. Yerguz Çev.), Ankara: Dost Yayınları.

Göka, Erol (2019). "Hümanistlik Psikoloji Açısından Kaygı Sorunsalı ve Kendini Gerçekleştirme Kavramı", C. Ö. Özmen (Ed.), *Doğu Batı Üç Aylık Düşünce Dergisi. Sayı 6. Kaygı içinde.* (s.166-171). İstanbul: Doğu Batı Yayınları.

Hadot, Pierre (2012). *Yaşam İçin Felsefe.* (K. Kahveci Çev.), İstanbul: Pinhan Yayıncılık.

Heidegger, Martin (2011). *Varlık ve Zaman.* (K. H. Ökten Çev.), İstanbul: Agora Kitaplığı.

Heidegger, Martin (2019a). *Düşünmek Ne Demektir?*. (İ. Turan Çev.), İstanbul: Dergâh Yayınları.

Heidegger, Martin (2019b). *Metafizik Nedir?.* (Y. Örnek Çev.), Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu Yayınları.

Işın, Ekrem (2010). "Krizden Bir Yaşama Kültürü Çıkar mı?", İ. Ertürk (Ed.), *Yeni 3 Aylık Kültür Dergisi. Sayı 1. Kriz* içinde. (s. 83-118). İstanbul: Kırmızı Yayınları.

Kahraman, Yakup (2018). "Nermi Uygur'un Yaşam Temelli Felsefe Anlayışı", *Mavi Atlas Dergisi*, 6(1)/2018: 248-262.

Kaynardağ, Arslan (1986). "*Felsefecilerle Söyleşiler",* İstanbul: Elif Yayınları.

Kılıçbay, Mehmet, Ali (2019). "Uygarlığın Ödülü Olarak Kaygı", C. Ö. Özmen (Ed.), *Doğu Batı Üç Aylık Düşünce Dergisi. Sayı 6. Kaygı* içinde. (s. 131-134). İstanbul: Doğu Batı Yayınları.

Kierkegaard, Søren (2009). *Concluding Unscientific Postcript*, (İng çev: A. Hannay F.), New York: Cambridge University Press.

Kierkegaard, Søren (2013). *Kişiliğin Gelişiminde Etik-Estetik Dengesi.* (İ. Kapaklıkaya Çev.), İstanbul: Araf Yayınları.

Kierkegaard, Søren (2014). *Ölümcül Hastalık Umutsuzluk.* (M. M. Yakupoğlu Çev.), Ankara: Doğu Batı Yayınları.

Kierkegaard, Søren (2015). *Korku ve Titreme.* (İ. Yerguz Çev.), İstanbul: Say Yayınları.

Kierkegaard, Søren (2016). *Kaygı Kavramı.* (T. Armaner Çev.), İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Kierkegaard, Søren (2020). *Ya/Ya da* (N. Beier Çev.), İstanbul: Alfa Yayınları.

May, Rollo (2020). *Kaygının Anlamı.* (A. Babacan Çev.), İstanbul: Okuyanus Yayınları.

Marinoff, Lou (2007). *Felsefe Hayatınızı Nasıl Değiştirir?.* (İ. Erdener Çev.), İstanbul: Pegasus Yayınları.

Mengüşoğlu, Tomris (2017). "Özdeşlik Mantığı ve Paradoks Mantığının Antropolojik Sonuçları", İ. Kuçuradi (Ed.), *Yüzyılımızda İnsan Felsefesi* içinde (s. 321-353). Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu Yayınları.

Morin, Edgar (2019). *Yitik Paradigma: İnsan Doğası*. (D. Çetinkasap Çev.), İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Mounier, Emmanuel (2019). *Varoluş Felsefelerine Giriş.* (S. R. Kırkoğlu Çev.), Ankara: Folkitap.

Salecl, Renata (2014). *Seçme İkilemi*. (B. E. Aksoy Çev.), İstanbul: Metis Yayınları.

Salecl, Renata (2018). *Kaygı Üzerine.* (B. E. Aksoy Çev.), İstanbul: Metis Yayınları.

Sartre, Jean-Paul (1981). *Varoluşçuluk.* (A. Bezirci Çev.), İstanbul: Yazko Yayınları.

Sartre, Jean-Paul (2014). *Varlık ve Hiçlik.* (T. Ilgaz & G. Çankaya Çev.), İstanbul: İthaki Yayınları.

Schmid, Wilhelm (2021). *Mutsuz Olmak.* (T. Bora Çev.), İstanbul: İletişim Yayınları.

Schulz, Walter (1991). "Çağdaş Felsefede Kaygı Sorunu", H. V. Ditfurth (Ed.) *Korku ve Kaygı* içinde (s.7-28). (N. Barın Çev.), İstanbul: Metis Yayınları.

Şimşon, Elis (2020). "Sunuş", M. Hacıoğlu (Ed.) *Ya/Ya da* içinde (s.7-38). (N. Beier Çev.), İstanbul: Alfa Yayınları.

Tillich, Paul (2020). *Olmak Cesareti*. (F. Cihan Dansuk Çev.), İstanbul: Okuyanus Yayınları.

Towarnichi, Frederic, De (2002). *Martin Heidegger, Anılar ve Günlükler.* (Z. Durukal Çev.), İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Uygur, Nermi (2017a). *Nermi Uygur'un Bütün Eserleri I.* İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Uygur, Nermi (2017b). *Nermi Uygur'un Bütün Eserleri II.1.Cilt* İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Uygur, Nermi (2017c). *Nermi Uygur'un Bütün Eserleri II.2.Cilt* İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

ÖZGEÇMİŞ

Gül TOK

Felsefe Anabilim Dalı

Eğitim

Lisans	1984	Ege Üniversitesi, Basın Yayın Yüksek Okulu, Radyo Televizyon Bölümü.
Lisans	2016	İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Felsefe Bölümü.

İş/İstihdam (Varsa)

1985-1986	Haber Editörü
1987-1988	Endüstri İlişkiler Sorumlusu
1988-1995	İnsan Kaynakları Sorumlusu
1995-2006	İnsan Kaynakları Yöneticisi